

MASARYKOVA UNIVERZITA

Fakulta sociálnych štúdií

Katedra politológie

Miestni aktéri v prevencii extrémizmu u mládeže: Prípadová štúdia Bratislava

Magisterská diplomová práca

Lila Uhrinová

Učo: 427077

Vedúca práce: Mgr. et Mgr. Petra Vejvodová, Ph.D.

UČO: 427077

Bezpečnostné a strategické štúdia

Imatrikulačný ročník 2016

V Brne dňa 23.12.2018

Prehlasujem, že som diplomovú prácu na tému *Miestni aktéri v prevencii extrémizmu u mládeže: prípadová štúdia Bratislava* vypracovala samostatne a použila iba zdroje uvedené v zozname literatúry.

V Brne dňa 23.12.2018

.....

Lila Uhrinová

PodĎakovanie

Na tomto mieste by som chcela poďakovať pani Mgr. et Mgr. Petre Vejvodovej, Ph.D. za odborné vedenie tejto práce a všetky jej prínosné rady. Ďalej by som sa chcela poďakovať všetkým osloveným respondentom, ktorí boli ochotní viesť so mnou pre účely tejto práce rozhovor, za ich trpezlivosť, venovaný čas a cenné informácie. V neposlednom rade patrí vďaka mojej rodine a priateľom za ich podporu počas celého môjho štúdia.

Anotácia

Cieľom tejto práce je pochopiť, ako funguje prevencia extrémizmu u mládeže v Bratislave prostredníctvom miestnych aktérov. Jednak sa zameriava na úlohy vybraných miestnych aktérov, a jednak odhaľuje akým spôsobom pri prevencii extrémizmu využívajú spoluprácu medzi sebou, ale aj s ostatnými relevantnými aktérmi na regionálnej a národnej úrovni. Skúma rôzne činnosti primárnej a sekundárnej prevencie, ktoré slúžia cielene alebo nepriamo, ako súčasť iných cieľov, k prevencii extrémizmu. V oblasti spolupráce prezentuje vzťahy, ktoré sú v oboch typoch prevencie naviazané v rôznej intenzite a formách.

Annotation

The goal of this thesis is to understand how prevention of extremism amongst youth in Bratislava works by means of local actors. On one hand it focuses on the functions of selected local actors and on the other hand it reveals how they use collaboration among themselves, but also with other relevant actors on regional and national level while doing prevention of extremism. It examines various activities of primary and secondary prevention. Those which are targeted at prevention of extremism directly or those which make part of wider goals, but they also indirectly influence on prevention of extremism. In the area of collaboration, it shows relations, which are established in both types of prevention in different intensity and forms.

Kľúčové slová

extrémizmus, prevencia, miestni aktéri, Bratislava, Slovenská republika, mládež, spolupráca

Key words

extremism, prevention, local actors, Bratislava, the Slovak Republic, youth, collaboration

Zoznam skratiek

BA- Bratislava

BA II- okres Bratislava II zahŕňa mestské časti Ružinov, Vrakuňa, Poddunajské Biskupice

BA IV- okres Bratislava IV zahŕňa mestské časti Karlova Ves, Dúbravka, Lamač, Devín, Devínska Nová Ves, Záhorská Bystrica

BSK- Bratislavský samosprávny kraj

CPPPaP- centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie

CVTI- Centrum vedecko- technických informácií

DO- detská organizácia

EÚ- Európska únia

IVO- Inštitút pre verejné otázky

ĽSNS- Ľudová strana Naše Slovensko

MMF- Medzinárodný menový fond

MO SR- Ministerstvo obrany Slovenskej republiky

MPC- Metodicko-pedagogické centrum

MPSVaR- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny

MŠVVaŠ- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu

MV SR- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

NAKA- Národná kriminálna agentúra

NR SR- Národná rada Slovenskej republiky

OZ- občianskej združenie

PSVaR- práce, sociálnych vecí a rodiny

PZ- Policajný zbor

RAN- Radicalisation awareness network

RMBK- Rada mládeže Bratislavského kraja

SAV- Slovenská akadémia vied

SG-súkromné gymnázium

SHO- Slovenské hnutie obrody

SIS- Slovenská informačná služba

SND- Slovenské národné divadlo

SNP- Slovenské národné povstanie

SNSĽP- Slovenské národné stredisko pre ľudské práva

SOŠ- stredná odborná škola

SPODaSK- sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela

SPŠE- stredná priemyselná škola elektrotechnická

SR- Slovenská republika

SŠ- stredné školy

ŠPÚ- Štátny pedagogický ústav

UPSVaR- Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

VÚC- vyšší územný celok

ZŠ- základné školy

Obsah

Úvod	1
1 Teoretické vymedzenie.....	4
1.1 Extrémizmus.....	4
1.1.1 Príčiny extrémizmu	7
1.1.2 Riziková skupina mládež.....	9
1.2 Prevencia extrémizmu	10
1.3 Multi-agency working.....	12
2 Metodológia.....	15
2.1 Zber dát	16
2.2 Limity výskumu	18
3 Vývoj extrémizmu na Slovensku	20
3.1 Mládež a extrémizmus.....	24
4 Situačná analýza mesta Bratislava	27
4.1 Územná a socio-demografická situácia.....	27
4.2 Bezpečnostná situácia v oblasti extrémizmu.....	28
5 Konceptia boja proti extrémizmu SR	32
6 Prevencia extrémizmu u mládeže na národnej a regionálnej úrovni vo vzťahu k Bratislave	34
6.1 Ministerstvo vnútra	34
6.2 Ministerstvo školstva, vedy výskumu a športu	34
6.3 Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny	36
6.4 Úrad Bratislavského samosprávneho kraja	37
6.5 Aktéri občianskeho a neziskového sektora	37
7 Úlohy miestnych aktérov prevencie extrémizmu u mládeže v Bratislave.....	41
7.1 Verejní aktéri	41
7.1.1 Magistrát hl. mesta SR Bratislavy	41
7.1.2 Miestne úrady mestských častí.....	44
7.1.3 Okresné riaditeľstvá PZ SR	46
7.1.4 Oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny.....	46
7.1.5 Centrum pedagogicko- psychologického poradenstva a prevencie.....	47
7.1.6 Stredné školy.....	50
7.2 Neverejní aktéri	55
7.2.1 Mestský parlament mladých hl. mesta SR Bratislavy	55
7.2.2 Rada mládeže Bratislavského kraja	56
7.2.3 Mládežnícke organizácie	58
7.2.4 Nízkoprahové zariadenia pre deti a mládež	60

8 Spolupráca pri prevencii extrémizmu	63
8.1 Spolupráca medzi miestnymi aktérmi a ústrednými orgánmi štátnej správy	63
8.2 Spolupráca medzi miestnymi aktérmi a VÚC.....	64
8.3 Spolupráca medzi miestnymi aktérmi a aktérmi neziskového a občianskeho sektora	66
8.4 Spolupráca medzi miestnymi aktérmi navzájom.....	66
Záver	73
Zdroje	77

Zoznam obrázkov

Obrázok 1- Radikalizačné spektrum T. Bjørga	8
Obrázok 2- Počet trestných činov extrémizmu na Slovensku a v Bratislavskom kraji	30
Obrázok 3-Podiel trestných činov extrémizmu v jednotlivých krajoch SR	30
Obrázok 4 Aktéri občianskeho a neziskového sektora v prevencii extrémizmu	38
Obrázok 5- Aktivity prevencie extrémizmu na stredných školách	52
Obrázok 6- Schéma vybraných vzťahov spolupráce pri prevencii extrémizmu a iných sociálne-patologických javov	69
Obrázok 7- Schéma vzťahov spolupráce pri prevencii sociálne-patologických javov v oblasti opatrení SPODaSK	71
Obrázok 8- Schéma vzťahov spolupráce aktérov prevencie extrémizmu a iných sociálne-patologických javov v mimoškolskom prostredí.....	72

Počet slov: 167 937

Úvod

Prevencii extrémizmu je v posledných rokoch na Slovensku venovaná zvýšená pozornosť. To sa odrazilo aj v programovom vyhlásení vlády SR z roku 2016, v ktorom je vyslovený prioritný záujem o predchádzanie extrémizmu (Úrad vlády SR 2016).¹ Prispel k tomu predovšetkým volebný úspech politickej strany Kotleba-ĽSNS, ktorá v parlamente získala 14 kresiel (Štatistický úrad SR 2016).² V súvislosti s témou mládeže pritom alarmujúce bolo, že podľa agentúry Focus, ktorá počas volieb realizovala exit poll, túto stranu zvolilo až 22,7% prvovoličov (18-21 rokov) a bola medzi nimi zároveň tou najúspešnejšou (TVNOVINY.SK 2016).

Následne došlo k zvýšenému záujmu o analyzovanie situácie a vytváranie účinných metód pri výchove a vzdelávaní mládeže na Slovensku. Podľa Správy o mládeži z roku 2018, je s prihliadnutím na rôzne znaky, ktoré charakterizujú súčasnú mladú generáciu, predovšetkým neskúsenosť s nedemokratickým režimom a využívanie informačných technológií od raného detstva, za súčasné kľúčové výzvy považovaná prevencia radikalizácie mládeže, rozvoj kritického myslenia a výchova k občianstvu (Iuventa 2018). V tejto práci nás bude zaujímať ako cieľová skupina mládež v stredoškolskom veku.

Súčasný svetový trend v oblasti odstraňovania extrémizmu kombinujú represívne a preventívne metódy, pričom práve tie druhé naberajú na význame. Aj vďaka tomu, že je Slovensko súčasťou medzinárodných organizácií a EÚ, snaží sa hľadať svoje možnosti v aplikovaní inovatívnych postupov pri riešení bezpečnostných problémov. Podľa poslednej *Koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2015 - 2019* je pri potieraní tohto javu kladený dôraz na represiu, rovnako ako aj prevenciu, multidisciplinárny princíp a zapojenie širokého spektra aktérov, vrátane občianskej spoločnosti (Ministerstvo vnútra SR 2015a). Takýto prístup odráža

¹ Novovzniknutá vláda si v roku 2016 stanovila ako prioritu podieľať sa na medzinárodnej a vnútro politickej stabilite krajiny prostredníctvom prehlbovania spoločenskej, hospodárskej a sociálnej súdržnosti s cieľom zastaviť nárast extrémizmu a extrémizácie parlamentnej politiky. K tomu účelu je vo vyhlásení zapracovaných niekoľko konkrétnych opatrení, ako napríklad dobudovanie Múzea holokaustu v Seredi (Úrad vlády SR 2016).

² O zmienenej strane budeme hovoriť v tejto práci neskôr v kapitole o vývoji extrémizmu na Slovensku. V tomto momente je vhodné uviesť, že táto politická strana je podľa oficiálnej Koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2015-2019 považovaná za subjekt s extrémistickými prejavmi (Ministerstvo vnútra SR 2015a). V roku 2017 bolo napríklad proti jednému z poslancov za túto stranu vznesené obvinenie pre trestný čin podnecovania nenávisť, hanobenia a vyhrážania sa pre príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti...podľa § 424a Trestného zákona (NR SR 2018: 27).

komplexnosť problému, ktorý vzniká kombináciou rozličných príčin, podporných faktorov a reprezentujú ho rôzne prejavy a následky.

Cieľom predkladanej diplomovej práce bude v rámci tohto komplexného prístupu zistiť, akým spôsobom je realizovaná prevencia extrémizmu u mládeže prostredníctvom miestnych aktérov v Bratislave, aké konkrétne činnosti sú rozvíjané, a ako je pri tom využívaná spolupráca. Aj keď je hlavným koordinátorom proti-extrémistických politík a vykonávateľom represívnych opatrení štát, v oblasti prevencie sa jej veľká časť v praxi realizuje v mestách, prostredníctvom škôl, úradov miestnej samosprávy, mládežníckych organizácií a ďalších aktérov. Tí sa dostávajú do každodenného priameho kontaktu s mladými ľuďmi, predstavujú pre nich dôverné prostredie, a preto sa u nich očakáva lepšia schopnosť porozumieť ich potrebám a efektívne zamerať opatrenia. Okrem prevencie zameranej špecificky na problematiku extrémizmu, vykonávajú títo aktéri veľké množstvo ďalších prospešných opatrení, ktoré majú za cieľ širšiu prevenciu sociálne-patologických javov, a teda nepriamo aj extrémizmu. V súčasnosti je veľké množstvo prác s týmto zameraním produkovaných v rámci platformy RAN, ktorú zriadila Európska komisia.³ Všetky pritom odrážajú dôležitú úlohu miestnych aktérov v prevencii extrémizmu.

Bratislava bola vybraná ako objekt skúmania preto, že ide o hlavné a zároveň najväčšie mesto. Je vystavené zvýšenej koncentrácii rozmanitých menšín, turistov, ale zároveň aj nežiaducich sociálne-patologických javov⁴, kriminality a je centrom politických prejavov, vrátane verejných zhromaždení a protestov.

K dosiahnutiu nášho cieľa sme si položili dve hlavné výskumné otázky:

- 1. Aké úlohy majú miestni aktéri v oblasti prevencie extrémizmu u mládeže?**
- 2. Ako je v prevencii extrémizmu u mládeže využívaná spolupráca?**

³ RAN spája miestnych aktérov prevencie rôznych disciplín do siete a tým zaistuje výmenu znalostí a skúseností. V súčasnosti je platforma založená na deviatich pracovných skupinách, ktoré sú tematicky vymedzené od zamerania na offline a online komunikáciu až po zdravotnícky personál a zamestnancov sociálnych služieb. Súčasťou je aj Správna rada, v ktorej sa stretávajú lídri všetkých pracovných skupín (Európska komisia 2018a).

⁴ Z pohľadu sociálnych vied sa zaraďuje extrémizmus k sociálne-patologickým javom, teda tým, ktoré poškodzujú sociálne a právne normy (Danics, Tejchmanová 2017).

Vzhľadom nato, že v prípade extrémizmu sa jedná o komplexný problém zasahujúci svojim charakterom do viacerých odborov, pre jeho efektívne riešenie sa predpokladá vzájomná spolupráca rôznych aktérov. Túto skutočnosť odráža aj nastavenie výskumných otázok. Zodpovedanie prvej výskumnej otázky nám objasní činnosti, ktoré aktéri rôznych odborov v prevencii vykonávajú a pochopíme význam ich zapojenia. Druhá otázka slúži k pochopeniu toho, či miestni aktéri udržiavajú s inými aktérmi rôznych sektorov a úrovni spoluprácu, v ktorých oblastiach a za akým účelom. Pri výskume budeme vychádzať z teoretických poznatkov o prevencii extrémizmu, ktoré budú predstavené nižšie v teoretickej kapitole. Z nich je dôležitý koncept delenia prevencie do troch stupňov podľa zamerania činnosti a cieľovej skupiny a koncept *multi-agency working*, ktorý stavia na predpoklade, že pre efektívne pokrytie všetkých troch oblastí prevencie je nutné využívať spoluprácu partnerov v rôznych podobách (RAN 2018).

Čo sa týka štruktúry, najskôr si vymedzíme teoretické koncepty, o ktoré sa táto štúdia opiera. Potom si predstavíme použitú metodológiu a na ňu nadviažeme kapitolou o súčasnom vývoji extrémizmu na Slovensku, v rámci ktorej tiež prepojíme tému s mládežou. V ďalšej kapitole v krátkosti zmienime aj územnú, socio-demografickú a bezpečnostnú situáciu Bratislavy. Následne sa už budeme venovať samotnému systému prevencie extrémizmu na Slovensku podľa koncepčných materiálov štátu, vrátane predstavenia hlavných aktérov, ktorí pôsobia na prevenciu extrémizmu z celoslovenskej a regionálnej perspektívy. Ďalej prejdeme k analýze miestnych aktérov, ktorých si v metodologickej časti identifikujeme. Na základe rozhovorov a výskumu na internete popíšeme ich úlohy a mechanizmy využitej spolupráce. V závere tejto práce sa priblížime k ucelenému pohľadu na súčasné fungovanie prevencie extrémizmu u mládeže v Bratislave za pomoci miestnych aktérov.

1 Teoretické vymedzenie

1.1 Extrémizmus

Predmetom tejto práce je prevencia extrémizmu, čo je fenomén, vzhľadom na svoju multidisciplinaritu, nie presne významovo ukotvený. Z toho vyplýva nutnosť upresniť si, ako pojem chápeme.

Samotné slovo extrémizmus pochádza z latiny a poukazuje na najkrajnejší alebo najvzdialenejší bod (Charvát 2007), ktorý už nie je možné prekonať. Z opačnej strany k nemu v antitéze stojí ďalší najkrajnejší bod a v strede medzi oboma sa nachádza ten, ktorý by mal vyjadrovať balans, teda ani priveľa ani primálo (Backes 2007). V prípade politického extrémizmu si môžeme predstaviť umiestnenie najkrajnejšieho bodu na koncoch pomyselnéj politickej pravo-ľavej osi, čo vytvára najčastejšie rozdelenie extrémizmu na pravicový a ľavicový (Charvát 2007, Vegrichtová 2013).

Z historického hľadiska sa v západných krajinách ustálil výraz extrémizmus po revolúcií v Rusku v roku 1917. Spočiatku teda slúžil iba k označovaniu ľavicového extrémizmu. Až neskôr po rozmachu fašizmu prostredníctvom Pochodu na Rím v roku 1922 sa termín uchytil aj pre pravú krajnú stranu politického spektra (Backes 2007). Následne sa rozvinuli aj jeho nové formy, ako ekologický alebo náboženský extrémizmus, ktoré nie je možné zaradiť na pravo-ľavej politickej osi a vymedzované sú samostatne (Danics, Tejchmanová 2017). V tejto práci budeme opisovať prevažne pravicový extrémizmus, ktorý sa v súčasnosti na Slovensku javí ako najviac problematický, avšak myslíme si, že prevencia extrémizmu by sa mala vykonávať proti všetkým jeho formám, čo vyplýva z jeho deštruktívneho charakteru ako spájajúceho znaku.

Všeobecnejšie definície namiesto vzdialenosti od stredu politickej osi, situujú extrémizmus na okraj od normálneho alebo mainstreamového spôsobu zmýšľania, etablovaných hodnôt a noriem (Sotlar 2004, Vegrichtová 2013). Tu však narážame na problém toho, čo považovať za normálne. Pre tých, ktorí uznávajú extrémistické myšlienky, sú aj také normálne a logické a realizujú ich v obrane svojich cieľov (Schmid 2013). Navyše niektoré extrémistické idey sú blízke aj samotnej mainstreamovej spoločnosti, neplatí tak ich situovanie na úplný okraj. Uchopiteľnejšie by preto bolo vzťahovať extrémizmus k hodnotám demokracie ako systému, nie k hodnotám, ktoré aktuálne charakterizujú spoločnosť.

Ak za normálne považujeme hodnoty a normy liberálnej demokracie, ktoré sú etablované v ústavách štátov a Listinách základných práv a slobôd, môžeme za extrémistické označiť tie prejavy, ktoré oponujú liberálnej demokracii a snažia sa ju odstrániť a nahradiť (Borum 2011, Mudde 2014, Backes 2007). Politický program je v tomto prípade uniformný a kto nesúhlasí je označený za nepriateľa (Backes 2007). Schmid nachádza v kontexte demokratických štátov tieto spoločné znaky v politických programoch extrémistov:

- protiústavnosť, proti demokratickosť, anti-pluralizmus, autoritárstvo
- fanatickosť, intolerancia, nekompromisnosť, čierno-biele videnie
- odmietanie vlády práva, rétorika „ciele ospravedlňujú prostriedky“
- uskutočnenie cieľov akýmikoľvek prostriedkami, vrátane masívneho politického násilia proti oponentom (Schmid 2013).

Pri výskume je nutné myslieť na kontext, v ktorom je štúdia zasadená. Napríklad počas absolutistického vládnutia v Európe, boli za extrémistov považovaní liberáli (Charvát 2007:11). Systém, ku ktorému sa extrémizmus vzťahuje teda nemusí byť v každom výskume ten demokratický. Podstata fenoménu je vo všeobecnosti vystihnutá v anti-systémovosti, nech už ide o akýkoľvek systém, ktorému oponuje (Vegrichtová 2013, Charvát 2007, Jackson 2016). Podľa Jacksona (2016) je pri analýze nutné takýto systém opísať a charakterizovať jeho centrálné časti v konkrétnom čase, čo zároveň pomôže zdôvodniť, akým spôsobom sú dané prejavy extrémistické, a ako narúšajú existujúci systém. Napríklad samotný rasizmus nie je extrémizmom, ak nie je vzťahnutý na systém a nie je ukázané, akým spôsobom ho mení.

Sotlar (2004) ďalej upozorňuje nato, že extrémistické subjekty častokrát v začiatkoch uznávajú demokraciu, aj keď v realite je to len prostriedok k získaniu moci. Na príklade expanzie nacizmu alebo komunizmu v minulosti môžeme pozorovať, ako bola demokracia využitá k následnému pokusu o jej odstránenie a nahradenie systému založenom na ľudských právach a liberálnych normách diktatúrou. Jackson (2016: 2) túto ideu potvrdzuje, keď vo svojej definícii hovorí, že rozvratné aktivity môžu byť vykonávané v rámci normálneho politického správania alebo mimo neho.

Na vedecký výskum nadväzuje aj definícia extrémizmu v slovenskej koncepcii boja proti extrémizmu, podľa ktorej ide o „*nepriateľskú ideológiu, postoje a prejavy krajne vyhrotené, deštruktívne pôsobiace proti demokratickému systému a jeho základným atribútom.*“

Špeciálne zmieňuje „útok na systém základných práv a slobôd, sťažovanie, znemožnenie, potláčanie alebo obmedzenie uplatňovania týchto práv určitým skupinám obyvateľstva, definovaných ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, alebo názorovým či politickým oponentom a ich majetku“ (Ministerstvo vnútra SR 2015a). Z právneho hľadiska sa na extrémizmus referuje upravený trestný zákon č. 300/2005 Z.z. v § 140a, ktorý ho nedefinuje ako pojem ale definuje jeho jednotlivé prejavy, ktoré sú trestné.⁵

Okrem samotného výrazu extrémizmu sa ako problematické javí užívanie slova radikalizmus, ktoré sa často využíva zameniteľne, avšak významovo by malo označovať odlišné prejavy (Vegrichtová, 2013, Mudde 2014). Zatiaľ čo extrémisti bojujú za vytvorenie homogénnej spoločnosti založenej na rigidnom princípe a potláčajú všetky minority, radikálni jedinci uznávajú diverzitu a uprednostňujú diskusiu pred dogmatickými nariadeniami (Schmid 2013: 9). Extrémisti hľadajú nekompromisné a neznášanlivé riešenia (Sotlar 2004), ktoré sú nepriateľské voči ústave a súčasnému politickému systému. Radikáli popritom konštruktívne oponujú systému a snažia sa ho vylepšiť alebo čiastočne zmeniť, ale nie úplne nahradiť (Schmid 2013).

⁵ Z § 140a vyplýva, že trestné činy extrémizmu sú trestné činy podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 a 422, výroby extrémistických materiálov podľa § 422a, rozširovania extrémistických materiálov podľa § 422b, prechovávaní extrémistických materiálov podľa § 422c, popierania a schvaľovania holokaustu a zločinov politických režimov podľa § 422d, hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423, podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424, podnecovania, hanobenia a vyhrážania sa osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu podľa § 424a a trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. d) a f).

1.1.1 Príčiny extrémizmu

Vo výskume príčin radikalizácie⁶ sa častokrát stretneme s rozlišovaním *push a pull faktorov*. Medzi *push faktory* sa radia tie negatívne faktory politického, sociálneho⁷ a kultúrneho charakteru, ktoré vznikajú vplyvom prostredia, v ktorom jedinec žije. *Pull faktory* naopak vyvierajú zo samotnej extrémistickej organizácie, ktorá môže predstavovať atraktívnu ponuku pre jedinca. Tieto faktory sa môžu navzájom prekrývať a každého jedinca do extrémizmu vtiahnu odlišné faktory (Mirahmadi 2016).

Okrem vyššie uvedených sú významnou skupinou aj psychologické faktory. Rizikovými skupinami sú jedinci, ktorí prechádzajú krízou identity alebo hľadajú svoj status v spoločnosti. V extrémistickej skupine môžu dokázať to, čo sa im v normálnej spoločnosti nepodarilo. Je im poskytnutý priestor pre postup v spoločenskom rebríčku v rámci skupiny a budovanie vlastného mena a významu, podobne ako v prípade kriminálnych gangov (Dandurand 2014). Skupina ponúka pocit spolupatričnosti, bratstva a glorifikuje jej členov (Schmid 2013).

Alternatívnou teóriou, ktorá vysvetľuje psychologické príčiny uchýľovania sa jedinca k extrémizmu je tá, ktorá zakladá na ľudskej neistote v živote človeka. Ide o neistotu ohľadom vlastného zmyslu života a toho ako by sa mal jedinec správať. Jedinec sa podľa tejto teórie snaží patriť do skupiny, v ktorej sú neistoty zdieľané, a kde ho vzájomné pochopenie motivuje. Zároveň sa tieto skupiny zameriavajú na odstránenie neistôt. Špeciálne extrémistické skupiny neistým jedincom vyhovujú, pretože majú čierno biely spôsob myslenia, ktorý je jednoduchý. Navyše sú takéto skupiny diktatoriálne a majú určenú svoju identitu. Poskytujú tak jasné vymedzenie toho, ako by sa mal človek správať, a teda ho zbavujú neistoty (Hogg 2014).

Atraktivita prameniaca z myšlienok extrémistickej skupiny spočíva v ponuke riešení krívd, ktoré jedinci pociťujú. To môžu byť napríklad zle vedené politiky štátu ohľadom

⁶ Proces, ktorý vedie k rozvoju extrémistickej ideológie a domnienok (Borum 2011: 9). To, čo v odbornom výskume zostáva neujasnenou otázkou je posledné štádium tohto procesu. U niektorých autorov je to kognitívna radikalizácia a na druhej strane sú autori, ktorí myšlienky nepovažujú za dostačujúce a za poslednú fázu označujú behaviorálnu premenu smerom k užívaniu násillia (Neumann 2003, Sedgwick 2010). V literatúre sa častokrát hovorí aj o rozdelení na násilný a nenásilný extrémizmus, ktorý sa charakterizuje extrémistickými cieľmi, ale nie prostriedkami. Schmid (2014) však upozorňuje, že to môže byť iba dočasná taktika. My sa v tejto práci budeme venovať počiatočnému štádiu radikalizácie, kedy ešte jedinec nie je myšlienkovy pevne ukotvený a nevyužíva násillie, čo sa zhoduje s charakterom primárnej a sekundárnej prevencie.

⁷ Sociálne faktory predstavujú sociálnu sieť, v ktorej sa človek pohybuje. Ovplyvňujú ho vzťahy s rodinou, rovesníkmi a pod. (Mirahmadi 2016).

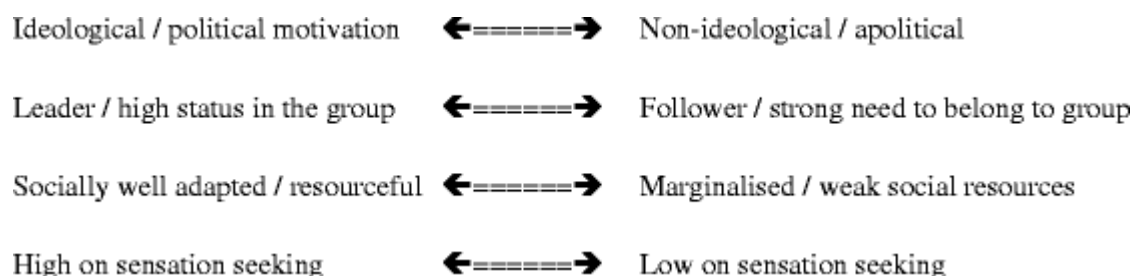
distribúcie ekonomických benefitov (Mirahmadi 2016). Schmid (2013: 26) pridáva ako silný faktor ponúknutie prostriedkov násilia, ktoré vyzerajú byť k presadeniu cieľov účinnejšie ako pasívne demokratické prostriedky.

Schmid spomínané faktory študuje v troch úrovniach:

1. **Mikroúroveň**- na tejto úrovni je vhodné skúmať individuálne faktory, akými sú psychologické problémy, problémy vlastnej identity, pocit krivdy, stigmatizácia, odmietanie alebo marginalizácia.
2. **Mezoúroveň**- v tejto úrovni ide o sociálne prostredie, v ktorom sa jedinec pohybuje. V prípade, že sociálna skupina jedinca povzbudzuje v jeho negatívnych pocitoch a stotožňuje sa s ním, vytvára sa priestor pre vznik extrémizmu a situácie sa ujíma extrémistická skupina.
3. **Makroúroveň**- tu analyzujeme rolu vlády a spoločnosti doma a v zahraničí. Pozorujeme radikalizáciu verejných názorov a straníckej politiky. Môže to byť napríklad v dôsledku znížených socio-ekonomických príležitostí istej časti obyvateľov alebo vplyvom existujúceho napätia vo vzťahoch medzi majoritou a minoritou (Schmid 2013: 4).

Extrémistické skupiny nie sú homogénnymi skupinami, ale sú tvorené rôznymi jedincami, s rôznymi motívmi radikalizácie alebo silou spolupatričnosti. Pre nastavovanie obsahu prevenčných opatrení môže vhodne slúžiť aj spektrum navrhnuté Tore Bjørgom, ktoré prezentuje rôzne dimenzie radikalizujúcich sa aktérov (Obrázok 1). Autor upozorňuje, že jedinci sa na tomto spektre môžu počas svojho pôsobenia v skupine posúvať. Spektrum môžeme vnímať ako návrh rozličných oblastí intervencie podľa typu jedinca (Björge 2011).

Obrázok 1- Radikalizačné spektrum T. Bjørnga

Zdroj: Bjørge, T. (2011). Dreams and disillusionment: Engagement in and disengagement from militant extremist groups. *Crime, law and social change*, 55(4), 277-285.

1.1.2 Riziková skupina mládež

V tejto štúdii sa špeciálne zameriame na prevenciu extrémizmu u mládeže. Tá sa stáva rizikovou skupinou sociálne-patologických javov, pretože prechádza procesom dospievania, ktorý je charakteristický biologickými, psychologickými a sociálnymi zmenami v živote človeka. Ide o obdobie, kedy sú nastavované vlastné životné ciele. Mladý človek nadobúda nové sociálne role, čo nutne vyžaduje väčšie množstvo zodpovednosti. V súvislosti s tým sa prispôsobuje novým sociálnym a kultúrnym prostrediam, v ktorých sa začína pohybovať (Crone, Dahl 2012). Známy psychológ Erik Erikson (1956) to popisuje ako obdobie hľadania vlastnej identity a snahy vhodne túto identitu zladíť so sociálnymi rolami, ktoré jedincovi spoločnosť ponúka tak, aby našiel vlastné miesto akoby špeciálne vytvorené pre neho, a to kým je. Spoločnosť pritom mladému človeku v období dospievania otvára možnosť k tomu, aby experimentoval s rôznymi rolami, čo Erikson nazýva ako psychosociálne moratórium.

Snaha vymedziť si svoje postavenie v spoločnosti má aj svoju negatívnu stránku. K nej patrí napríklad experimentovanie s drogami, alkoholom alebo praktizovanie násilia (Crone, Dahl 2012). Riziko objavenia negatívnych prejavov dávajú rôzni vedci do súvislosti s inými faktormi. Z psychologického pohľadu môžu vznikať pri problémoch s kontrolou vlastných emócií a sú formou ako sa zbaviť tých negatívnych (Hessler, Katz 2010). Steinberg (2005) ďalej toto vysvetlenie cez emocionálne kapacity rozširuje o faktor rozvoja behaviorálnych a kognitívnych kapacít. Zraniteľnosť adolescenta prisudzuje neschopnosti zladíť tieto tri kapacity dokopy. Rozhodnutia a činy sa podľa neho miesto uváženeho rozmýšľania o možných dôsledkoch a riziku riadia práve emóciami. Rozvoj kognitívnych kapacít v oblasti abstraktného myslenia zasa môže smerovať k idealizovaniu vlastného života. Realita môže byť v tejto súvislosti potlačovaná s cieľom dosiahnuť vysnívané ciele (Arnett 1992).

Dôležité je pozerať sa aj na prostredie, v ktorom mladý človek vyrastá, a v ktorom sa pohybuje (Kleeberg-Niepage 2014, Arnett 1992). V tomto období sa snaží vymaniť sa spod kontroly rodiča a získať vlastnú nezávislosť. Jeho záujmom je patriť do skupiny svojich rovesníkov, získať ich pozornosť a vylepšiť si svoj sociálny status (Crone, Dahl 2012). Práve daná skupina rovesníkov, do ktorej jedinec patrí, môže pôsobiť ako faktor negatívneho vplyvu (Steinberg 2005). Podľa Arnetta (1992) však rizikové správanie závisí aj od rodičovskej výchovy. Rozlišuje tzv. úzko zameranú výchovu, ktorá dbá na normy a hodnotu rodiny a tzv. široko

zameranú výchovu, pri ktorej rodičia nekladú veľkú pozornosť výchove dieťaťa, čo sa častejšie prejavuje u rozvedených rodín.

V súčasnej dobe sa okrem naturálneho sociálneho prostredia, treba zaoberať aj online prostredím a zdôrazniť riziká internetu ako inštrumentu, ktorý uľahčuje proces radikalizácie prostredníctvom extrémistickej propagandy (Rieger, Frischlich, Bente 2017). Aj keď na jednej strane má internet výhody v tom, že poskytuje veľké množstvo informácií, na druhej strane v súvislosti s extrémizmom vzniká obava, že jedinci si systematicky vyhľadávajú iba také správy, ktoré ich vystihujú, a teda sa tak utvrdzujú vo svojich myšlienkach. Navyše na internete existuje veľké množstvo príležitostí pre spájanie podobne zmýšľajúcich ľudí, napríklad cez sociálne siete. Špeciálne obavy o mládež vznikajú preto, že podľa výskumov sa pri vyhľadávaní politických aj nepolitických tém obracajú v porovnaní so staršími generáciami výhradne na internet (Kahne et al. 2012).

Z povahy extrémizmu vyplýva, že je nutné obsiahnuť aj politické vysvetlenia radikalizácie. Mládež môže nedostatočne chápať podstatu parlamentnej demokracie alebo môže byť sklamaná zo súčasných politických elít (Štefančík 2013). Podľa niekoľkokrát potvrdených výskumov prístupu mládeže k politike existuje predpoklad, že mladí ľudia nemajú stabilnú politickú orientáciu a môžu byť ľahko ovplyvniteľní (Eckstein, Noack, Gniewocs 2012). V porovnaní so svojimi rodičmi a starou generáciou, chcú priniesť zmenu, chcú sa dištancovať od existujúcej politiky, ktorá nenapĺňa ich potreby a do budúcnosti by poškodzovala ich predstavu o svojom ideálnom živote. Často je prvou formou demonštrácia, ktorá ak nie je vypočutá, vytvára priestor pre vznik frustrácie (Awan 2006).

Mladí ľudia v období dospievania potrebujú uznanie od svojho okolia. Chcú cítiť, že spoločnosť im dáva funkcie a prideluje im status, ktorý im korešponduje (Erikson 1956). Ak toto spoločnosť ignoruje, uplatnenie nachádzajú extrémistické skupiny. Tie mladému človeku dávajú príležitosť sociálnej a politickej participácie. Uznávajú ho ako rovnocenného člena spoločnosti, tým že vypočujú jeho myšlienky (Awan 2006).

1.2 Prevencia extrémizmu

V zahraničnej literatúre sa často krát môžeme stretnúť s pojmom CVE (Countering violent extremism), ktorý pomenováva programy na potieranie extrémizmu (Harris-Hogan, Barrelle, Zammit 2016, Mastroe 2016). Spadá do nich veľké množstvo nekoerzívnych aktivít

predtým označovaných ako protiradikalizačné (Harris-Hogan, Barrelle, Zammit 2016). V iných prípadoch je na pomenovanie týchto programov používaná skratka PVE (Preventing violent extremism). Takýto názov zachytáva presnejšie podstatu prevencie prostredníctvom mäkkých nástrojov (UN 2015).

Je ťažké presne vytýčiť, čo všetko sa do prevencie radí, čo vyplýva aj zo samotnej komplexnej povahy extrémizmu. Niekedy sa programy na prevenciu extrémizmu prekrývajú už s existujúcimi ustanovenými programami na prevenciu iných sociálne-patologických javov. Môže sem tak spadať napríklad sociálna integrácia (Dandurand 2014), šírenie povedomia o probléme (Mirahmadi 2016) alebo edukačné programy podporujúce demokraciu a ľudské práva (Aly, Taylor, Karnovsky 2014).

Pre vývoj uceleného systému prevencie začínajúceho jedincami neohrozenými extrémizmom až po aktívnych členov extrémistických skupín sa využíva koncept dovtedy typický pre riadenie zdravotnej politiky. V ňom sú rozlišované tri stupne prevenčných programov podľa toho, na koho sú namierené. V tejto práci sa budeme venovať prvým dvom stupňom prevencie.

1. **Primárne opatrenia**- sú namierené na širokú populáciu, u ktorej sa ešte nevyskytli prejavy radikalizácie (Dandurand 2014). V tejto fáze má dôležitú úlohu najmä rodina, ktorá by mala poskytnúť deťom komfortné prostredie a pozitívny príklad. To by malo prirodzene zabráňovať vzniku negatívnych sociálne-patologických javov. Nakoľko ale adolescent podlieha mnohým vplyvom aj z iných prostredí, ako je jeho sociálna skupina rovesníkov alebo škola, je nutné súčasne rozvíjať prevenciu aj v týchto prostrediach (RAN 2017). V Dánsku sa napríklad ako súčasť primárnej prevencie vydávajú manuály pre učiteľov, sociálnych pracovníkov a ďalších profesionálov, ktorí môžu prísť povahou svojej práce do kontaktu s jedincom náchylným k extrémizmu (Harris-Hogan, Barrelle, Zammit 2016). Vo všeobecnosti ide o programy, ktoré zasahujú rizikové faktory vzniku radikalizácie a zároveň posilňujú ochranné faktory u jednotlivcov, rodín a celej komunity (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine 2017).
2. **Sekundárne opatrenia**- sú zamerané na tých jedincov, ktorým hrozí riziko, že sa zapoja do extrémistických skupín, lebo už teraz vyjadrujú podporu ich ideológiám alebo sa pohybujú v sociálnych sieťach s extrémistickými konotáciami. Môžu sa sem radiť aj takí jedinci, ktorí sa nedávno zapojili, ale ešte nie sú oddanými členmi (Harris-Hogan, Barrelle,

Zammit 2016). Takéto opatrenia sú napríklad nórské tzv. posilňovacie rozhovory, ktoré sú realizované medzi mladým jedincom, u ktorého sa pozoruje negatívne smerovanie, a policajtom (Carlsson 2006).

3. **Terciárne opatrenia**- sú zamerané na jedincov, ktorí už prijali extrémistickú ideológiu (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine 2017), sú členmi extrémistických organizácií (Harris-Hogan, Barrelle, Zammit 2016) alebo sa zapojili do extrémistických aktivít (RAN 2017). Vytvárajú im podmienky k tomu, aby tieto skupiny opustili, pomáhajú pri opätovnom začleňovaní do spoločnosti a slúžia k celkovému oslabovaniu skupiny (Dandurand 2014). Ako príklad terciárnej prevencie uvádza Bjørgo (2011) školenie zradikalizovaných jedincov k práci, v ktorej by mohli prísť do kontaktu s pozitívnymi sociálnymi vzormi.

1.3 Multi-agency working

V súčasnosti sa v súvislosti s hľadaním efektívnych spôsobov prevencie extrémizmu hovorí o *multi-agency working*, čo by sa dalo preložiť ako práca založená na spolupráci medzi rôznymi organizáciami. Vo všeobecnosti partneri spolupracujú, aby dokázali adresovať komplexné problémy a poskytovať k nim komplexné služby. Zamedzuje to fragmentácii, ktorá je typická pre sociálne problémy, nakoľko presahujú kompetencie jednej organizácie a práca je rozdelená medzi viaceré. Znamená to, že každý má čiastkovú informáciu a spoluprácou je možné dosiahnuť hlbší náhľad a vytvoriť unikátne riešenie pre daný problém. Hlavným nástrojom sa tak stáva výmena informácií, znalostí a koordinácia medzi rôznymi sektormi a levelmi, na ktorých je prevencia realizovaná (RAN 2018).

Medzi kľúčových aktérov, ktorí by sa na *multi-agency* spolupráci v oblasti prevencie extrémizmu mali podieľať patria predstavitelia rôznych úrovní vlády, policajné a súdne zložky, pracovníci s mládežou, komunitní lídri, vychovávatelia a sociálni pracovníci, zdravotnícky personál, pedagógovia a aktéri občianskej spoločnosti (neziskové organizácie, duchovné centrá a podobne) (RAN 2016b). Štúdie odporúčajú, aby bol *multi-agency working* založený na už existujúcich štruktúrach, ktoré svojim zameraním riešia široké témy, čo by malo zabrániť stigmatizácii a nálepkovaniu (RAN 2016a). Za ideálne je potom označené rozvíjať takéto štruktúry na miestnej úrovni s výnimkou vidieckych oblastí, kde k tomu neexistujú dostatočné kapacity, a tak by sa spolupráca mala preniesť na úroveň vyššej územnej jednotky (RAN 2016b).

RAN poskytuje na svojej webovej stránke niekoľko dobrých príkladov, ako je takýto spôsob spoločnej práce využitý v rôznych krajinách.⁸ Z vybraných uvádzame dánsky SSP model (School, social service and police), ktorý spája školy, sociálne služby a políciu do siete. Primárne bola táto sieť navrhnutá k odradeniu mladých ľudí zapojiť sa do kriminality. V ďalších rokoch sa takéto siete vytvorili aj medzi inými aktérmi, a to konkrétne políciou, sociálnymi službami a psychiatrickými ambulanciami v systéme PSP (police, social service, psychiatry) a políciou, sociálnymi službami a väzenskými zariadeniami v systéme KSP (prison and probation service, social service and police) (Hemmingsen 2015). Spolupráca prebieha na najvyššej úrovni pri vypracovaní strategických plánov, na koordinačnej úrovni pri zaistení implementácie úloh a na implementačnej úrovni medzi konkrétnymi profesionálmi, ktorí sa pravidelne stretávajú, aby prakticky koordinovali akcie v oblasti prevencie. Tento systém zachytáva všetky tri stupne prevencie. Venuje sa prevencii od práce s mládežou bez rizikových znakov správania, cez rozpoznávanie rizikových faktorov a rýchle reakcie, až po vytváranie individuálne orientovaných programov pri pokročilej radikalizácii (RAN 2018).

Spolupráca môže mať rôzne formy a v závislosti od toho ponúka aj odlišné prínosy. Formy spolupráce závisia napríklad od toho či sú služby poskytované integrovane z jedného miesta, alebo medzi sebou partneri spolupracujú na diaľku pomocou koordinátora. Ďalej môžu závisieť od toho či sú aktéri spájaní dlhodobo, alebo iba dočasne, alebo napríklad či im ide o strategické plánovanie, či o praktické riešenie konkrétneho problému (Atkinson et al. 2001). Podľa foriem spolupráce si môžeme vytýčiť tieto modely:

1. **Tvorba rozhodnutí**- základným cieľom je umožniť rôznym aktérom viesť diskusiu a tvoriť rozhodnutia. Tento prístup má strategický charakter.
2. **Konzultácie a tréningy**- cieľom je poskytnúť znalosti jednej organizácie inej. Tok informácií je tak nevyrovnaný, zatiaľ čo jeden je odosielateľ informácie, druhý je jej prijímateľ.
3. **Poskytovanie služieb**- cieľom je spojiť organizácie, ktoré poskytujú služby tak, aby boli potreby, ktoré pokrývajú poskytované koordinovanejším spôsobom. Môže ísť o spoluprácu z jedného centra alebo o koordinovanú aktivitu cez koordinátora, ktorý celú

⁸ Vid' https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/ran-creating_en

spoluprácu zastrešuje. Aj keď tak medzi sebou organizácie nemajú takmer žiadny priamy kontakt, prostredníctvom koordinátora získavajú informácie o činnosti jeden druhého.

4. **Tvorba operačného tímu**- vzniká ak sa profesionáli z rôznych organizácií každodenne stretávajú a tvoria *multi-agency* tímy, ktoré poskytujú spoločné služby pre klienta. Častokrát sa viac stierajú zodpovednosti jednotlivých členov (upravené podľa Atkinson et al. 2001).

2 Metodológia

V najširšom rámci bude táto práca vedená ako kvalitatívna štúdia, pretože sa snaží dosiahnuť hlboké porozumenie komplexných vzťahov v ich prirodzenom prostredí (Flick, von Kardoff, Steinke 2004: 8). To sa zhoduje s našim cieľom pochopiť fungovanie prevencie extrémizmu u mládeže v Bratislave. Tá zahrňuje veľké množstvo miestnych aktérov a aktivít zameraných na rôzne aspekty a príčiny extrémizmu, pričom sa všetko odohráva v sociálnej realite. Z toho dôvodu sa predpokladá interakcia miestnych aktérov aj s ďalšími aktérmi regionálnej a národnej úrovne. Nášmu cieľu sú prispôsobené aj výskumné otázky:

- 1. Aké úlohy majú miestni aktéri v oblasti prevencie extrémizmu u mládeže?**
- 2. Ako je v prevencii extrémizmu u mládeže využívaná spolupráca?**

Výskum bude podliehať interpretatívnemu prístupu typickému pre kvalitatívne štúdia. Ten je charakterizovaný rekonštrukciou subjektívnych či zdieľaných významov, ktoré jednotlivci alebo skupiny prisudzujú realite. Analyzovaním týchto významov pochopíme jednanie skúmaných jednotlivcov a skupín (Drulák a kol. 2008: 19). Konkrétne budeme k dosiahnutiu cieľa práce interpretovať perspektívy miestnych aktérov prevencie, aby sme tak pochopili ich samostatné úlohy a odhalili mechanizmy využívanej spolupráce.

Kvalitatívny výskum umožňuje niekoľko prístupov, ktoré špecifikujú postupy vedenia práce. Za najvhodnejší sa nám javí prípadová štúdia, nakoľko jej ide o detailné štúdium jedného prípadu alebo niekoľko málo prípadov (Hendl 2008: 103). Prípadom by mal byť jasne definovaný ohraničený subjekt, fenomén, proces či situácia (Drulák a kol. 2008: 39). Tento popis spĺňa aj náš výskum, v ktorom je prípad ohraničený tematicky, prevenciou extrémizmu u mládeže prostredníctvom miestnych aktérov, a rovnako aj miestom, Bratislavou.

Výsledky takejto štúdie síce nemôžeme zovšeobecniť na ďalšie prípady, ale práve hlbokým porozumením fungovania prevencie extrémizmu u mládeže v Bratislave za pomoci miestnych aktérov, môžeme prispieť k zlepšeniu existujúcej praxe. Môže dôjsť k odhaleniu niektorých konkrétnych mechanizmov fungovania prevencie, ktoré sa môžu stať inšpiráciou pre iné mestá. Avšak za týmto účelom je nutné zhodnotiť ich vhodnosť vzhľadom na špecifické kontextuálne podmienky. Takéto štúdie môžu byť takisto iniciátorom ďalšieho výskumu

viazaných k fenoménu alebo môžu slúžiť ako materiál ku komparatívnym štúdiám prevencie extrémizmu u mládeže na miestnej úrovni.

2.1 Zber dát

Ako metódu zberu dát budeme využívať rozhovory s vybranými aktérmi prevencie a v menšej miere aj dotazníky rozposielané pomocou e-mailu. Ďalej budeme čerpať z dostupných primárnych dokumentov na internete, vrátane zákonov a informácií z webových stránok skúmaných subjektov. Štúdium sekundárnej literatúry bude využité predovšetkým k zasadeniu prípadu do širšieho kontextu.

V prípade rozhovorov pôjde o semištrukturovaný dizajn, čo umožní otázky prispôbovať reakciám respondentov. V kvalitatívnych štúdiách sú respondenti vyberaní cielene tak, aby dokázali výskumníkovi pomôcť pochopiť problém a odpovedať na výskumné otázky (Creswell 2003: 185). Rozhovory budú využívané ako preferovaná forma získavania dát. Dotazníky budú využité v prípade, keď oslovený aktér odmietne participáciu na rozhovore, ale bude naklonený písomnej forme komunikácie. Budú obsahovať konkrétne otvorené otázky. V upravenej podobe budú využívané aj pre doplnenie potrebných informácií od aktérov, ktorí v našom výskume neboli identifikovaní ako miestni aktéri, ale svojimi praktickými aktivitami môžu vytvárať vplyv na miestnu úroveň prostredníctvom spolupráce.

Miestni aktéri prevencie, z ktorých sme si vybrali respondentov, boli identifikovaní na základe toho, že jedným z ich objektov záujmu je mládež a predpokladá sa u nich, že by vzhľadom na povahu svojej činnosti mohli plniť úlohu v prevencii extrémizmu. K takémuto úsudku sme prišli vďaka znalosti prostredia a prehľadu existujúcej literatúry. Konkrétne pôjde o Magistrát Bratislavy, miestne úrady mestských častí Bratislavy, okresné riaditeľstvá Policajného zboru v Bratislave, stredné školy, centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, oddelenie sociálne-právnej ochrany detí a sociálnej kurately Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny v Bratislave, nízkoprahové zariadenia pre mládež, mládežnícke organizácie, Parlament mladých mesta Bratislava a Radu mládeže Bratislavského kraja. Posledného aktéra sme do štúdie zahrnuli ako miestneho aktéra, pretože veľkú časť svojej činnosti, aj vzhľadom na svoje sídlo v Bratislave smeruje práve v tomto meste. Navyše svojim neformálnym charakterom nevytvára prísne limity pôsobenia.

Nízkoprahové zariadenia pre mládež boli vyhľadane na webovej stránke Asociácie nízkoprahových programov pre deti a mládež. Podobne aj mládežnícke organizácie s pobočkou v Bratislave boli vyhľadane pomocou webovej stránky Rady mládeže Slovenska. Dôležitými aktérmi, s ktorými v tejto štúdií nebude samostatne pracovať sú športové a záujmové centrá pre mládež. Tie pomáhajú tráviť mládeži zmysluplne ich voľný čas, čo je forma prevencie celej rady sociálne-patologických javov. Zmienené budú iba v rozsahu uskutočnených rozhovorov, ak im respondenti prisudzovali význam. Zahnutá nebude ani Mestská polícia Bratislavy, ktorá sa vo svojich prevenčných aktivitách prevencii extrémizmu nevenuje. U mládeži sa sústreďuje na prevenciu drogových závislostí a vandalizmu v podobe graffitov⁹, čo bolo potvrdené aj v rozhovore s oddelením prevencie na Veliteľstve Mestskej polície Bratislavy počas odbornej stáže autorky práce.

K získaniu dát bolo dokopy uskutočnených 8 osobných a 1 telefonický rozhovor. V niektorých prípadoch boli vybraní respondenti oslovení na základe odporúčaní získaných pomocou metódy snehovej gule. Niektorí z nich si želali zostať anonymní. Konkrétne išlo o:

- pána Mgr. Jakuba Bednárika z oddelenia kultúry, školstva, športu a mládeže Magistrátu Bratislavy
- pána Mgr. Petra Kulíjaja z nízkoprahového zariadenia Mládež ulice
- predstaviteľa nízkoprahového zariadenia Kaspian
- pána Ing. Daniela Adamka, Ph.D., riaditeľa Strednej priemyselnej školy elektrotechnickej K. Adlera v Bratislave
- riaditeľa súkromného gymnázia v Bratislave
- pána Mgr. Viktora Brichtu z oddelenia poradenstva v oblasti sociálneho vývinu a prevencie z Centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie v Bratislave II
- pána Mgr. Petra Chomjaka z oddelenia sociálneho poradenstva a prevencie z Centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie v Bratislave IV
- Martina Kušteka, predstaviteľa Rady mládeže Bratislavského kraja
- Michala Tarbaja, zborového vodcu 104. zboru skautov

⁹ Vid' zoznam prevenčných aktivít na webovej stránke <http://mestskapolicia.bratislava.sk/prevenicia/ds-52>

Okrem toho bol v jednom prípade využitý dotazník s otvorenými otázkami. Jeho respondentkou bola pani hovorkyňa Miestneho úradu mestskej časti Rača. Tá bola neskôr požiadaná o doplňujúce otázky pomocou e-mailu, na ktoré odpovedala v spolupráci s terénnou sociálnou pracovníčkou miestneho úradu. Upravené dotazníky boli využité v šiestich prípadoch, a to k získaniu informácií od vybraných neziskových organizácií. V prípade získania informácií z oddelenia SPODaSK Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny v Bratislave bola naviazaná telefonická komunikácia s vedúcim oddelenia, avšak hneď v úvode nám bolo oznámené, že v oblasti prevencii extrémizmu nevykonávajú žiadnu činnosť. V analýze zostal tento aktér zaradený aj naďalej, a to vzhľadom na kompetencie v oblasti prevencie širšieho spektra sociálne-patologických javov a odkazu v koncepciách SR v boji proti extrémizmu. V ďalšom prípade bola naviazaná e-mailová komunikácia s pani hovorkyňou mestskej časti Petržalka, avšak už v úvode bola opäť konštatovaná nečinnosť v oblasti prevencie extrémizmu a sociálnej pomoci mladým ľuďom, u ktorých sa objavili sociálne-patologické javy. Pre získanie informácií sme boli odkázaní na vyšší územný celok.

Čo sa týka postupu v analytickej časti práce, najskôr si identifikovaných aktérov prevencie popíšeme, následne budeme skúmať ich činnosti a význam pri prevencii extrémizmu. Zameriame sa na ich cieľovú skupinu a metódy práce. V ďalšej časti sa zameriame na samotnú spoluprácu s partnermi, jej formu a prínos. Nakoniec budeme skúmať bariéry, ktoré subjekty pociťujú pri naplňovaní vlastných rolí a tie, ktoré plynú zo spolupráce s ďalšími subjektami. Táto štruktúra sa počas výskumu môže zmeniť, čo je hlavnou výhodou kvalitatívneho výskumu. Nemá dopredu prísne danú štruktúru, a tak umožňuje súčasný zber dát a ich interpretáciu. Podľa nových získavaných informácií môžeme náš výskum smerovať ďalej tak, aby sme dosiahli náš cieľ (Maxwell 2008: 236).

2.2 Limity výskumu

V tejto práci môžeme naraziť na niekoľko limitov. Jedným z nich je výber skúmaných aktérov. Je možné, že sa nám nepodarilo identifikovať niektorých, ktorí plnia dôležitú funkciu v prevencii extrémizmu. To je zložitou úlohou aj z toho dôvodu, že prevencia extrémizmu sa prekrýva s prevenciou iných sociálne-patologických javov. Tento limit sa nám čiastočne podarilo odstrániť tým, že sme pomocou metódy snehovej gule rozšírili náš pôvodný výber o ďalších relevantných aktérov.

Ďalej zo samotnej povahy kvalitatívnej štúdie, ktorá kladie veľký dôraz na rozhovory a skúmanie menšej vzorky s účelom získať hlbšie pochopenie vyplýva, že skúmaní neboli všetci aktéri prevencie (subjekty), ale len ich vybraní reprezentanti. Tento limit je navyše posilnený aj povahou skúmaného fenoménu, ktorý je charakterizovaný ako multisektorový. To znamená, že skúmaní aktéri sú heterogénnou populáciou. Ako dôsledok toho dochádza pri našom výskume k redukcii počtu skúmaných reprezentantov jednotlivých subjektov na úkor zachytenia heterogenity.

Redukcia skúmaných subjektov plynie aj z toho, že používanie metódy rozhovoru k zberu dát je finančne a časovo náročnou praxou, a to z dôvodu nutnosti cestovať za rozhovormi. Tento problém sme čiastočne vyriešili tým, že sme našich respondentov vyberali uvažlivo podľa schopností poskytnúť dostatočné množstvo informácií, a to aj na základe odporúčania iných oslovených potencionálnych respondentov, ktorí sa tematikou prevencie extrémizmu nezaoberali, avšak vedeli nám poskytnúť relevantné kontakty.

Ďalšou problematickou oblasťou našej práce je, že v získaní dát sa musíme spoľahnúť na ďalších ľudí, ktorí nemusia byť ochotní s nami spolupracovať. To by mohlo znamenať neúplnosť výsledkov. V našom prípade sa nám nepodarilo nadviazať spoluprácu s Krajským oddelením PZ SR v Bratislave, okresnými riaditeľstvami PZ SR a takmer žiadny záujem nebol ani zo strany identifikovaných mládežníckych organizácií. K doplneniu informácií o činnosti stredných škôl v oblasti prevencie extrémizmu bola započatá e-mailová komunikácia s oddelením mládeže a športu Úradu VÚC, avšak nakoniec k spolupráci nedošlo. V prípade úradov mestských častí Bratislavy bola odozva na e-maily takisto nízka, prípadne s odmietavými reakciami hodnotiacimi nečinnosť v tematike, a to aj v prípadoch keď bola otázka formulovaná k zisteniu ich činnosti v oblasti prevencie sociálne-patologických javov, čo poskytuj väčší priestor pre odpoveď. Za predpokladu, že na internete nájdeme dostatočné množstvo primárnych dát, z časti by sme tieto chýbajúce dáta mohli pokryť.

3 Vývoj extrémizmu na Slovensku

S príchodom kapitalizmu došlo k socioekonomickým zmenám, s ktorými sa spája aj rozvoj extrémistickej scény. Objavili sa nové zoskupenia, ktoré boli dovtedy súčasťou protikomunistickej opozície (Mudde 2005). Boli stavané na témach národného sebaurčenia, proti-rómskych a proti-maďarských tematikách. Súčasťou zmien, ktoré priniesol nástup demokracie, bolo vylúčenie Rómov z mnohých pracovných pozícií, ktoré dovtedy obsadzovali (Barany 2000).¹⁰ Extrémistickí predstavitelia začali Rómov označovať ako paraziti sociálneho systému (Mihálik 2014) alebo hovorili o cigánskom terore, čím sa referovali na kriminalitu Rómov (TASR 2009). V súvislosti s maďarskou menšinou na Slovensku sa extrémistické zoskupenia snažili presadiť myšlienku o snahách o iredentizmus zo strany menšiny a vzbudiť v Slovákoch pocit nenávisti kvôli historickej maďarskej dominancii (Kluknavská, Smolík 2016).

Veľký rozvoj extrémistických organizácií umožnilo aj to, že v súvislosti s komunistickou históriou, v ktorej boli slobody limitované, sa štáty chceli vyhnúť rovnakému postupu a zdráhali sa vytvoriť legitímne nástroje, ktorými by sa rozvoju extrémizmu dalo zamedziť (Mudde 2005).

Pôvodné témy sa postupne rozrástli o ďalšie, ako antisemitizmus, LGBTI, náboženské skupiny, predovšetkým moslimov, imigráciu do Európy a geopolitické otázky. V roku 2018 extrémistická politická strana Kotleba-ĽSNS väčšinu frekventovaných tém zhrnula v dokumentárnom filme Stratená Európa, ktorý sa venuje „neprispôsobivým moslimským imigrantom“ a „zdegenerovanej západnej kultúre plnej multi-kulti a LGBTI agendy“ (Naše Slovensko 2018).

Podľa Nociara (2012) vznikali extrémistické skupiny na Slovensku v troch podobách: ako politické strany, občianske združenia alebo neoficiálne skupiny.

V roku 2005 si časť združenia Slovenská pospolitosť spolu so združením Nové slobodné Slovensko založili politickú stranu Slovenská pospolitosť- Národná strana na čele s Mariánom Kotlebom. Mala reprezentovať ich myšlienky na politickej úrovni. Po roku fungovania však bola

¹⁰ Vplyvom zavádzania nových výrobných postupov im chýbalo adekvátne vzdelanie a boli nahradení kvalifikovanejšími pracovníkmi. Rovnako sa zredukovalo veľké množstvo nekvalifikovaných pracovných pozícií, ktoré poskytoval štát a v poľnohospodárskych regiónoch došlo k rozpusteniu družstiev, ktoré boli zdrojom práce (Barany 2000).

táto strana Ústavným súdom SR rozpustená kvôli napádaniu parlamentnej demokracie, liberalizmu a pluralizmu, na ktorom je založený systém SR (Nociar 2012). Marián Kotleba sa o pár rokov neskôr rozhodol, že svoje politické snahy znovuobnoví. Tento krát k tomu vytvoril stranu Kotleba-ĽSNS. Na základe kampane založenej na proti-rómskej tematike sa mu v roku 2013 podarilo získať 55,54% hlasov vo voľbách do Banskobystrického samosprávneho kraja a stal sa tak novým predsedom kraja (Štatistický úrad SR 2013). Extrémizmus sa po týchto voľbách začal vnímať ako spoločenský problém. Ešte väčšie obavy potom spôsobili voľby do NR SR v roku 2016, po ktorých strana Kotleba-ĽSNS získala 14 parlamentných kresiel (Štatistický úrad SR 2016). Svoj program pritom vystavala na proti-rómskych a proti-imigrantských témach (Naše Slovensko 2016). Súčasným trendom je stúpajúca úspešnosť tejto strany. Podľa prieskumov agentúry FOCUS sa v novembri tohto roku jej preferencie vyšplhali na 9,8% a strana by tak získala až 16 kresiel v parlamente (Slosiarik 2018).

Z občianskych združení vzniklo Nové slobodné Slovensko, ktoré sa hlási k odkazu vojnového Slovenského štátu a hovorí o „demokratickom a zdegenerovanom liberalizme ako nástroji globalizácie, čiže inštalácie svetovlády, ktorá má vo svojom programe konečnú likvidáciu všetkých národov sveta...” (Nové Slobodné Slovensko 2011). Ďalej vzniklo občianske združenie Slovenská Pospolitosť. Jeho ideológia vychádza z nacionalizmu, venuje sa tematike „cigánskeho problému“ a LGBTI jedincom, ktorí sú podľa vlastných slov „homoúchyláci“ alebo „jedinci s mentálnym postihnutím“ (SP 2012). V jednom z blogových príspevkov vyzýva ľudí k tomu, aby budovali malé útočné skupiny verných bojovníkov a upozorňuje na možné prenasledovanie systémom (SP 2015). Taktiež sem môžeme radiť aj združenie Slovenské hnutie obrody, ktoré sa v roku 2016 snažilo pretransformovať z občianskeho združenia na politickú stranu. Vo svojich stanovách sa síce hlási k demokracii, avšak vo svojich príspevkoch má niekedy krajne vyhrotené názory. Otvorene sa napríklad hlási k odkazu Jozefa Tisa, ospravedlňuje deportácie Židov, používa protimaďarské výroky a vyjadruje podporu panslovanskej jednote. Profiluje sa ako inteligentnejšia alternatíva ku strane Kotleba-ĽSNS (Mesežnikov, Gyarfášová 2016). Naopak združenie za extrémistov považuje ľudsko-právne organizácie (Kopřiva 2013).

Tretia skupina je zložená z neoficiálnych organizácií. Najznámejšie z nich sú Národný odpor a Autonómni nacionalisti. Ich činnosť utíchla vytvorením strany Kotleba-ĽSNS, do ktorej sa zapojili (Nociar 2012). Podľa koncepcie boja proti extrémizmu sem ďalej môžeme zaradiť

športovo-branné organizácie, ktoré však nevykazujú všetky znaky extrémizmu. Riziko pramení z toho, že sa do týchto skupín zapájajú členovia extrémistických organizácií alebo ich ovplyvňujú. Konkrétne sú spomínané Vzдор Kysuce a Oddiel Dobrovoľník, ktorý založilo združenie SHO (Ministerstvo vnútra SR 2015a). Zakladateľ Vzdoru Kysuce, Magát, bol obžalovaný za popieranie holokaustu a okrem iného organizoval aj protest proti islamizácii a podnecoval ľudí k roztrhaniu vlajky EÚ (Noviny.sk 2017). Obe zoskupenia aktívne spolupracovali s extrémistickými organizáciami z Poľska, Maďarska a Ruska (Ministerstvo vnútra SR 2015a).

Prepojenie na extrémistickú Slovenskú pospolitosť má podľa koncepcie aj neformálne zoskupenie Slovenskí branci. Tí sami seba považujú za najaktívnejšiu pronárodnú organizáciu na Slovensku, ktorá vznikla k vytvoreniu domobrany. Tým, že vytvárajú vlastný obranný mechanizmus však spochybňujú samotnú štátnu armádu (Rádio Slovensko 2018). O sebe hovoria ako o apolitickej neziskovej organizácii (Slovenskí branci, nedatované). V súčasnosti ale napriek tomu ohlásili spoluprácu s ruskou skupinou Noční vlci, čím sa vlastne stavajú proti Bezpečnostným stratégiám štátu, kde je Rusko označené za krajinu s nepriateľskými úmyslami voči Slovensku (ibid.).¹¹ Minister obrany Gajdoš už zareagoval podaním návrhu na Generálnu prokuratúru SR vo veci preskúmania organizácie Slovenskí branci (MO SR 2018).

V poslednom období, predovšetkým po konflikte na Ukrajine, sa časť extrémistických skupín začala venovať aj geopolitickým otázkam, predovšetkým kritike NATO, EÚ a obdivu k súčasnej vláde Putina v Rusku, ktorá je pre nich ideálnym politickým modelom (Krekó, Gyori, Zgut 2017). Pri čerpaní informácií sa v našom prostredí opierajú o tzv. alternatívne médiá. Ide o informačné zdroje, ktoré šíria populizmus a dezinformácie. Na Slovensku sa objavujú v súvislosti s ruskou hybridnou vojnou proti západu a EÚ, ktorá má za cieľ narušiť existujúci

¹¹ Noční vlci sú motorkárskym klubom, u ktorého je pozorovať negatívny postoj voči západu. Kritizujú západné ideologické myšlienky, americkú demokraciu a napríklad aj homosexualitu. Skupina je využívaná k hybridnej vojne vedenej Ruskom, pri ktorej sa kombinujú konvenčné a špeciálne operácie, ako psychologické operácie a kyberútoky a zneužívané sú sociálne a tradičné médiá k ovplyvňovaniu domácej a zahraničnej politiky (Harris 2018). V roku 2018 si organizácia vytvorila svoju pobočku na Slovensku pri Trnave, pričom vo svojom objekte mala svojho času aj vojenskú techniku údajne určenú k expozícií (HN 2018).

demokratický systém.¹² Hlavným spojovateľom medzi extrémistickými skupinami a ruskou propagandou je presadzovanie ideológie panslavizmu (Čížik, Masariková 2018).

V praktickej podobe potom môžeme pozorovať prepojenie Ruska s extrémistickými a polovojenskými organizáciami na Slovensku, podobne ako v uvedenom príklade Slovenských brancov. V niektorých prípadoch je zaznamenané, že bývalí členovia špeciálnych vojenských služieb Ruska *Specnaz* poskytujú výcvik slovenským polovojenským organizáciám, ktoré zase naopak poslali niektorých svojich členov bojovať v konflikte na Ukrajine na stranu pro-ruských rebelov. V Bratislave bola napríklad založená Súkromná stredná odborná škola ochrany majetku a osôb, ktorá vedie rétoriku proti NATO a EÚ a poskytuje výcvik pre svojich študentov trénermi vycvičenými v spomínaných vojenských službách Ruska (Mesežnikov, Bránik 2017).

Vzhľadom nato, že pro-ruskí aktéri sú svojou protizápadnou rétorikou škodliví pre politický systém Slovenska, ich prepojenie na polovojenské a extrémistické organizácie vytvára pre krajinu riziko. Rovnako ako v poslednom uvedenom prípade pro-ruského vplyvu v strednej škole, ktorej študenti sa v budúcnosti charakterom svojho štúdia môžu stať členmi armády alebo polície, hrozí prostredníctvom nich infiltrácia takejto rétoriky do oficiálnych inštitúcií štátu, čo by mohlo spôsobiť ich destabilizáciu.

Určité prepojenie, ktoré ale bližšie nie je špecifikované prikladá koncepcia boja proti extrémizmu aj rizikovým fanúšikom (Ultras a Hooligans) najväčších slovenských futbalových klubov. Podľa Danihela (2014) pokiaľ ide o najčastejšie prejavy, sú nimi rasistické pokriky voči niektorým hráčom, neonacistické transparenty a propaganda alebo niekedy aj brachiálne útoky. Od 80-tich rokov boli taktiež mnohí radikálni fanúšikovia zverbovaní ku krajnej pravici. V roku 2015 boli spolu s Akčnou skupinou Vzдор a Kotleba-ĽSNS zapletení do organizovania Protestov proti islamizácii (Struhár et al. 2018).

Čo sa týka ľavicového extrémizmu, na Slovensku sa podľa štatistík Generálnej prokuratúry SR vyskytuje iba marginálne ako reakcia na subjektívne pociťovanú nerovnováhu ekonomickú situáciu v spoločnosti (NR SR 2018). Bližšie sa jej popisu nebudeme venovať.

¹²Toto prepojenie je rizikové vzhľadom na samotné ciele ruskej hybridnej vojny a navyše spochybňovanie NATO a EÚ, ktoré sú pre Slovensko strategickým partnerom, je ohrožovaním jeho stability. Podľa prieskumu realizovaného inštitútom Globsec medzi krajinami V4 je pritom Slovensko hneď po Maďarsku druhá krajina v poradí, ktorej obyvatelia ľahko podliehajú nepriateľskému zahraničnému vplyvu. Zdieľané sú hlavne negatívne pocity voči NATO (Milo, Klingová 2017).

Na Slovensku je navyše v súvislosti s extrémizmom pozorovaný jeho prienik aj do mainstreamovej politiky a niektoré neznášanlivé prejavy sa zakorenili v spoločnosti tak, že nie sú vnímané negatívne. Ide najmä o témy vzťahu väčšinového obyvateľstva k menšinovému (IVO 2017). To bolo možné pozorovať aj v roku 2016 počas kampaní k voľbám do NR SR, kde dominovala otázka migrácie. Strana SMER, ako jedna z mainstreamových strán napríklad viedla diskusie o zastavení „nekontrolovateľnej moslimskej migrácie do Európy“ (Rybář, Spáč 2017). V povolebnom rozhovore jej hlavný predstaviteľ Róbert Fico uviedol, že „islam na Slovensku nemá priestor“ a „nechce, aby tu bolo niekoľko desiatok tisícok moslimov, ktorí si postupne začnú presadzovať svoje veci.“ (Pravda 2016).

Radikalizácia mainstreamu vytvára priaznivé prostredie pre šíriteľov netolerantných postojov aj zo strany extrémistických skupín.¹³ Podľa výskumov, ktoré v roku 2017 uskutočnil IVO, nastal prudký nárast sociálneho dištancu. Oproti predošlému prieskumu z roku 2008 by v svojom susedstve nechcelo mať moslimskú rodinu až 73% opýtaných (32% v roku 2008). Podobný prudký posun nastal aj pri ďalších kategóriách menšín (IVO 2017).¹⁴

3.1 Mládež a extrémizmus

Znepokojenie nad radikalizáciou mládeže nastalo predovšetkým v roku 2016, kedy sa prejavila v súvislosti s voľbami do NR SR. IVO v tomto roku zorganizoval v spolupráci s RMBK na celom Slovensku fiktívne študentské voľby na stredných školách a výsledok bol prekvapivý s 16,40% podporou strany Sme rodina-Boris Kollár a následne 15,53% podporou strany Kotleba-ĽSNS. V oboch prípadoch ide o odklon od tradičných politických strán smerom k populistickým až extrémistickým subjektom (Bartoš 2016). Takéto smerovanie mládeže bolo následne potvrdené v exit polle agentúry Focus v deň skutočných volieb. Podľa neho až 22,7% prvovoličov zvolilo stranu Kotleba-ĽSNS (TVNOVINY.SK 2016). Posledným prieskumom, ktorý opätovne potvrdil radikalizáciu postojov časti mládeže je prieskum hlasovania v potenciálnych parlamentných voľbách od agentúry Focus pre Radu mládeže Slovenska z roku

¹³ K šíreniu extrémizmu prispel výrazným spôsobom internet ako platforma pre propagandu extrémistických skupín, ich organizovanie a šírenie netolerantných postojov. Vďaka anonymite sa užívatelia internetu neboja vyjadriť svoje netolerantné názory na sociálnych sieťach, v diskusiách pod novinovými článkami alebo v blogoch a tým ich ďalej rozširovať. Tak ako napríklad v nasledujúcom príspevku: <https://www.topky.sk/cl/10/1739035/Slovensko-nezije-farbami--ale-predsudkami--VIDEO-Nova-kampan-spustila-vlnu-nenavisti-a-rasizmu>.

¹⁴ Pre viac informácií viď http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Zaostrene_na_extremizmus.pdf.

2018, podľa ktorého by bola strana Kotleba-ĽSNS najviac volenou stranou medzi prvovoličmi (10%) (Rada mládeže Slovenska 2018).

Z politického hľadiska existuje pre túto skutočnosť niekoľko vysvetlení. Súčasná generácia je prvou, ktorá už nemá skúsenosti s nedemokratickými spôsobmi vlády jednej strany z pred roka 1989 (Iuventa 2018). Zároveň tu panuje silná nedôvera vo vládu a parlament zo strany mladých. Z prieskumu mládeže vo veku 15 až 24 rokov vyplynulo, že 38% mladých ľudí neverí vláde a 33% parlamentu a ďalších 44% v prípade vlády a 46% v prípade parlamentu sa prikláňa k nedôvere. Zároveň 41% z nich nepociťuje svoj vplyv na parlament. Takisto bol vyzorovaný aj vysoký dopyt po nových tvárach politiky (Rada mládeže Slovenska 2017).

Mládež na prahu roku 2018 je zároveň prvou generáciou, ktorá naplno od raného detstva využíva informačné a komunikačné technológie (Iuventa 2018). Popri tradičných sociálnych prostrediach ako škola, rodina alebo rovesníci, ide o nové prostredie, ktoré na mladého človeka vplýva. Ako bolo v predchádzajúcej kapitole uvedené, Slovensko sa spolu s ďalšími krajinami V4 stalo cieľom dezinformačných kampaní zo strany Ruska. Alternatívne médiá, ktoré sú rozsiahlym zdrojom dezinformácií, a ktoré existujú predovšetkým v online forme, čítajú aj mladí ľudia. Rizikovým faktorom pritom je, ak takéto weby hodnotia nekriticky. Podľa výskumov IVO iba 55% mladých ľudí súhlasí s tým, že sú zdrojom šírenia dezinformácií, poloprávdy či vyvolania protispoločenských nálad a nedôvery v tradičné inštitúcie a hodnoty spoločnosti. Zároveň ten istý výskum ukazuje, že mladí ľudia často sledujú politické udalosti práve prostredníctvom internetu (Velšic 2016). V praxi potvrdzuje záujem mladých ľudí o politické dianie a informovanosť aj pán Chomjak z CPPPaP BA IV, ktorý sa pri svojich aktivitách v školách stretáva s tým, že žiaci majú povedomie o súčasnom politickom dianí a mnohé prvky zapájajú aj v interaktívnych hrách, ktoré sú súčasťou aktivít (2018).

Špecifickým problémom charakteristickým pre Bratislavu, podobne ako pre iné veľké mestá je tzv. sídlisková mládež.¹⁵ Mladí ľudia zo sídliska sa dostávajú do ohrozenia sociálneho vylúčenia, a to najmä v prípadoch, že nemajú dostatočnú podpornú sieť mimo školy (rodičia, pracovníci s mládežou, sociálni pracovníci a pod.), ktorá im dokáže v kľúčových momentoch

¹⁵ Deti a mládež, ktoré vyrastajú v prostredí s vysokou mierou zástavby tvorenej najmä panelovými domami. Táto skutočnosť determinuje najmä spôsob využívania ich voľného času, kedy pre obmedzený životný priestor bytu vyhľadávajú príležitosti na seberealizáciu a nadväzovanie kontaktov v krúžkoch, stretávaním sa na ihriskách, lavičkách alebo v online priestore (Iuventa 2018).

poskytnúť podporu. Dôsledkom môže byť vznik sociálne-patologických javov ako záškoláctvo, užívanie drog alebo vyhľadávanie a začlenenie sa do skupín inklinujúcich k rasizmu a extrémizmu (Iuventa 2018).

Podľa Kušteka (2018), ktorý sa v prostredí práce s mládežou pohybuje dlhý čas, sa v Bratislave odzrkadľuje aj ďalší celoslovenský fenomén, a to že mladí ľudia vnímajú svoje príležitosti kriticky. To môže súvisieť aj s tým, že ich časť, najmä zo SOŠ, nemá dostatočný prístup k informáciám o rôznych príležitostiach a možnostiach, napríklad čo sa týka projektov EÚ pre mládež. Toto by sa ešte dalo doplniť o fakt, že až 40% mladých ľudí je presvedčených o nezáujme politikov o mládež, pričom ďalších 42% mladých je o tom takmer presvedčených (Rada mládeže Slovenska 2017). Vzhľadom nato sú potom skeptickejší k vlastným príležitostiam a k fungovaniu štátu. Extrémistické skupiny následne poskytujú týmto mladým ľuďom podporu v ich názore (Schmid 2013).

To, že mladí ľudia sú atraktívnou skupinou, vzhľadom na existujúce rizikové faktory, ktoré boli rozoberané jednak v teoretickej kapitole a následne doplnené o praktické poznatky z prostredia Slovenska, si začali uvedomovať aj samotné extrémistické skupiny. Z politických extrémistických organizácií to je najmä strana Kotleba-ĽSNS, ktorá vytvorila občianske združenie Ľudová mládež. Takýmto spôsobom sa mladí ľudia „postavili pred historickú úlohu zachrániť slovenský národ z pazúrov dekadencie, úpadku morálnych hodnôt a západného liberalizmu, ktoré sa svojim deštruktívnym pôsobením snažia zničiť identitu Slovákov“ (Ľudová mládež 2018a). Okrem iného sú pre mládež usporadúvané tábory, na ktorých „formujú ich telesnú aj duchovnú stránku.“ (Ľudová mládež ©2018b). Polovojenská organizácia Slovenskí branci zasa na niektorých základných školách organizovala účelové cvičenia, na čo už v reakcii vydalo MŠVVaŠ usmernenie pre riaditeľov škôl, aby s týmto subjektom nespolupracovali (Školský portál 2017).

4 Situačná analýza mesta Bratislava

4.1 Územná a socio-demografická situácia

Mesto Bratislava je z hľadiska územného členenia na Slovensku miestnou územnou samosprávou. Za účelom jej výkonu je rozdelená na 17 mestských častí. Tie vystupujú ako právnické osoby s vlastným starostom, miestnym zastupiteľstvom a miestnym úradom (Miestna územná samospráva Bratislava, nedatované). Miestne časti sú potom z hľadiska správneho členenia zoskupené v piatich okresoch. Tie už na rozdiel od obcí a krajov nie sú právnickými osobami. Zastrešuje ich okresný úrad Bratislava, ktorý je miestnym orgánom štátnej správy (Zákon č. 180/2013 Z.z.).

V roku 2017 bolo v Bratislave Štatistickým úradom zaznamenaných 429 564 obyvateľov. V súvislosti s demografickým vývojom ide o mesto, ktoré zažíva najväčší prílev prisťahovalcov na Slovensku, či už v rámci internej migrácie alebo príchodom ľudí zo zahraničia. Za rok 2017 sa do Bratislavy prisťahovalo 8460 ľudí,¹⁶ čo z celkového množstva 25 583 ľudí prisťahovaných do slovenských miest predstavuje podiel 33% (Štatistický úrad 2017a). Čo sa týka zloženia obyvateľstva, k 31.12.2017 malo na Slovensku povolený pobyt (trvalý, prechodný, tolerovaný) 104 451 cudzincov, pričom na Bratislavský kraj z toho pripadá až približne 20 % podiel (20 539 ľudí). To je zároveň aj najvyšší podiel v porovnaní s inými krajinami (Prezídium PZ 2017).¹⁷ Dôvodom zvýšeného záujmu o usídlenie v Bratislave, ako pre cudzincov, tak pre slovenských obyvateľov môžu byť lepšie pracovné príležitosti, štúdium na univerzitách¹⁸ alebo rozvinuté možnosti kultúrneho vyžitia a pocit prostredia s otvorenejšou spoločenskou atmosférou.

¹⁶ Tento údaj vypovedá iba o ľuďoch, ktorí v roku 2017 zmenili svoje trvalé bydlisko na Bratislavu. Vzhľadom na to, že v Bratislave sú situované mnohé univerzity a zároveň ako veľké mesto poskytuje pracovné príležitosti, môžeme predpokladať, že reálny počet prisťahovalcov, najmä z radov mladých ľudí, ktorí ešte nie sú stabilne usadení, a preto svoje trvalé bydlisko z pôvodného domova nezmenili, je omnoho vyšší. Zároveň ale môžeme hovoriť o tom, že z Bratislavy sa za rok 2017 odsťahovalo najvyššie množstvo obyvateľov v porovnaní s inými mestami (6068) (Štatistický úrad 2017a).

¹⁷ V tomto prípade sme boli nútení uviesť údaje vzťahované na kraj, nakoľko štatistika, ktorá by sa viazala ku konkrétnym mestám nie je dostupná.

¹⁸ Čo sa týka univerzít, tie bratislavské sú v porovnaní s inými univerzitami na Slovensku najfrekventovanejšími miestami prichádzajúcich Erasmus+ študentov. V projektových výzvach z roku 2016 bolo v Bratislave zaznamenaných 841 študentov cez KA103 výzvu (mobility v rámci programových krajín) a 86 študentov cez KA 107 výzvu (mobility medzi programovými a partnerskými krajinami). To

Práve kvôli poslednému menovanému dôvodu sa tiež v Bratislave radi usídľujú ľudia z komunity LGBT. Podľa celoslovenského prieskumu občianskeho združenia Iniciatíva Inakosť, ktorého cieľovou skupinou bola komunita LGBT, až 43,9% respondentov bolo obyvateľmi Bratislavského kraja. Združenie to prisúdilo otvorenosti hlavného mesta, kde je väčšia možnosť žiť v súlade s vlastnou menšinovou identitou (Kuruc, Jablonická Zezulová 2017). Z hľadiska postojov súčasných slovenských extrémistických skupín voči menšinám a cudzincom, ktoré sme v tejto práci rozoberali v predchádzajúcich kapitolách, môžeme súčasne v tejto otvorenosti hlavného mesta SR nájsť riziká. A tými je prítomnosť príležitostí pre násilné prejavy zo strany extrémistov.

Pre mesto je ďalej charakteristická jeho atraktivita z hľadiska turizmu. V porovnaní s ostatnými mestami Slovenska predstavuje Bratislava výrazný podiel na turistickom priemysle. Podľa štatistík z ubytovacích zariadení pripadlo v roku 2017 na Bratislavu 24% všetkých turistov. (Štatistický úrad 2017b, Štatistický úrad 2017c).¹⁹

Ako hlavné mesto je ďalej Bratislava strediskom politického diania, čím sa u nej predpokladá väčšie množstvo zrazov, pochodov a rôznych protestných akcií, ktorých sa zúčastňujú jedinci s extrémistickým zmýšľaním z celého Slovenska. Ako príklad uvedieme Pochod proti islamizácii z roku 2015, ktorý prenikol do výtržností, načo polícia v tejto súvislosti predvolala až 140 osôb (HN 2015). Ďalej sem môžeme zaradiť rôzne príležitosti osláv dní, ktoré považujú extrémistické organizácie za významné. Tradične to je 14. marec.²⁰ V tento deň sa každoročne koná stretnutie organizované stranou Kotleba-ĽSNS na Martinskom cintoríne v Bratislave pri symbolickom hrobe Jozefa Tisa (Naše Slovensko 2017).

4.2 Bezpečnostná situácia v oblasti extrémizmu

Podľa štatistík, ktoré uverejňuje Ministerstvo vnútra môžeme pozorovať, že v roku 2017 došlo na Slovensku k výraznému navýšeniu počtu trestných činov extrémizmu (Obrázok 2). To môžeme pripisovať upravenej legislatíve v oblasti extrémizmu, ktorá začala platiť práve v tom

predstavuje v oboch prípadoch zhruba 60% Erasmus+ študentov prichádzajúcich na Slovensko (erasmusplus.sk 2016a, erasmusplus.sk 2016b, Európska komisia 2018c).

¹⁹ Realita sa môže mierne líšiť nakoľko sú v štatistikách spracované údaje iba z oficiálnych ubytovacích zariadení, ktoré sú uvedené v Registri ubytovacích zariadení Štatistického úradu, pričom turisti v súčasnosti využívajú aj iné možnosti, ako je napríklad Airbnb.

²⁰ Deň vzniku vojnového Slovenského štátu v roku 1939

roku.²¹ Zistených bolo dokopy 145 trestných činov extrémizmu. Objasnenosť bola pomerne nízka, iba 31%. Vyšetrovaných alebo stíhaných bolo dokopy 39 osôb, vrátane jedného mladistvého páchatel'a.²² Toto množstvo síce z celkovej kriminality, 66 215 trestných činov za rok 2017, predstavuje zanedbateľný podiel, avšak ide o závažnú formu kriminality, ktorá svojou podstatou narúša demokratické zriadenie, na ktorom SR stojí (Ministerstvo vnútra SR 2017a, 2018a).

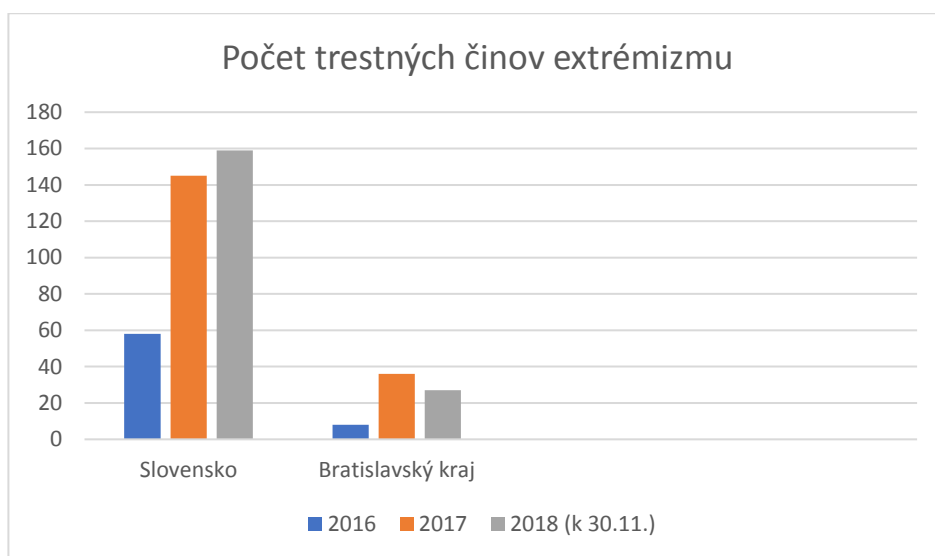
Čo sa týka štruktúry extrémistickej kriminality, najčastejšie išlo o trestný čin prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd, ale v menšej miere aj o rozširovanie extrémistických materiálov, trestný čin hanobenia rasy, národa či presvedčenia alebo podnecovanie k rasovej, etnickej a národnostnej nenávisti (NR SR 2018). Aj keď rok 2018 ešte nemôžeme porovnávať, pretože neskončil, môžeme vidieť, že počet zistených trestných činov už teraz prevyšuje minuloročné štatistiky. Taktiež vieme, že už v súčasnosti sú medzi stíhanými mladistvými traja, teda o dvoch viac ako predchádzajúci rok (Ministerstvo vnútra SR 2018b).

Ak sa pozrieme priamo na Bratislavský kraj vidíme, že sa tu rovnako ako v prípade celoslovenských štatistík odrazili nové legislatívne prvky v trestnom zákone (Obrázok 2). Pri roku 2018 môžeme podľa poslednej dostupnej štatistiky k 30.11. hodnotiť, že počet trestných činov extrémizmu v Bratislave je dosiaľ nižší ako v predchádzajúcom roku, čo sa však ešte môže zmeniť. Ani v jednom uvedenom roku nebol v BSK v súvislosti s extrémizmom stíhaný mladistvý páchatel' (Ministerstvo vnútra SR 2017a, 2018a, 2018b).

²¹ V trestnom zákone o extrémizme bol legislatívnou zmenou platnou od 1.1.2017 pridaný trestný čin prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa §422 a tiež trestný čin apartheidu a diskriminácie skupiny osôb podľa § 424a. §140 o osobnom motíve bol upravený takto: e) z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo **domnelú** príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo **domnelý** pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie (Zákon č. 300/2005 Z.z. v znení od 1.1.2018, Zákon č. 300/2005 Z.z. v znení od 1.7. 2016-31.12.2016). Súčasne bola agenda extrémizmu prevedená pod Úrad špeciálnej prokuratúry, ktorá je organizačnou zložkou Generálnej prokuratúry. V tom istom roku vznikla aj Národná jednotka boja proti terorizmu a extrémizmu, ktorá sa stala súčasťou NAKA. Bola vytvorená k efektívnejšiemu odhaľovaniu a vyšetrovaniu extrémistických činov (Ministerstvo vnútra SR 2017b). Následne bola od 1.1.2018 posilnená koncentrácia problematiky zriadením oddelenia extrémistickej kriminality, na Úrade špeciálnej prokuratúry, na ktorom sa kurátori primárne venujú tejto problematike (NR SR 2018).

²² V štatistikách Úradu špeciálnej prokuratúry bolo v roku 2017 zaznamenaných až 175 extrémistických trestných vecí. V týchto prípadoch bolo začaté trestné stíhanie. Obvinenie bolo vznesené proti 49 osobám (NR SR 2018). Tieto odlišnosti môžu vznikať napríklad nezladeným systémom štatistík.

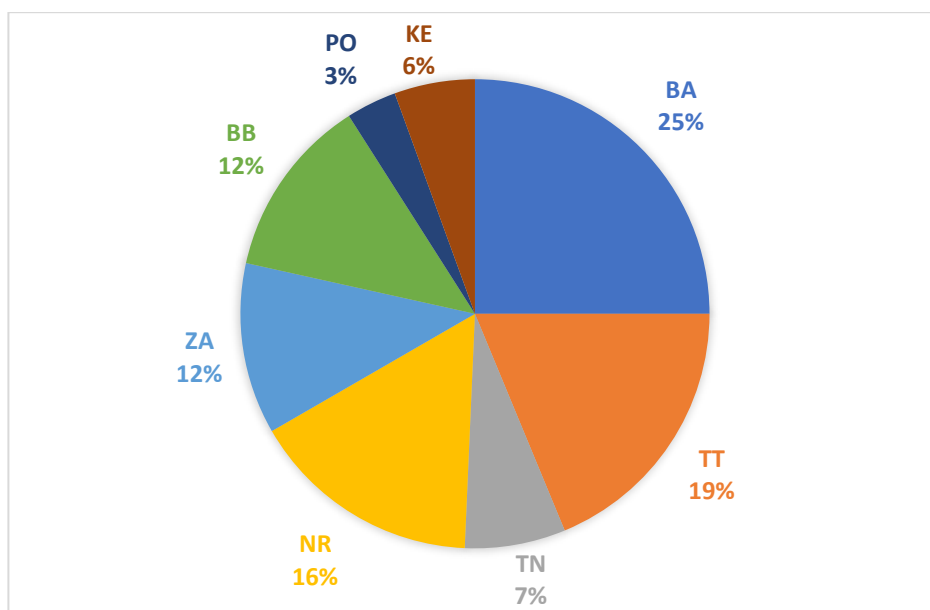
Obrázok 2- Počet trestných činov extrémizmu na Slovensku a v Bratislavskom kraji

Zdroj: vlastné spracovanie na základe štatistík kriminality Ministerstva vnútra SR (2017a, 2018a, 2018b).

Následne si predstavíme graf, v ktorom vidíme podiel pripadajúci BSK z celkového množstva zistených trestných činov extrémizmu v roku 2017 na Slovensku (Obrázok 3). Vidíme, že na BSK pripadá zhruba štvrtina všetkých trestných činov extrémizmu. Dôvodom môžu byť práve územné a socio-demografické charakteristiky Bratislavy, ako hlavného mesta SR.

Obrázok 3-Podiel trestných činov extrémizmu v jednotlivých krajoch SR

Zdroj: vlastné spracovanie na základe štatistík Ministerstva vnútra (2018a).

Treba však upozorniť, že pri výskume extrémizmu by sme sa nemali spoliehať iba na policajné štatistiky, ktoré ukazujú pomerne nízky počet extrémistických činov. Mohlo by sa tak zdať, že nimi nie sme ohrození a netreba hľadať efektívne prevenčné opatrenia. To však spôsobuje vysoká latencia typická pre tento typ trestných činov (Vegrichtová 2013). Zdôvodnená môže byť napríklad tým, že spoločnosť je k niektorým prejavom extrémizmu podstatne tolerantná alebo takéto prejavy z rôznych dôvodov nenahlasuje. Napríklad podľa posledného celoslovenského prieskumu v roku 2017 so zameraním na LGBT komunitu, až 93,9% opýtaných nenahlásilo nepríjemnú skúsenosť na základe svojej identity príslušným inštitúciám (Kuruc, Jablonická 2017). Zároveň je dokazovanie takýchto trestných činov mimoriadne náročné (NR SR 2018) a povedomie o problematike medzi členmi PZ SR je nízke (Ministerstvo vnútra SR 2018c).

5 Koncepcia boja proti extrémizmu SR

Koncepcia boja proti extrémizmu bola vládou prvý krát schválená na roky 2006 až 2010. Slovensko sa stalo jednou z prvých krajín strednej a východnej Európy, v ktorých bol k tejto téme vytvorený koordinovaný dokument (Ramalingam 2014). Bola postavená na represívnych a preventívnych aktivitách, pričom zahrňovala široké spektrum zapojených subjektov od jednotlivých ministerstiev, cez sociálnych pracovníkov a pedagógov, až po neziskové organizácie (Ministerstvo vnútra SR 2006). Ďalšia koncepcia na roky 2011-2014 mala podobný charakter. Aj keď z veľkej väčšiny rozvíjala kompetencie represívnych orgánov, zmieňovala aj vzdelávanie pracovníkov SPODaSK a prevenciu extrémizmu na školách. Novým prvkom bola snaha o nadviazanie spolupráce s orgánmi samosprávy, avšak iba v oblastiach preneseného výkonu štátnej správy. Zapojenie celej občianskej spoločnosti bolo podľa dokumentu zaistené dotačným systémom Úradu vlády SR (Ministerstvo vnútra SR 2011).

V súčasnosti je platným strategickým dokumentom Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019. Ako hlavné ciele si kladie „posilnenie odolnosti komún a jednotlivcov voči nedemokratickým ideológiám a extrémizmu, zvyšovanie povedomia o prejavoch a spoločenskej závažnosti extrémizmu a následkoch radikalizácie, efektívne monitorovanie a odhaľovanie trestných činov extrémizmu a stíhanie páchateľov a vytváranie inštitucionálnych a personálnych kapacít pre štátne orgány plniace úlohy vo veciach ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu“ (Ministerstvo vnútra SR 2015a: 6). Ide teda opäť o kombináciu preventívnych a represívnych opatrení. Tie sú konkrétne špecifikované v operatívnych úlohách, ktoré prináležia jednotlivým strategickým cieľom. Je pri nich konkrétne popísaný subjekt zodpovedný za realizáciu úlohy, subjekty spolupráce, náplň úlohy, termín jej realizácie a očakávaný výsledok (Ministerstvo vnútra SR 2015a).

Čo sa týka miestnych aktérov, koncepcia sa ich v oblasti prevencie dotýka iba okrajovo, nakoľko podľa nej z povahy strategického dokumentu ide o materiál určený pre orgány verejnej správy. Upozorňuje však, že „pri napĺňaní cieľov koncepcie je kľúčová aktívna účasť celej občianskej spoločnosti a jej jednotlivých aktérov- akademickej obce, mimovládnych organizácií, médií či jednotlivých občanov“ (Ministerstvo vnútra SR 2015a: 7). Miestnych aktérov prevencie sa priamo dotýka úloha č.1, ktorá hovorí o zavedení multidisciplinárneho

prístupu pri odhaľovaní prejavov radikalizácie. Konkrétne je orientovaná na školských a sociálnych pracovníkov. Úloha č.1.3 sa dotýka sociálnych pracovníkov úradov PSVaR a hovorí o vzájomnej výmene informácií o prejavoch extrémizmu s MPSVaR a Ministerstvom vnútra SR. Okrem týchto úloh môžu nájsť miestni aktéri uplatnenie aj mimo nich, v súlade s napĺňaním zmienených strategických cieľov alebo môžu byť potenciálne oslovení k spolupráci zodpovednými štátnymi subjektmi. Ich zapojeniu dáva priestor aj zaradenie tém týkajúcich sa prevencie a eliminácie prejavov rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu, extrémizmu a ostatných foriem intolerancie do priorit dotačných výziev jednotlivých rezortov (Ministerstvo vnútra SR 2015a).

Práca je vo všeobecnosti sústredená do rúk centrálnych štátnych orgánov. Samotné Ministerstvo vnútra SR si uvedomuje nedostatočné zapojenie miestnych a regionálnych aktérov, predovšetkým verejnej správy, do napĺňania cieľov koncepcie. To môže byť spôsobené nízkym povedomím o problematike, ale aj chýbajúcim kvalifikovaným personálom, nakoľko na žiadnej úrovni štátu vo verejnej správe neexistujú oddelenia, ktoré by sa zaoberali vnútornou bezpečnosťou. V marci 2018 bol z týchto dôvodov v rámci operačného programu Efektívna verejná správa schválený reformný návrh Systematická podpora v boji proti prejavom extrémizmu, terorizmu a šíreniu propagandy v Slovenskej republike (Ministerstvo vnútra SR 2018c).

6 Prevencia extrémizmu u mládeže na národnej a regionálnej úrovni vo vzťahu k Bratislave

Štátne subjekty, ktoré v oblasti prevencie extrémizmu pôsobia na národnej úrovni, ovplyvňujú smerovanie miestnych aktérov predovšetkým zo strategického hľadiska. Jednotlivé ministerstvá poskytujú dotácie, vytvárajú plány, odporúčania, organizačné pokyny, nastavujú pravidlá a mechanizmy pre inštitúcie verejnej správy a ďalších aktérov na úrovni miestnej samosprávy.

Ešte bližšie k miestnej úrovni majú aktéri verejnej správy regionálnej úrovne, v našom prípade vyšších územných celkov, ktorí sú zameraní na pokrytie špecifických potrieb svojho spravovaného územia. Zákon im vymedzuje samostatné úlohy ako samosprávnemu celku, ale tiež naňho prenáša niektoré úlohy štátu.

Okrem aktérov verejnej správy, ktorých svojim formálnym charakterom jasne vieme vymedziť ako národných alebo regionálnych, sem ďalej včleníme aj aktérov občianskeho a neziskového sektora, ktorí svoju činnosť v oblasti prevencie extrémizmu vzťahujú na celý štát a nie sú špecificky prepojení so žiadnym mestom na Slovensku.

6.1 Ministerstvo vnútra

Na národnej úrovni je hlavným koordinátorom prevencie extrémizmu Ministerstvo vnútra, ktoré k problematike predkladá strategické dokumenty.²³ Ďalej mu je podriadený aj PZ SR. Na úrovni Prezídia PZ dochádza ku koordinácii postupov oddelení komunikácie a prevencie na krajských riaditeľstvách a skupín prevencie vnútorného odboru na okresných riaditeľstvách vo veciach prevencie kriminality (Ministerstvo vnútra SR 2015b).

6.2 Ministerstvo školstva, vedy výskumu a športu

Vzhľadom na zameranie našej práce nás ďalej zaujíma činnosť MŠVVaŠ, ktorému jednak v oblasti prevencie extrémizmu prináležia špecifické úlohy, ale takisto k nej prispieva

²³ Ministerstvo vnútra je okrem iného zodpovedné aj za koordináciu výkonu štátnej správy uskutočňovanej obcami, vyššími územnými celkami a orgánmi miestnej štátnej správy (okresné úrady) (Ministerstvo vnútra SR 2015b).

aj nepriamym spôsobom samotnou koordináciou fungovania výchovných a vzdelávacích inštitúcií a aktivít, ktorých cieľovou skupinou je mládež.

V oblasti školstva sú každoročne spracovávané organizačné pokyny pre aktuálny školský rok, ktoré vzdelávacím zariadeniam určujú, na čo by sa mali zameriavať. Do organizačných pokynov pre školský rok 2018/2019 bol zapracovaný ako prierezová téma aj extrémizmus. Žiakom by mal byť poskytnutý priestor pre diskusiu o téme a súčasne by sa malo pracovať na rozvoji ich kritického myslenia a občianskych kompetencií (MŠVVaŠ 2018a). K tomu, aby školy mali finančné prostriedky na výchovno-vzdelávacie podujatia k tejto téme, poskytuje MŠVVaŠ v roku 2018 finančné dotácie špecificky zamerané na prevenciu extrémizmu (MŠVVaŠ 2018b).

V rámci samotného ministerstva sa témam extrémizmu venujú aj rozpočtové a príspevkové organizácie rezortu. Špeciálne spomenieme Metodicko-pedagogické centrum, ktoré realizuje programy kontinuálneho vzdelávania s cieľom prispieť k aktualizácii vedomostí učiteľov. Zo súčasných akreditovaných programov sa našej témy týka program Rozvoj kompetencií pedagogického zamestnanca v oblasti prevencie proti prejavom extrémizmu a ďalšie programy zamerané napríklad na podporu kritického myslenia u žiakov (MŠVVaŠ 2016).²⁴ Ďalej vznikla v rámci centra internetová platforma, ktorá slúži k výmene informácií, skúseností a dobrých príkladov v prevencii rizikového správania u žiakov (Metodicko-pedagogické centrum, nedatované). Výrazným aktérom je aj organizácia Iuventa, ktorá realizuje konkrétne preventívne aktivity pre školy, pracovníkov s mládežou a samotnú mládež.²⁵

V súvislosti s plnením úloh z koncepcie boja proti extrémizmu vypracoval v roku 2016 Štátny pedagogický ústav, ako organizácia ministerstva, v spolupráci s ďalšími štátnymi inštitúciami dokument s názvom K prevencii extrémizmu a radikalizmu, ktorý by mal pedagogickým zamestnancom poskytnúť informácie o téme a návrhy metód, akými sa dajú zapracovať do výchovno-vzdelávacieho programu (Štátny pedagogický ústav 2016). Pre zamestnancov poradenských zariadení v rezorte školstva bola v tom istom roku k tejto téme vypracovaná rozsiahlejšia metodická príručka, ktorej hlavným cieľom je presadzovanie

²⁴ Ďalšie programy, ktoré ponúka MPC nájdete na stránke <https://mpc-edu.sk/vzdelavanie/programy>.

²⁵ Bližšie podrobnosti o aktivitách sú na stránke <https://www.iuventa.sk/sk/IUVENTA/o-nas.alej>.

humanistických metód vo výchovno-vzdelávacom procese (Kopčanová, Kopányiová, Smiková 2016).

6.3 Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny

MPSVaR vykonáva sociálnu starostlivosť a zaisťuje sociálnoprávnú ochranu detí. Pod ministerstvo spadá Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré kontroluje, koordinuje a metodicky usmerňuje úrady práce, sociálnych vecí a rodiny.

Samotné ministerstvo ani ústredie na svojich webových stránkach nezmieňujú činnosť v oblasti prevencie extrémizmu. V strategických dokumentoch štátu je však na nich poukázané, ako na subjekty, ktoré by sa na prevencii mali podieľať. Pravdepodobné je, že na túto problematiku nie je kladený veľký dôraz a chýba jej systematickejšie zapracovanie do činnosti pracovníkov úradov PSVaR. Zatiaľ ide iba o jednorazové aktivity bez väčších cieľov. Vychádzame tak z povahy úloh koncepcií boja proti extrémizmu a ich plnenia.

V koncepcii na roky 2011-2014 bolo úlohou pre MPSVR zaistiť v spolupráci s príslušníkmi Policajného zboru prednášku „Prejavy extrémizmu“ v rámci pracovných stretnutí úradov PSVaR (Ministerstvo vnútra SR 2011: 22). V roku 2014 bola vykonaná prednáška „Prejavy extrémizmu na Slovensku a jeho vplyvy na mládež“ pre vedúcich pracovníkov SPODaSK úradov PSVaR, čím bola úloha považovaná za splnenú (Ministerstvo vnútra SR 2014).

Úloha v súčasnej koncepcii je rozvinutejšia a okrem informovania pracovníkov úradov PSVaR sa hovorí aj o vzájomnom toku informácií na tému extrémizmus medzi MV SR, sociálnymi pracovníkmi a MPSVR, respektíve aj UPSVaR (Ministerstvo vnútra SR 2015a: 8,9). Na základe prvej správy o plnení úloh z koncepcie od 1.1.2015 do 31.12.2016, ale opäť môžeme pozorovať, že výmena informácií nemá systematickú podobu. V októbri 2015 bolo k témam súvisiacim s extrémizmom vyškolených 30 pracovníkov SPODaSK úradov PSVaR. Práve tieto školenia mali byť hlavným miestom výmeny informácií. V prípade potreby výmeny informácií mimo školenia boli určení poverení pracovníci (Ministerstvo vnútra SR 2017c). Bližšie sa touto témou budeme zaoberať v tejto práci neskôr pri analýze miestnych aktérov.

6.4 Úrad Bratislavského samosprávneho kraja

Na regionálnej úrovni je pre našu tému dôležitým aktérom Bratislavský samosprávny kraj (VÚC). Štát naňho presúva kompetencie pri zriaďovaní stredných škôl, ich spravovaní a zaisťovaní výchovno-vzdelávacieho procesu (Zákon č. 416/2001 Z.z.). Ďalej vystupuje ako koordinátor rozvoja telesnej kultúry, športu a starostlivosti o deti a mládež (Zákon č. 302/2001 Z.z.). Na úrovni BSK je k tomuto účelu vypracovaná Koncepcia rozvoju športu a mládeže v podmienkach BSK. Šport je v nej vnímaný aj v sociálnej funkcii. Má prispievať k sociálnej inklúzií, k zlepšeniu sociálnej komunikácie a slúži ako prevencia pred vznikom sociálne-patologických javov. V rámci koncepcie napríklad kraj prispieva školám vo svojej zriaďovateľskej pôsobnosti finančnými príspevkami pre učiteľov telesnej výchovy v prípade, že sa venujú športovým mimo-školským aktivitám (BSK 2016a).

Špecificky na tému extrémizmus vzniklo v spolupráci BSK, SND a občianskeho združenia Living Memory predstavenie Natálka, ktoré slúži predovšetkým pre stredné školy. V roku 2017 zasa BSK realizoval zájazdy stredných škôl do Osvienčimu za účasti pracovníka Múzea holokaustu v Sereďi (BSK 2017a, BSK 2017b).

V oblasti SPODaSK zabezpečuje VÚC tvorbu a plnenie sociálnych programov zameraných na predchádzanie a zamedzenie nárastu sociálne-patologických javov na svojom území, vytvára podmienky pre plnenie opatrení SPODaSK a zaistenie priaznivého vývoja jedincov. K tomu vypracúva analýzu nepriaznivých vplyvov na deti a rodinu a vývojových trendov sociálne-patologických javov (Zákon č. 305/2005 Z.z.). Vo všeobecnosti je VÚC zodpovedný za tvorbu a plnenie sociálneho rozvoja svojho územia (Zákon č. 302/2001 Z.z.).

6.5 Aktéri občianskeho a neziskového sektora

Môžeme sem zaradiť rôzne nadácie, občianske združenia, neziskové organizácie alebo mládežnícke organizácie s celoslovenskou pôsobnosťou, ktoré rozvíjajú priamo alebo nepriamo tému prevencie extrémizmu. Aktéri tohto sektora vplývajú na miestnu úroveň prostredníctvom poskytovania finančných dotácií na projekty miestnych aktérov alebo poskytovaním vlastných služieb a aktivít. V ďalších prípadoch formujú miestnu úroveň samostatne vlastnou činnosťou alebo projektami realizovanými v rámci partnerstva.

Následne predkladáme tabuľku, ktorá je prehľadom organizácií a ich aktivít, ktoré v oblasti prevencie extrémizmu realizujú (Obrázok 4). Ide o zjednodušené rozdelenie podľa prevládajúcich prvkov. Niektoré organizácie by mohli byť zaradené do viacerých kategórií vo vzťahu k svojej funkcii. Takisto našim cieľom nie je ponúknuť absolútny prehľad organizácií, ktoré by potenciálne mohli mať vplyv na vývoj mládeže v Bratislave, čo by bolo zložitou úlohou aj vzhľadom na komplexnosť fenoménu extrémizmu. Ide skôr o ukážku možností, ktoré vo vzťahu k miestnym aktérom a mládeži ako našej cieľovej skupine existujú.

Obrázok 4 Aktéri občianskeho a neziskového sektora v prevencii extrémizmu

funkcia	názov	zameranie v prevencii extrémizmu
finančné dotácie	Nadácia otvorenej spoločnosti	dotácie projektov
	Nadácia pre deti Slovenska	dotácie projektov
poskytovanie služieb	SEEDS	vzdelávanie študentov v aktuálnych spoločensko-politických témach
	EDUMA	inklúzia, rozvoj kritického myslenia, vzdelávanie pedagógov
	Indícia	vzdelávanie pedagógov
	Inštitút sociálnej inovácie	vzdelávanie pedagógov
	OZ Living Memory	vzdelávanie o histórii, politike
	Nezisková organizácia Kľúč	vzdelávanie mladých ľudí, inklúzia
samostatné aktivity/ v projektovom partnerstve	Nadácia Milana Šimečku	Inklúzia, rozmanitosť (multikultúra, migrácia..) vzdelávanie študentov

		o histórií, vzdelávanie učiteľov
	Nadácia otvorenej spoločnosti	rozvoj kritického myslenia, inklúzia, rozvoj občianskej spoločnosti, ľudské práva a slobody
	Ľudia proti rasizmu	rozvoj kritického myslenia
	Slovenská debatná asociácia	rozvoj kritického myslenia
	Európska agentúra vzdelávania	inklúzia cez šport
	Inštitút pre aktívne občianstvo	aktívne občianstvo, vzdelávanie pedagógov

Zdroj: vlastné spracovanie na základe webových stránok organizácií a dotazníkového šetrenia (Ľudia proti rasizmu, nedatované, Nadácia Milana Šimečku, nedatované, Nadácia otvorenej spoločnosti ©2017, Nadácia pre deti Slovenska ©2015, OZ Living Memory ©2016, Slovenská debatná asociácia ©2017, Inštitút pre aktívne občianstvo, nedatované, predstaviteľka SEEDS, predstaviteľka Indície, predstaviteľ Inštitútu sociálnej inovácie, predstaviteľka Kľúča, predstaviteľ Európskej agentúry vzdelávania 2018).

Ako môžeme z tabuľky vidieť, celoslovenské organizácie vytvárajú pre miestnych aktérov možnosti dotácií vlastných projektov cez dotačné schémy nadácií. Výrazným aktérom v tejto sfére je Nadácia otvorenej spoločnosti, ktorá zároveň realizuje aj vlastné projekty v oblastiach rozvoja kritického myslenia, inkluzívneho vzdelávania a ľudských práv a slobôd (Nadácia otvorenej spoločnosti ©2017).

V poskytovaní služieb sa organizácie zameriavajú na vytváranie aktivít najmä v oblasti rozvoja kritického myslenia, rozvoja občianskej spoločnosti, inklúzie, vzdelávania v témach ako je história, politika a aktuálne otázky. Aktivity ponúkajú prostredníctvom besied, prednášok a iných foriem študentom a pedagógom. Ako príklad môžeme uviesť Inštitút sociálnej inovácie, ktorý poskytuje akreditované vzdelávanie pod názvom Prevencia prejavov extrémizmu pre pedagogických zamestnancov (Inštitút sociálnej inovácie 2018).

Projekty, ktoré organizácie vedú samostatne alebo v spolupráci s ďalšími partnermi sú venované rovnakým témam a sú stavané tak, aby mohli zapojiť študentov, pedagógov a iné cieľové skupiny z celého Slovenska alebo z vybranej komunity. Ako príklad celoslovenského

projektu môžeme uviesť internetovú platformu (argumentuj.sk ©2018), ktorá vznikla z iniciatívy Ľudí proti rasizmu a má slúžiť ako pomôcka v diskusii s jedincami v ohrození radikalizácie. Na konkrétnu oblasť mladých futbalových hráčov sa zameriava Európska agentúra vzdelávania, ktorá v spolupráci s Bratislavským futbalovým zväzom realizuje projekt Ži svoj sen, s rešpektom zameraný na predchádzanie extrémizmu v prostredí štadiónov a na sociálnu inklúziu cez šport (Európska agentúra vzdelávania 2018).

Okrem neziskového sektora pôsobia v práci s mládežou mládežnícke organizácie, ako napríklad DO Záhorácky Fénix, DO Fénix, DOMKA alebo LAURA. Na celoslovenskej úrovni funguje Rada mládeže Slovenska, ktorá v súčasnosti zastrešuje až 22 mládežníckych organizácií. Niektoré z nich majú svoje miestne pobočky v Bratislave (Rada mládeže Slovenska ©2016).²⁶ Bližšie sa im budeme venovať v nasledujúcej kapitole.

Ďalej sem môžeme zaradiť organizácie, ktoré sa venujú projektom EÚ pre mládež. Niektoré vysielajú mládež na projekty neformálneho vzdelávania Erasmus+, ako napríklad Adel Slovakia alebo Sytev. Tieto projekty okrem osobného rozvoja a vzdelávacieho prínosu umožňujú mladým ľuďom spoznať rovesníkov z rôznych krajín, čo môže prispieť k zvýšeniu tolerancie a otvorenosti (predstaviťka Adel Slovakia 2018). Iné sa venujú koordinácií a realizácií európskych iniciatív tak, ako Združenie informačných a poradenských centier mladých. To v súčasnosti koordinuje projekty pod európskou iniciatívou Štruktúrovaný dialóg, ktoré majú mladým ľuďom pomôcť stať sa aktívnymi vo verejnom živote (Štruktúrovaný dialóg ©2017).

²⁶ Viac členských organizácií je možné nájsť na webovej stránke <https://mladez.sk/clenske-organizacie/>

7 Úlohy miestnych aktérov prevencie extrémizmu u mládeže v Bratislave

V tejto kapitole sa dostávame k analýze činností bratislavských miestnych aktérov prevencie extrémizmu u mládeže, teda k odpovedaniu prvej výskumnej otázky.

7.1 Verejní aktéri

Miestnych aktérov sme si pre lepšiu prehľadnosť rozdelili na verejných a neverejných aktérov. Medzi verejných aktérov budeme radiť orgány verejnej správy a inštitúcie, ktoré zriadili k vykonávaniu svojich úloh. Výnimku v tomto zaradení tvoria stredné školy, ktoré môžu byť ako verejnými, tak aj neverejnými aktérmi, avšak z hľadiska organizácie práce sme ich zaradili do podkapitoly verejní aktéri.

7.1.1 Magistrát hl. mesta SR Bratislavy

Bratislava je mestskou samosprávou s mestským zastupiteľstvom ako zákonodarným orgánom a magistrátom, ktorý má v kompetencii praktické vykonávanie úloh. Z organizačného hľadiska na magistráte neexistuje oddelenie, ktoré by sa špecializovalo na otázky vnútornej bezpečnosti (Ministerstvo vnútra SR 2018c). Mesto je pritom podľa Stratégie prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2016-2020 koordinátorom prevencie kriminality na miestnej úrovni (Ministerstvo vnútra SR 2016).²⁷ Čo sa týka strategických dokumentov Bratislavy, prevencia kriminality je v krátkosti rozpracovaná v Konceptii hospodárskeho a sociálneho rozvoja v sekcii Bezpečné mesto, avšak konkrétne o prevencii extrémizmu sa dokument nezmieňuje (Academia Istropolitana Nova 2010: 37).²⁸

Najbližšie k účelom tejto práce je oddelenie kultúry, školstva, športu a mládeže, s ktorého reprezentantom bol vedený aj rozhovor. Ďalej by vzhľadom na potenciálne socio-ekonomické príčiny radikalizácie mohlo funkciu v oblasti prevencie extrémizmu vykonávať aj

²⁷ V stratégii je za jednu z prioritných oblastí pri znižovaní počtu trestných činov uvedený aj extrémizmu (Ministerstvo vnútra SR 2016: 8).

²⁸ Prevenciu extrémizmu ako súčasť prevencie kriminality nezmienili ani oslovené mestské časti Bratislavy. Predpokladáme, že v mestách a v mestských častiach je prevencia kriminality u mládeže a vo všeobecnosti zameraná skôr na iné oblasti, ako sú krádeže, vandalizmus, užívanie alkoholu mladistvými, drogová závislosť a pod. Úlohy v prevencii extrémizmu nevyplývajú ani pre mestom zriadenú mestskú políciu.

oddelenie sociálnych vecí. S ním sa nám však pri výskume nepodaril nadviazať kontakt, preto sú informácie čerpané z existujúcich primárnych dokumentov.

Štatútom hl. mesta SR Bratislavy (v znení dodatkov č.1 až 14) boli rozdelené kompetencie v sociálnej oblasti medzi mesto a jej mestské časti tak, že Bratislave pripadlo najmä vytváranie celomestských plánov a koncepcií sociálneho rozvoja. Za týmto účelom vypracováva komunálny plán sociálnych služieb. V ňom sú zapracované rôzne úlohy, ktoré mestu a jej mestským častiam prináležia zo zákonov, vrátane zákona o SPODaSK (Montarry 2012: 9). Zároveň však do plánu nie sú zapracované zariadenia, ktoré pôsobia podľa zákona o SPODaSK (Montarry 2012: 29). Zaradené tam nie sú ani nízkoprahové zariadenia, ktoré budú v tejto práci analyzované neskôr, čo je však v samotnom pláne považované za slabý bod (Montarry 2012: 73). Výnimkou je nízkoprahové centrum pre deti a rodinu Fortunáčik, ktoré v súčasnosti prevádzkuje mesto Bratislava.

Celkovo sú tak podľa posledného Komunálneho plánu sociálnych služieb z roku 2012 na území Bratislavy iba 3 sociálne služby na podporu rodiny s deťmi, pričom dve z nich sú poskytované neverejnými aktérmi. Venujú sa dočasnej starostlivosti o neplnoleté dieťa, čo podľa §32 zákona 448/2008 Z.z. nie je umožnené deťom, u ktorých by bolo treba postupovať podľa zákona o SPODaSK. Z analýzy sociálnych služieb vyplýva, že v meste je nedostatok odborných terénnych pracovníkov, ktorí by sa venovali mládeži v ohrození sociálnej patológie (Montarry 2012: 118).

Podľa štatútu môže mesto zriaďovať aj niektoré zariadenia na výkon opatrení SPODaSK. Hlavné mesto v tomto smere prevádzkuje Krízové centrum Repuls. Centrum prijíma jedincov na základe sociálnych dôvodov, ako nízky socio-ekonomický status rodiny, komplikované rodinné vzťahy, násilie v rodine alebo absencia sociálnej podpory. Čo sa však týka veku klientov, v prípade 15-18 ročných ľudí bolo v roku 2017 na sociálne-psychologickom úseku ošetrovaných iba 6 klientov a v prípade úseku výchovy išlo o 7 detí bez bližšie špecifikovaného veku (Krízové centrum Repuls 2017). Zo svojej podstaty ide o formu sekundárnej a terciárnej prevencie pred vznikom celého spektra sociálne-patologických javov, nakoľko sa centrum zaoberá skupinou jedincov z rizikového prostredia alebo s prejavmi rizikového správania.

Čo sa týka kompetencií mesta v oblasti školstva, mesto Bratislava zriaďuje základné umelecké školy a centrá voľného času podľa zákona č. 416/2001 Z.z. V rámci svojej pôsobnosti má spracovávať a poskytovať informácie v oblasti výchovy a vzdelávania. Zriaďované inštitúcie by oficiálne mali slúžiť pre mladých ľudí do veku 30 rokov. Reálne sú ale rozvíjané aktivity skôr atraktívne pre mladšie deti do 15 rokov. Vyplýva to aj z toho, že mesto sa vo svojom rozpočte a svojimi kompetenciami skôr zaujíma o túto vekovú kategóriu a staršie deti spadajú pod samosprávny kraj (Bednárík 2018). Podľa Kušteka z RMBK (2018) je ale zároveň problémom aj zastaraný koncept centier voľného času.

Existujúca agenda v oblasti mimoškolských aktivít je svojím charakterom zameraná na deti a mladých ľudí, ktorí sú aktívni a majú záujem participovať (Bednárík 2018). Nie sú zamerané na tú cieľovú skupinu, ktorá je v ohrození sociálne-patologických javov vplyvom prostredia, socio-ekonomického pôvodu a pod. Tento nález potvrdzuje aj komunitný plán sociálnych služieb, ktorý hovorí o chýbajúcich službách na trávenie voľného času pre deti a mládež zo znevýhodneného prostredia (krúžky, stretnutia, a pod.) (Montarry 2012: 74). Podchytiť takúto cieľovú skupinu majú v kompetencii skôr mestské časti a v prípade stredoškolských detí samosprávne kraje (Bednárík 2018).

Uvedené kompetencie v oblasti školstva pri zriaďovaní inštitúcií v širšom zmysle rozvíja §4 zákona č. 369/1990 Z.z., podľa ktorého má obec utvárať podmienky na vzdelávanie, kultúru, osvetovú činnosť, záujmovú umeleckú činnosť, telesnú kultúru a šport. V tomto smere je nad rámec aktivít, ktoré organizuje pre mladých ľudí samotné mesto, poskytnutý grant na podporu voľnočasových, športových a sociálnych aktivít, ktorých cieľom by teoreticky mohla byť aj prevencia extrémizmu (Bednárík 2018).

Športovú politiku spolu s rozvojom kultúrnych zariadení považuje mesto za formu primárnej prevencie vzniku sociálne-patologických javov. Zároveň si je vedomé nedostatku športovísk na sídliskách, predovšetkým nových trendových zariadení (skejt parky, a pod.), čo znamená menej možností pre deti a mládež rozumne tráviť svoj voľný čas (Academia Istropolitana Nova 2010). Tento nedostatok bol zvýraznený aj v rozhovore s predstaviteľom nízkoprahového centra Kaspian (2018) podľa ktorého v Petržalke chýbajú športoviská pre deti a mládež.

Z analýzy existujúceho stavu v oblasti práce s deťmi a mládežou môže byť dôležitým faktorom, kvôli ktorému sú existujúce potreby mládeže nielen v oblasti športu, ale celkového trávenia voľného času nedostatočne pokryté, chýbajúci koncepčný materiál, ktorý by sa venoval deťom a mládeži ako celku z pohľadu rôznych sektorov. Takýto koncepčný dokument s názvom Zásady hlavného mesta Bratislavy k deťom a mládeži, ktorý pokrýval prácu s mládežou z aspektov rôznych oddelení s kompetenciou v tejto oblasti v minulosti existoval (Bednárík 2018). Má ale viac ako desať rokov, teda ho svojim charakterom považujeme za zastaralý.

Čo sa týka aktivít, ktoré by boli špeciálne smerované k prevencii extrémizmu, takéto mesto nevykonáva, pretože ani koncepcia boja proti extrémizmu mestu takéto úlohy špecificky nevymedzuje. Mesto sa vo svojej činnosti drží funkcií, ktoré mu prináležia zo zákona, čo je zriaďovanie spomínaných základných umeleckých škôl a centier voľného času. Ani v týchto zariadeniach sa téma extrémizmu neobjavuje. V prípade, že by však došlo k prejavom intolerancie, v centrách sú prítomní vychovávatelia, ktorí tieto situácie vedia riešiť. V prípade potreby majú kontakty na CPPPaP, ktoré ich v jednotlivých prípadoch vedia nasmerovať (ibid.).

7.1.2 Miestne úrady mestských častí

Každá mestská časť Bratislavy má vlastného starostu, miestne zastupiteľstvo a miestny úrad. V oblasti školstva sú mestské časti zriaďovateľmi základných škôl (Štatút hl. mesta SR Bratislavy v znení dodatkov č.1 až 14). Veková kategória študentov základných škôl ale nie je cieľovou skupinou našej práce, preto sa hlbšie touto témou nebudeme zaoberať.

Podľa štatútu, by ďalej mestské časti mali vytvárať podmienky pre športovanie detí a rozvíjať šport pre všetkých. V mestskej časti Rača je práve budovanie športovísk ponímané ako forma predchádzania sociálne-patologických javov (hovorkyňa mestskej časti Rača 2018). Mestská časť Ružinov zasa priraduje rozvíjanie športových príležitostí k preventívnym opatreniam v práci s osobami ohrozenými sociálnym vylúčením (Mestská časť Ružinov 2016).

V oblasti sociálnych vecí majú mestské časti rozsiahlu pôsobnosť v rámci SPODaSK. Vykonávajú opatrenia zamerané na predchádzanie vzniku porúch psychického, fyzického a sociálneho vývinu detí a plnoletých fyzických osôb podľa §10 a opatrenia podľa §11 odst. 1

zákona č.305/2005 Z.z.²⁹ Okrem toho organizujú výchovné alebo sociálne programy pre deti, ktorým boli orgánmi SPODaSK alebo súdom uložené výchovné opatrenie. Podľa odstavca 7 prijímajú oznámenia o nevhodnom správaní sa dieťaťa (Štatút hlavného mesta SR Bratislavy v znení dodatkov č.1 až 14). V porovnaní s mestom Bratislava majú teda v oblasti práce s rizikovou mládežou oveľa väčšie kompetencie, čo vysvetľuje aj naše nálezy v prípade Magistrátu mesta Bratislavy, ktorý sa svoju činnosť zameriava viac na aktívne deti a mládež, ktoré majú záujem sa seba rozvíjať.

V reálnom prevádzaní týchto kompetencií ale objavujeme nedostatky. Pri vypracovávaní komunitného plánu sociálnych služieb narazila mestská časť Rača na nedostatočnú podporu mládeže nad 15 rokov a chýbajúce priestory pre jej voľnočasové aktivity. Uvedomuje si tak riziko vzniku sociálne-patologických javov. V nadväznosti nato, si ako ciele vymedzuje pomoc rodinám s deťmi, ktoré sú v ohrození sociálnej patológie (Mestská časť Rača 2016). V prípade mestskej časti Nové Mesto by takýmto opatrením malo byť vytvorenie klubu detí a mládeže, v ktorom by mohli realizovať svoje záujmové činnosti (Mestská časť Nové mesto 2017). V našom výskume sa nedostatočná pozornosť na vekovú skupinu mládeže nad 15 rokov premietla aj v samotných reakciách oslovených hovorcov mestských častí, ktorí automaticky v súvislosti s prevenciou sociálne-patologických javov zmieňovali deti základných škôl, nespomenuli však staršie deti.

K plneniu úloh zo SPODaSK poskytujú mestské časti finančný príspevok na dopravu pre rodičov, ktorých deti sú umiestnené v centrách pre rodiny s deťmi, poskytujú jednorazovú finančnú pomoc, sú náhradnými prijímateľmi prídavku na nezaopatrené dieťa z ich územia, v prípade, že z rôznych príčin, ktoré určil orgán PSVaR nemôže tento prídavok poberať priamo rodič. Ten sa následne musí preukázať potvrdeniami, ktoré dokazujú, na čo, príspevok použil. Takisto majú mestské časti svojich sociálnych pracovníkov, ktorí poskytujú sociálne poradenstvo a zaisťujú potrebné sociálne služby (hovorkyňa mestskej časti Rača 2018). To

²⁹ Podľa §10 zákona č. 305/2005 Z.z. ide o opatrenia SPODaSK na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine. Medzi nich patrí okrem iných aj organizovanie alebo sprostredkovanie účasti na programoch a aktivitách zameraných na predchádzanie sociálne-patologických javov a sprostredkovanie kultúrnych, záujmových a iných aktivít zameraných na podporu vhodného využívania voľného času detí. Podľa §11 ide o poskytnutie alebo sprostredkovanie pomoci pri riešení výchovných alebo rodinných problémov, sledovanie negatívnych vplyvov pôsobiach na dieťa a rodinu, zisťovanie príčin ich vzniku a vykonávanie opatrení na obmedzenie pôsobenia nepriaznivých vplyvov (Zákon č. 305/2005 Z.z.).

môžu vykonávať aj prostredníctvom ďalších subjektov, ktorí sú zaregistrovaní ako poskytovatelia opatrení SPODaSK podľa § 75 odst. 2 zákona č.305/2005 Z.z..³⁰ Bližšie budeme túto formu spolupráce rozoberať v podkapitole 8.4. tejto práce.

7.1.3 Okresné riaditeľstvá PZ SR

V súvislosti s prevenciou extrémizmu vykonávajú okresné riaditeľstvá PZ SR v Bratislave prednášky na tému trestno-právnej zodpovednosti. Prednášky sú postavené široko a okrem témy extrémizmu zahŕňajú aj ďalšie, ako užívanie drog, šikana alebo vandalizmus (Ministerstvo vnútra SR 2018d). Podľa Výročných správ o výchovno-vzdelávacej činnosti v školskom roku 2016/2017 boli zaradené aj do prevenčných aktivít na niektorých stredných školách (Kozová 2017, Marušič 2017). Okrem tejto aktivity sa podľa dostupných informácií na webovej stránke Ministerstva vnútra žiadna ďalšia tejto téme nevenuje. Vo všeobecnosti sú zamerané viac na mladšie deti a iné oblasti záujmu, ako drogy alebo dopravná výchova (Ministerstvo vnútra SR ©2018d).

7.1.4 Oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny

Ako sme uviedli vyššie v podkapitole 6.3 o MPSVaR, zo strategických dokumentov pre ministerstvo a jeho orgány vyplývajú úlohy pri prevencii extrémizmu, ktoré sú podľa príslušných hodnotiacich správ plnené a má prebiehať výmena informácií o extrémizme medzi sociálnymi pracovníkmi, MPSVaR a MV SR. Podľa vedúceho oddelenia SPODaSK Úradu PSVaR v Bratislave sa však toto oddelenie prevencii extrémizmu vo svojej činnosti nevenuje.

V súčasnosti sú za napĺňanie cieľov v úlohách koncepčných dokumentov považované jednorazové školenia vedúcich oddelení SPODaSK. Neexistuje však ucelenejší zámer, v ktorom by bolo vysvetlené čo má ďalej po školení nasledovať a ako sa má prevencia extrémizmu premietnuť do činnosti SPODaSK. Navyše na základe nášho telefonického rozhovoru s vedúcim oddelenia SPODaSK v Bratislave predpokladáme, že uvedené jednorazové školenia

³⁰ Opatrenia môžu podľa §71 Zákona č.305/2005 Z.z. vykonávať aj akreditované subjekty a právnické a fyzické osoby, ktoré vykonávajú opatrenia SPODaSK podľa §10 a sociálni pracovníci, ktorí vykonávajú samostatnú prax podľa §73 odst. 4 písm. b). Ďalšími subjektami, ktoré pôsobia pod zákonom SPODaSK sú krízové strediská, resocializačné strediská a detské domovy.

organizované v súčinnosti s PZ SR sú skôr formálnou záležitosťou a v praxi sa nie vždy vykonávajú alebo nie na všetkých úradoch na Slovensku.

Prevenca extrémizmu je v súčasnosti vykonávaná nepriamo prostredníctvom opatrení, ktoré súvisia so sekundárnou a terciárnou prevenciou iných sociálne-patologických javov alebo vývinom dieťaťa v rizikovom sociálnom prostredí. V súvislosti s výchovnými problémami dieťaťa úrad PSVaR podľa zákona č.305/2005 Z.z. rozhoduje o uložení, zmene a zrušení výchovných opatrení podľa § 12 až 15. Opatrenia vykonáva najmä pre deti a mladistvých tak, ako je to uvedené v § 16 a § 17 tohto zákona.³¹ Vo všeobecnosti sa jeho rola dá zhrnúť ako zabezpečovanie sústavnej ochrany života, zdravia a priaznivého vývinu dieťaťa, tak ako je to definované v § 73, odst.2, písm. c) (Zákon č. 305/2005 Z.z.). Podľa Kulifaja (2018) zo združenia Mládež ulice však zatiaľ nepanuje zhoda na tom, či je radikalizáciu postojov a hodnôt mladých ľudí možné považovať za sociálny problém.

7.1.5 Centrum pedagogicko- psychologického poradenstva a prevencie

CPPPaP fungujú ako školské zariadenia výchovného poradenstva a prevencie podľa § 130 Školského zákona (Zákon č. 245/2008 Z.z.). Ich zriaďovateľom v Bratislave je okresný úrad (BSK 2018a). V meste sa nachádza päť takýchto verejných zariadení, teda v každom okrese jedno. Poskytujú bezplatné služby pre mladých ľudí až kým neukončia proces vzdelávania, ich rodičom, ale aj iným školským, výchovným a zdravotníckym zariadeniam (CPPPaP BA II 2018). Zaoberajú sa elimináciou porúch psychického vývinu a správania, vrátane sociálne-patologických javov podľa § 132 uvedeného zákona. Súčasťou centra sú psychológovia, špeciálni pedagógovia, sociálni a liečební pedagógovia alebo psychoterapeuti (CPPPaP BA II, nedatované).

Čo sa týka primárnej prevencie extrémizmu, v rámci oddelení prevencie CPPPaP sa k tejto téme alebo v širšom poňatí k téme kritického myslenia a inakosti, realizujú besedy pre stredné školy (CPPPaP BA II, nedatované, CPPPaP Ba IV, nedatované). Sú vedené na vyžiadanie

³¹ V § 16 sa konkrétne nezmieňuje cieľová skupina mladých ľudí v ohrození radikalizácie hodnôt a postojov, avšak existujúce pododstavce poskytujú priestor aj pre takúto skupinu. V pododstavci d) sú zmienené deti, ktoré sú členom skupiny, ktorá ich svojim negatívnym vplyvom ohrozuje. Podľa g) to môžu byť deti, u ktorých sa pre poruchy správania prejavujú problémy najmä v škole, v skupinách, vo vzťahoch s inými deťmi, rodičmi alebo inými plnoletými fyzickými osobami. Podľa i) to môže byť dieťa, u ktorého sa neprejavili poruchy v správaní, avšak jeho jednorazové správanie alebo krátkodobé správanie vyžaduje pre svoju závažnosť alebo neprimeranosť pomoc (Zákon č. 305/2005 Z.z.).

školy alebo v prípade CPPPaP Ba IV môžu byť prednášané v rámci tzv. univerzálnych prednášok, na ktorých si samotní žiaci volia tému debaty (Chomjak 2018). Besedy majú v oboch centrách, v ktorých sme v tomto výskume vykonali rozhovor podobný koncept. Prvá hodina je venovaná všeobecnejšej debate o základných pojmoch (tolerancia, predsudky, extrémizmus, totalitné režimy, atď.) (Brichta 2018, Chomjak 2018). V nej je v prípade CPPPaP BA II zahrnuté aj praktické hľadanie extrémov, ktoré vidia žiaci v triedach, aby bolo následne poukázané nato, že odlišovať sa v niektorých smeroch od trendov udávaných mainstreamom nie je extrémom (hudba, obliekanie, a pod.) (Brichta 2018). V prípade CPPPaP IV je v tejto súvislosti vedená debata o rešpektovaní druhých a navyše je pozornosť venovaná aj mediálnej výchove a rozvoju kritického myslenia (Chomjak 2018). Druhá hodina je vedená interaktívnou formou. Jej súčasťou sú hry o empatii, dotazníky sociálnej blízkosti alebo hry o predsudkoch a stereotypoch. Práve pri týchto aktivitách sa môže stať, že občas dôjde k odhaleniu skrytého rasizmu (Brichta 2018, Chomjak 2018).

Jednorazové aktivity sú organizované kvôli tomu, že súčasný systém neponúka priestor pre rozsiahlejšiu činnosť.³² Zároveň sú takéto aktivity odporúčané aj v Pedagogicko-organizačných pokynoch na školský rok 2018/2019 (MŠVVaŠ 2018a: 53). Vo všeobecnosti sa však ukazujú ako neefektívne, pretože za taký krátky čas ako sú dve hodiny, ktoré trvajú besedy, nie je možné zmeniť postoje alebo hodnoty človeka (Brichta 2018, Chomjak 2018). Toho si je v rozpore s odporúčaniami zároveň vedomé aj MŠVVaŠ, ktoré vo svojej novej Smernici č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach nepovažuje za efektívnu stratégiu pri preventívnych aktivitách jednorazové činnosti (MŠVVaŠ 2018c).

Ďalšou, pre centrá dôležitejšou aktivitou sú intervenčné programy v triedach, ktoré slúžia k riešeniu konfliktov v triede medzi žiakmi, žiakmi a učiteľmi alebo sú jednoducho prostriedkom k zlepšeniu klímy v škole. Kvôli poddimenzovanému systému majú však v tomto smere skôr kapacity k sekundárnej prevencii v triede, kde už k narušeniu vzťahov prichádza (Brichta 2018). Rovnako aj pri týchto *teambuilding* aktivitách môže dôjsť k odhaleniu príznakov problematického správania jedinca, ktorého si v nadväznosti pozvú do svojho centra

³² V prípade CPPPaP BA II naráža Brichta (2018) na oslabenú schopnosť kapacitne pokryť všetky požiadavky, ktoré do centra z oblasti prevencie prichádzajú. Spadá podeň približne až 25 stredných škôl a ďalšie základné školy, pričom systém je, čo sa týka počtu zamestnancov poddimenzovaný.

k psychológovi alebo do klubu, o ktorom je zmienka v tejto kapitole neskôr (ibid.). Alternatívne v závislosti od zistených problémov, môžu byť navrhnuté aj besedy v škole na špecifické témy (Chomjak 2018). Tým, že nie je možné systematicky pracovať so všetkými triedami v kompetencii jednotlivých centier, ide iba o zachytenie niektorých prípadov (Brichta 2018).

V školách môžu pracovníci CPPPaP takisto v dôsledku zistení na besedách alebo pri *teambuilding* aktivitách odporúčať pedagógom, akým spôsobom by sa dala zlepšiť atmosféra v triede alebo na aké témy by sa mal pedagóg viac zamerať v jeho predmetoch (Brichta 2018, Chomjak 2018). Takáto metodická práca je ale pomerne náročná. Hlavnou bariérou je v dôsledku nastavenia systému školstva na Slovensku, syndróm vyhorenia učiteľov, nedostatok času a priestoru na extra aktivity alebo zahltenie administratívou (Brichta 2018). Záleží to však individuálne od pedagóga a v niektorých prípadoch sa z ich strany prejavuje záujem riešiť problémy (Chomjak 2018). V rozmedzí celej školy potom poskytujú metodické vedenie koordinátorom prevencie ZŠ a SŠ, ktorí budú predstavení v nasledujúcej podkapitole.

Okrem služieb v školách rozvíjajú centrá aj klubovú činnosť. V prípade CPPPaP II ide o výraznejšiu aktivitu ako v prípade CPPPaP IV (Chomjak 2018). Z jednej časti je klub určený pre deti, ktoré si pracovníci CPPPaP vytipujú pri aktivitách v školách alebo návštevu klubu odporučí psychológ, ktorý je súčasťou CPPPaP. Na druhej strane je centrum určené aj všetkým ostatným deťom, ktoré majú o jeho návštevu záujem. Práve klub považuje Brichta (2018) za prostredie, v ktorom je umožnené efektívnejšie napredovanie v práci s jedincom, nakoľko pracovníci deti v klube dobre poznajú, takisto aj ich rodiny, problémy a majú medzi sebou nadviazané kontakty dôvery. Naopak v triedach ide o povrchnejšiu prácu, kde pracovník nestihne jedincov spoznať alebo sa jedinec ani názorovo neotvorí. V prípade individuálnych potrieb je možné využiť aj prácu psychológa, ktorý ponúka konzultácie.

Čo sa týka cieľovej skupiny mladých ľudí v ohrození radikalizácie hodnôt a postojov, pán Brichta takúto prácu hodnotí za ťažšiu, nakoľko títo mladí ľudia nemusia mať pocit, že majú nejaký problém, a teda nepristúpia ani na pomoc u psychológa. Mohlo by to byť vnímané ako nátlak. Takisto by takéto aktivity záviseli od spolupráce rodičov (Brichta 2018). Podľa Chomjaka (2018) je ale zároveň nutné čo najskôr príčiny radikalizácie odhaliť, podchytiť a pokryť dopyt, ktorí vytvárajú mladí ľudia vo vzťahu k svojim potrebám skôr, ako to urobia rôzne skupiny extrémistického charakteru. Nateraz sa však v jeho práci s takouto cieľovou skupinou nestretol, preto zatiaľ v tomto smere vedie iba primárnu prevenciu.

7.1.6 Stredné školy

Na území Bratislavy sa nachádza 41 stredných škôl v zriaďovateľskej pôsobnosti BSK, 10 stredných škôl, ktorých zriaďovateľom je okresný úrad (MŠVVaŠ 2018d), jedna stredná škola, ktorú zriaďuje mestská časť Karlova Ves a jedna, ktorú zriaďuje Ministerstvo školstva a vedy Bulharskej republiky (BSK 2018a). Okrem toho tu pôsobí 7 cirkevných stredných škôl a 23 súkromných stredných škôl (MŠVVaŠ 2018d).

Škola ponúka ako súčasť prevencie proti extrémizmu priestor k rozvíjaniu demokratických hodnôt a občianskych kompetencií, a to rôznymi cestami. Jednou z nich je formálne vzdelávanie prostredníctvom vyučovania všeobecnovzdelávacích predmetov. Podľa zistení Školskej inšpekcie (2018) majú však takéto predmety nízku dotáciu hodín³³ a sú vedené neodborne, pedagógmi, ktorí k vyučovaniu predmetov ako etická výchova alebo občianska náuka nemajú dostatočné kompetencie. Ďalej bol odhalený aj celkovo malý záujem zo strany pedagógov venovať sa témam ľudských práv a demokracie. V súčasnosti sú ponímané iba formálne a ich výuka je založená na teoretickom výklade, čo zároveň naznačuje aj nedostatočný rozvoj kritického myslenia. V prípade súkromného gymnázia (ďalej len SG), ktoré bolo predmetom jedného z našich rozhovorov, je priestor pre takéto predmety väčší. Etická výchova spojená s náboženskou výchovou je ako predmet vyučovaná až dvakrát týždenne každoročne počas celého štúdia (Riaditeľ súkromného gymnázia 2018).

Ďalšími dôležitými predmetmi, ktorých obsah by mohol byť v prevencii extrémizmu prínosný je dejepis alebo mediálna výchova. Tá však zatiaľ nemá veľký priestor v súčasnom kurikule a nie je povinným predmetom. V prípade gymnázií je v inovovanom štátnom vzdelávacom programe zaradená do predmetu občianska náuka (ŠPÚ 2017b: 13) a tiež slovenský jazyk (ŠPÚ 2017a: 25).³⁴ Práve ten spolu s dejepisom považuje pán Adamko, ktorý je riaditeľom Strednej priemyselnej školy elektrotechnickej (ďalej len SPŠE) v mestskej časti Dúbravka v oblasti prevencie extrémizmu za nosný predmet na jeho škole (2018).³⁵

³³ V prípade gymnázií je počet hodín občianskej výchovy stanovený na 3 za celé štúdium navyše s 5-timi hodinami dejepisu (MŠVVaŠ 2015). V prípade stredných odborných škôl je to 5 hodín spolu (MŠVVaŠ 2013).

³⁴ Okrem stanovených hodín majú 4-ročné gymnáziá možnosť vypracovať si vlastné plány v rozsahu 30 hodín za štúdium (MŠVVaŠ 2015) a SOŠ v rozsahu 28 hodín za štúdium (MŠVVaŠ 2013), kde by mohol byť priestor aj na mediálnu výchovu.

³⁵ V rámci slovenského jazyka sa uskutočnil výlet do Osvienčimu.

Keďže mnohé témy si vyžadujú neustále vzdelávanie, predpokladom k ich efektívnej výučbe je aj školenie pedagógov. To neprebíha na každej škole rovnako. V prípade skúmaného SG takéto školenia pedagógovia absolvujú často (Riaditeľ súkromného gymnázia 2018), zatiaľ čo v prípade SPŠE sa takýchto školení zúčastňujú iba výchovní poradcovia alebo koordinátori prevencie (Adamko 2018).

Ďalšou cestou rozvíjania demokratických hodnôt je podpora činnosti žiackej školskej rady, ktorá môže byť v školách zriadená podľa §26 zákona č. 596/2003 Z.z. Jej úlohou je reprezentovať žiakov a zastupovať ich záujmy vo vzťahu k riaditeľovi a vedeniu školy. Z výskumu CVTI však vyplynulo, že v BSK má zo 105 skúmaných stredných škôl iba 49 škôl zriadenú žiacku školskú radu, čo je zároveň druhý najmenší podiel hneď po Trnavskom kraji. Navyše až 16,3% z existujúcich rád považujú riaditeľia škôl za pasívne, nakoľko v školskom roku nepodali žiadne návrhy. Až 75% z nich si však zároveň myslí, že majú pozitívny prínos pre školu (Bieliková, Pétiová, Janková 2017). V skúmanej SPŠE patrí žiacka školská rada k aktívnej a vedenie školy jej činnosť podporuje a rozvíja (Adamko 2018).

Okrem týchto možností sú ďalej školy činné vo výchovnom procese žiakov. K prevencii sociálne-patologických javov je v rámci školy podľa § 130 zákona č. 245/2008 Z.z. vymedzená funkcia koordinátora prevencie.³⁶ Podľa § 33 Zákona č. 317/2009 Z.z. ju vykonáva pedagogický zamestnanec súčasne s výkonom pedagogickej činnosti. Za výkon tejto funkcie nie je finančne ohodnotený (Brichta 2018). Jeho úlohou je zistiť, aké aktivity by mali byť v oblasti prevencie na škole vedené a v súčinnosti s príslušnou CPPPaP vypracovávať plán prevencie na aktuálny školský rok (Brichta 2018, Chomjak 2018). Častokrát ale ide iba o formálnu funkciu, rovnako ako v prípade existujúcich plánov, ktoré sú vypracované, ale nedá sa povedať, že by budovali systematickú prevenciu (Brichta 2018). Podľa celoslovenského prieskumu sa väčšinou jedná o menej efektívne jednorazové podujatia, ktoré v niektorých prípadoch nepochopia žiaci, ani samotní pedagógovia (Školská inšpekcia 2018).

Čo sa týka samotných aktivít školských programov prevencie v Bratislave, ich častou formou býva prednáška alebo beseda. Organizované sú príslušnými CPPPaP, občianskymi združeniami a neziskovými organizáciami alebo PZ SR. V niektorých školách je populárnou

³⁶ Na oslovenej SPŠE sa koordinátor prevencie zameriava len na prevenciu drogových závislostí (Adamko 2018).

formou kultúrne podujatie alebo výchovný koncert (Mydlová 2017, Drobná 2017). V školskom roku 2016/2017 sa mnohé školy zúčastnili predstavenia Natálka, ktoré bolo špeciálne venované téme extrémizmu (Paulík 2017, Senáši 2017). Ďalšou početnou aktivitou je v tomto smere návšteva Múzea holokaustu v Seredi (Morvayová 2017, Kováčová 2017) alebo zájazd do Osvienčimu (Rodziňáková 2017, Barčiaková 2017). Takúto aktivitu si zvolili aj obe skúmané školy, SG a SPŠE, ktoré kladú dôraz na zážitkovú formu aktivít (Riaditeľ Súkromného gymnázia 2018, Adamko 2018). Častokrát sú tiež študenti zapojení aj do Olympiády ľudských práv (Kovářiková 2017, Katreniaková 2017) a v menšom počte do Olympiády Mladý Európan (Babišová 2017). V priloženej tabuľke (Obrázok 5) sme na základe dostupných správ o výsledkoch a podmienkach výchovno-vzdelávacej činnosti stredných škôl Bratislavy v pôsobnosti BSK za školský rok 2016/2017 zosumarizovali časté formy aktivít, konkrétne témy aktivít a ich organizátorov.³⁷

Obrázok 5- Aktivity prevencie extrémizmu na stredných školách

forma aktivity	téma	organizátor
-prednášky -besedy	-Aspekty porušovania zákona v oblasti medziľudských vzťahov, drog a extrémizmu/ Trestnoprávna zodpovednosť -Prevenencia kriminality -Násilie a iné patologické javy v správaní mládeže -Extrémizmus/ K prejavom extrémizmu a tolerancii/ Predchádzanie extrémizmu a radikalizácie/ Otvorená diskusia o extrémizme -O stave a vývoji demokracie na Slovensku/ V demokracii	-CPPPaP -Oddelenie prevencie PZ SR -SNSLP -Inštitútu INEKO -SAV - OZ Living Memory -Helsinský výbor pre ľudské práva -Arne Mann -Cristiano Piccioli

³⁷ Zapojenie školy do rôznych aktivít, ktoré sa dotýkajú prevencie extrémizmu nebolo rovnako intenzívne vo všetkých školách. Avšak študovať, ktoré konkrétne školy sa tejto téme venujú viac a od akých faktorov to závisí, nie je vzhľadom na kvalitatívny dizajn tejto práce možné.

	<p>môžeš svoje šance zlepšiť, v totalitnej spoločnosti nie</p> <p>-Ľudské práva/ Ľudské práva, diskriminácia, rasizmus</p> <p>-Holokaust/ Podiel Slovenska na holokauste</p> <p>-Migranti, xenofóbia, národná identita</p> <p>-Klamstvá a konšpirácie</p>	
-olympiády	<p>-Mladý Európan</p> <p>-Olympiáda ľudských práv</p>	
-exkurzie	<p>-Osvienčim</p> <p>-Múzeum holokaustu v Seredi</p>	
-kultúrne podujatia	<p>-predstavenie Natálka (proti extrémizmu)</p> <p>-Jeden svet (festival dokumentárnych filmov o ľudských právach)</p> <p>-predstavenie „Brundibár“ (holokaust)</p>	<p>-Človek v ohrození</p> <p>-Living Memory/SND/BSK</p> <p>-Komorná opera Bratislava</p>
-výchovné koncerty	<p>-Generácia XYZ (myšlienky boja proti extrémizmu)</p> <p>-Aká si mi krásna (environmentálna problematika, rasizmus, drogy)</p>	<p>-LETart production</p> <p>-Škola zážitkov HARVART</p>

Zdroj: vlastná tvorba na základe Správ o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017 (Morvayová, Paulik, Laznibatová, Jankovičová, Kováčová, Rodziňáková, Babišová, Kovaříková, Knydl, Barčiaková, Čerman, Mydlová, Marošová, Krchnák, Skalná, Drobná, Ďungel, Ferenčík, Šafránková, Katreniaková, Hegerová, Horák, Loffayová, Senáši, Mašlejová, Biela, Búci, Kovář, Ledererová, Marušič, Kozová 2017, Adamko 2018).

V rámci primárnej prevencie celého spektra sociálne-patologických javov je školami realizované aj ďalšie množstvo iniciatív cez šport, mimoškolské aktivity a medzinárodné projekty, v ktorých sa mladí ľudia stretávajú s rovesníkmi z iných krajín. V prípade SG z nášho výskumu sú napríklad mladí ľudia podporovaní aj k dobrovoľnej činnosti, ktorá je v rozsahu 10 hodín každoročne povinná (Riaditeľ súkromného gymnázia 2018).

Vzhľadom nato, že škola je prostredím, v ktorom mladý človek trávi veľkú časť svojho dňa, dôležitou úlohou školy je vytvoriť dobrú klímu a prostredie.³⁸ To sa ukazuje ako jedna z efektívnych metód primárnej prevencie sociálne-patologických javov (Riaditeľ súkromného gymnázia 2018).³⁹ K tomu by sa mal pričiniť celý pedagogický zbor v súčinnosti s ďalšími výchovnými a odbornými pracovníkmi školy. Špeciálne k individuálnym konverzáciám so žiakmi, je na školách prítomný psychológ. Jeho pôsobenie má rôzny rozsah v závislosti od typu školy. Predovšetkým u verejných škôl je psychológ prítomný iba vo vybrané dni a hodiny. Zároveň jeden psychológ nedokáže kapacitne pokryť všetkých žiakov v škole. Jeho náplň práce je teda skôr riešenie žiakov, ktorí pociťujú nejaký problém a rozhodnú sa ho vyhľadať alebo prídu na odporúčanie triedneho učiteľa (Adamko 2018).

K tomu, aby bola prevencia extrémizmu efektívne zamierená by mala škola poznať všetkých svojich žiakov individuálne. Podľa Školskej inšpekcie (2018) by mala systematicky monitorovať postoje a hodnoty žiakov a pán Kulifaj (2018) navrhuje aj mapovanie toho, kde po škole trávia svoj voľný čas, aby sa tak v prípade potreby vedela spojiť s ďalšími aktérmi novej prevencie sociálne-patologických javov (2018). Pritom práve psychológovia, ktorí na školách chýbajú, by charakterom svojej práce vedeli získať dobrý prehľad o situácii na škole.

Lepšie možnosti majú v tomto smere niektoré súkromné školy, v ktorých je vďaka školnému možné takýmto činnostiam dávať väčší priestor. Napríklad v prípade osloveného SG, je realizovaný *mentoring*, ktorý zachytáva v prvých dvoch ročníkoch všetkých žiakov

³⁸ CVTI robilo v roku 2017 na tému extrémizmu v stredných školách na Slovensku výskum, z ktorého vyplynulo, že žiaci sa s takýmito prejavmi v školách stretávajú. Až 35,7% stredoškolských respondentov uviedlo, že má medzi svojimi spolužiakmi sympatizantov extrémistických hnutí. Ďalej sa napríklad až 53,2% respondentov u spolužiakov stretlo s prejavmi nenávisti voči niektorým skupinám (Pétiová 2017).

³⁹ V prípade SG, ktoré bolo v našej práci skúmané, fungujú napríklad *teambuilding* podujatia pred začiatkom školského roku v prvom ročníku. Slúžia aj k zoznámeniu sa žiakov s hodnotovým systémom školy. Zároveň sú tieto hodnoty nastavené už v samotnej prijímacej zmluve, ktorú podpisuje rodič (Riaditeľ súkromného gymnázia 2018).

a následne je dobrovoľný. Takýmto spôsobom získava škola prehľad o celkovej situácii a o jednotlivcoch. Vie tým pádom udržiavať dobrú klímu školy (Riaditeľ súkromného gymnázia 2018). Tento systém si ale vyžaduje veľkú finančnú záťaž, čo v prípade poddimenzovaných verejných škôl nie je možné.

7.2 Neverejní aktéri

7.2.1 Mestský parlament mladých hl. mesta SR Bratislavy

Tento aktér bol do nášho výskumu zaradený nielen preto, že rozvíja aktivity pre mladých ľudí v meste, ale zároveň je svojím charakterom nositeľom demokratických hodnôt. Vznikol v roku 2006 iniciatívou mesta v nadväznosti na koncepciu Zásady vzťahu hlavného mesta SR Bratislavy k deťom a mládeži. Jeho cieľom je reprezentovať záujmy detí a mladých ľudí, upozorňovať na problémy, tvoriť ich možné riešenia a ponúknuť priestor pre diskusiu o rôznych spoločenských otázkach. Jeho členmi sú mladí ľudia od 13 do 25 rokov (Miestna územná samospráva Bratislava, nedatované). Pri svojom vzniku mal fungovať ako poradný orgán primátora. V skutočnosti však nemá veľký dopad na rozhodnutia, jeho pôsobenie je viac neformálne (Kuštek 2018).

Podľa poslednej dostupnej hodnotiacej správy za rok 2017, ktorá je súčasťou Návrhu záverečného účtu hl. mesta SR Bratislavy, si mestský parlament mladých za jednu zo svojich priorít vytýčil zamedzovanie prejavov extrémizmu prostredníctvom zapojenia väčšieho množstva študentov do činnosti parlamentu a častejšieho organizovania spoločných stretnutí (Miestna územná samospráva 2018: 109). Jeho činnosť je však v súčasnosti pasívna a jeho členovia neprejavujú veľký záujem stretávať sa (Kuštek 2018). To je reflektované aj na stránke parlamentu na Facebooku, na ktorej bol naposledy pridaný príspevok v júli 2017 (Mestský parlament mladých hl. mesta SR Bratislavy 2017).⁴⁰

Mládežnícky parlament bojuje s nedostatkom nových aktívnych mladých Bratislavčanov, ktorí by mali záujem sa na jeho činnosti podieľať. Súčasťou problému je to, že

⁴⁰ Slabej aktivite nasvedčuje ďalej aj čerpanie finančných zdrojov vyhradených na aktivitu mestského parlamentu mladých v rozpočte mesta. Podľa Návrhu záverečného účtu nebola k 31.12.2017 zo stanoveného rozpočtu 6000 eur vyčerpaná žiadna suma (Miestna územná samospráva Bratislava 2018). Podľa Kušteka (2018) je ale problémom, že čerpať peniaze z týchto zdrojov je náročnou praxou, preto väčšina projektov vzniká z iných príspevkov, ako napríklad darov.

mnoho mladých aktívnych ľudí odchádza za štúdiom do zahraničia, takže sa väčšinou pracuje so stredoškolskými študentami, u ktorých treba ako súčasť procesu rozvíjať ich občianske kompetencie. Teda medzi dosahovaním reálnych výsledkov a odchodom na vysokú školu je relatívne krátke obdobie, kedy mladý človek aktívne pôsobí v činnosti mládežníckeho parlamentu a v ďalších občianskych mládežníckych iniciatívach (Kuštek 2018).

7.2.2 Rada mládeže Bratislavského kraja

Tento subjekt sme do našej práce zaradili ako miestneho aktéra aj z toho dôvodu, že je určitou náhradou v prostredí Bratislavy za nefunkčný Mestský parlament mladých hl. mesta SR Bratislavy a v súčasnosti dochádza medzi oboma skupinami k úzkemu prepojeniu. Aktér bol zároveň oslovený ako výsledok odporúčaní, ktoré vyplynuli z iného rozhovoru prebiehajúceho na magistráte mesta.

Na svojej platforme združuje RMBK ľudí a organizácie, ktoré majú záujem o neformálne vzdelávanie alebo o participáciu v spoločnosti. V rámci platformy sa združujú napríklad aj školské žiacke rady. Tému extrémizmu sa RMBK venuje od roku 2014, kedy sa v simulovaných študentských voľbách do Európskeho parlamentu ukázalo, že mladí ľudia by volili aj extrémistické strany (Kuštek 2018). Mladí ľudia vo veku 15-18 rokov v týchto voľbách najviac volili stranu SMER (11,55%), avšak iba v tesnom odstupe od strany Kotleba-ĽSNS (10,85%) (IVO 2014).

Jednou z dôležitých aktivít RMBK sa stali študentské voľby. Spolu s IVO sa podieľala na organizovaní študentských volieb do NR SR v roku 2016 (Bartoš 2016). V iných prípadoch sa na organizovaní priamo nepodieľa, ale môže vystupovať ako poradca inej organizácie. V roku 2018 takto občianske združenie Pre stredoškolákov zorganizovalo študentské voľby do orgánov samospráv obcí s využitím poradenstva pri spracovaní výsledkov od Kušteka z RMBK. Prínosom študentských volieb je praktická ukážka fungovania demokracie, ako aj ponúknutie priestoru mladým ľuďom vyjadriť svoj politický názor. Mali by pôsobiť pri vzbudení záujmu o verejný priestor (Pre stredoškolákov, nedatované).

Ďalšou aktivitou s rovnakým cieľom je vzdelávanie mladých ľudí zo školských žiackych rád, pričom im RMBK vysvetľuje, ako by ich mali viesť a zároveň tak rozvíja novú generáciu

aktívnych mladých ľudí (Kuštek 2018, BSK 2018c).⁴¹ Spolu s ďalšími aktivitami práce s mládežou ponúka mladým ľuďom prostredie, kde môžu zúžitkovať svoj potenciál, vytvárať si svoje sociálne siete a byť aktívnym a kritickým občanom. Prínosom je inkluzívne prostredie, v ktorom sa pracovník s mládežou a mladý človek stávajú partnermi v procese učenia (Európska rada 2013).

Podobne ako sme zhodnotili v prípade aktivít oddelenia kultúry, školstva, športu a mládeže Magistrátu Bratislavy, existujúce aktivity pre mládež v oblasti neformálneho vzdelávania (napríklad mládežnícke projekty Erasmus+) sú v súčasnosti skôr príležitosťou pre mladých ľudí, ktorí už majú rozvinutý záujem o participáciu a aktívne vyhľadávajú príležitosti (Kuštek 2018). Podľa štatistík je Slovensko ďaleko pod európskym priemerom v počte mladých ľudí, ktorí sa venujú aktivitám neformálneho vzdelávania (Európska komisia 2018b). V tomto smere ale už nesystematickým spôsobom dochádza ku komunikácii s organizáciami, ktoré sa takýmto aktivitám venujú, podobne ako dochádza ku komunikácii s vedením škôl, s cieľom osloviť nové publikum a šíriť povedomie o význame neformálneho vzdelávania (Kuštek 2018, MŠŠVaŠ 2014.).

Pri činnosti RMBK sa objavujú rovnaké problémy, aké už boli spomenuté vyššie. Teda to, že mladí ľudia z Bratislavy odchádzajú za štúdiom do zahraničia a znižuje sa obdobie ich aktívneho pôsobenia v meste. Síce neexistujú presné štatistické údaje pre Bratislavu, ale v prípade Slovenska ide podľa OECD (2018) až o 17% slovenských vysokoškolských študentov, ktorí študujú v zahraničí. To je po Luxembursku (74%) druhý najvyšší podiel. Pritom priemer OECD predstavuje 2%. Okrem toho pán Kuštek naráža na malý záujem zo strany škôl podporovať žiakov v takýchto aktivitách. Ako ďalšiu bariéru potom uvádza negatívnu reputáciu pracovníkov s mládežou, ktorí sú v očiach rovesníkov vnímaní ako „šprti“ (Kuštek 2018).

⁴¹ Podľa štatistík CVTI sa v porovnaní s rokom 2011, v ktorom žiacke školské rady BSK reprezentovali svoje školy navonok iba v 35,9%, zvýšil tento podiel v roku 2017 až na 63,3%, čo by mohlo svedčiť o spolupráci s RMBK, ktorá zároveň v tejto oblasti nadviazala spoluprácu s VÚC (Bieliková, Pétiová, Janková 2017).

7.2.3 Mládežnícke organizácie

Mládežnícke organizácie, ktoré v tejto práci skúmame sú miestnymi pobočkami celoslovenských až celosvetových organizácií. Na webovej stránke Rady mládeže Slovenska sme našli 12 organizácií, ktoré spĺňajú naše kritéria, a teda majú svoju pobočku v Bratislave a svojim zameraním sú určené aj pre mládež v stredoškolskom veku (Rada mládeže Slovenska ©2016). Väčšinou ide o organizácie, ktoré sú založené na náboženských hodnotách a v jednom prípade aj na politických (KDMS).

- Detská organizácia Fénix
- Detská organizácia Záhorácky Fénix
- Domka
- eRko
- KDMS
- Laura
- Slovenský skauting
- Spoločenstvo evanjelickej mládeže
- Spoločnosť priateľov detí z detských domovov
- Združenie kresťanských spoločenstiev mládeže
- Združenie mariánskej mládeže
- YMCA

Na rozdiel od nízkoprahových zariadení, mládežnícke organizácie pracujú s mládežou, ktorá je aktívna, má záujem o pravidelnú organizovanú činnosť a má v sebe nastavené určité spoločenské hodnoty. Zároveň sa na jedincov kladú väčšie nároky (finančné, osobnostné, hodnotové a pod.). Špeciálnym prípadom je Spoločnosť priateľov detí z detských domov, ktorej cieľovou skupinou sú deti, ktoré vyrastajú v náhradnej starostlivosti alebo v krízových rodinách, čo znamená odbúranie nárokov. V porovnaní s inými mládežníckymi organizáciami má teda skôr sociálny rozmer, poskytuje sociálne služby a realizuje konkrétne projekty, v rámci ktorých sa deti, mladí ľudia alebo ich rodičia stretávajú. V Bratislave zastrešuje napríklad nízkoprahové centrum Fun club Fortuna (Spoločnosť priateľov detí z detských domovov 2017).

Cieľom väčšiny organizácií je poskytnúť mladým ľuďom rozumné možnosti ako využiť svoj voľný čas mimo školy. V prípade skautingu je veľká časť aktivít rozvíjaná v prírode (Tarbaj 2018), čo môže uspokojovať túžbu mladých ľudí po dobrodružstve, ktorá ich častokrát vedie k pripájaniu sa k rôznym polovojenským organizáciám. Ďalšie aktivity ponúkajú priestor pre osobný rozvoj. Sú založené na princípoch neformálneho vzdelávania. DO Fénix napríklad v roku 2017 vytvorila etapovú hru „Vyskilluj sa“, ktorá u detí rozvíjala rôzne potrebné kompetencie, ako kritické myslenie alebo finančná gramotnosť (DO Fénix ©2018).

Od participácie v organizácií sa tiež očakáva posilniť u dieťaťa záujem o spoločnosť, v ktorej žije. Svojou politickou povahou v tomto smere rozvíja výraznú aktivitu KDMS (nedatované), ktorý organizuje Fórum mladých, kde sa účastníci vyjadrujú k aktuálnym spoločenským problémom. Súčasťou aktivít všetkých organizácií je aj dobrovoľníctvo a vlastne samotné sú miestom pre zapájanie dobrovoľníkov. Dokonca je prostredníctvom nich umožnená aj participácia mladých na medzinárodných projektoch, napríklad pomocou Erasmus+ mládežníckych výmen alebo realizáciou spoločných podujatí organizácií vzhľadom na ich celosvetový rozmer (napr. DO Fénix, Domka, Ymca).

Zároveň sú organizácie priestorom pre socializáciu detí a uľahčenú komunikáciu, čím sa naplňuje potreba patriť do skupiny. Samotní vedúci pracovníci sú pre mládež určitým vzorom, ku ktorému vzhliadajú (Tarbaj 2018). Všetky tieto organizácie sú stavané na určitých hodnotách, čo rovnako prispieva k rozvoju mladého človeka. V prípade skautských oddielov tieto hodnoty spočívajú v úcte k ľuďom, ľudským právam a tolerancii (ibid.). Súčasne sú deťom predstavované aj demokratické hodnoty v praxi, nakoľko majú organizácie premyslenú horizontálnu aj vertikálnu štruktúru a všetci jej členovia môžu spolurozhodovať o činnosti organizácie. Napríklad v prípade Domky sú to Valné zhromaždenie, Predsedníctvo, Kontrolná komisia, Poradná rada a Ústredie (Domka ©2017a).

Pôsobenie mládežníckych organizácií môžeme označiť za primárnu prevenciu extrémizmu a iných sociálne-patologických javov. Konkrétne rozvíjanie činností v rámci preventívneho systému zmieňujú organizácie Laura a Domka, ktoré sú založené na saleziánskych hodnotách a v tomto smere prijali koncept prevencie dona Bosca (Laura ©2018,

Domka ©2017b).⁴² Čo sa týka sekundárnej prevencie sociálne-patologických, v tejto sfére je svojím charakterom aktívna Spoločnosť priateľov detí z detských domovov. Spomedzi iných organizácií vieme posúdiť iba skupiny Slovenského skautingu, nakoľko z jedným z ich predstaviteľov sme realizovali rozhovor. Vedúci členovia týchto skupín majú rôznorodé vzdelanie a pre prácu s rizikovou mládežou nie sú vyškolení, preto nepoznajú metódy a nevedia ponúknuť riešenia práce. Keď sa takéto prípady vyskytnú, môžu sa poradiť v rámci vyššej úrovne organizácie, ale ak ide o závažné porušenie stanov, môže dôjsť až k vylúčeniu jedinca z organizácie (Tarbaj 2018).

7.2.4 Nízkoprahové zariadenia pre deti a mládež

Bratislavskými členmi Asociácie nízkoprahových programov pre deti a mládež, z ktorej sme pri vyhľadávaní aktérov tohto charakteru čerpali sú:

- Fun club Fortuna (zriaďovateľom je Spoločnosť priateľov detí z detských domovov)
- OZ Ichtys
- Mixklub (realizuje ho Detský fond Slovenskej republiky)
- Ulita
- Kaspian
- Mládež ulice
- UPside (prevádzkované cez OZ IPčko)

V Bratislave pôsobia podľa zákona o SPODaSK (napr. Mládež ulice) alebo zároveň aj podľa zákona o sociálnych službách (napr. Kaspian).⁴³ Vo svojej podstate však vykonávajú opatrenia SPODaSK bez ohľadu na to, v akom registri sú vedení. Práca môže byť vykonávaná cez klubovú činnosť (UPside, Fun club Fortuna), terénnu sociálnu prácu (Mládež ulice) alebo oboje (Kaspian, Ulita, Mixklub, Ichtys). Zatiaľ čo do klubu musí prísť jednotlivec sám, v druhom prípade prichádzajú terénni pracovníci priamo za ohrozeným človekom do jeho prirodzeného sociálneho prostredia.

⁴² Viac o tomto systéme nájdete na

<http://www.popcatholicsschool.org/main/docs/Discipline%20of%20St%20John%20Bosco.pdf>.

⁴³ Podľa toho môžu byť jednotlivé nízkoprahové zariadenia zaradené v registri poskytovateľov sociálnych služieb, ktorý vedie BSK (BSK 2018d), môžu byť v registri MPSVaR akreditovaných subjektov vykonávajúcich opatrenia SPODaSK (MPSVaR 2018) alebo môžu byť vedení v registri BSK ako neakreditované subjekty, ktoré vykonávajú opatrenia podľa § 10 zákona o SPODaSK (BSK 2016b).

Vypĺňajú priestor, ktorý nedokážu pokryť štátne inštitucionalizované zariadenia sociálnej pomoci, napríklad z dôvodu nezájmu jedincov alebo vyšších nárokov zo strany zariadení (Asociácia nízkoprahových programov pre deti a mládež ©2008-2016). Oproti tradičným poskytovateľom sociálnej pomoci alebo voľnočasových aktivít sa nízkoprahové zariadenia vyznačujú týmito charakteristikami:

- Blízkosť prirodzenému prostrediu detí a mládeže
- Pravidelná dochádzka do klubu nie je podmienkou
- Možnosť pasivity užívateľov
- Bezplatné služby
- Zachovanie anonymity klientov
- Príležitosť pre každého bez podmienok
- Podpora participácie a nezávislosti (Bartoňová, Šándor a kol. 2004 podľa Hapalová 2017: 3,4).

V nízkoprahových zariadeniach participujú psychológovia, sociálni pracovníci, liečební pedagógovia, ale aj dobrovoľníci mimo odbornej sféry. Základom týchto zariadení je vytvoriť prvý kontakt s jedincom, posúdiť jeho prípad a vytvoriť postup pre zamedzenie negatívnych vplyvov (Hapalová 2017: 2).

Dôležitým faktorom je blízkosť sociálnemu prostrediu mládeže, čo predpokladá dobré znalosti pracovníkov zariadení o situácií v danej zóne a existujúcich problémoch. Takúto znalosť podčiarkuje hlavne terénna sociálna práca, ktorá je založená na rozhovoroch a pozorovaní (Kulifaj 2018).

Peter Kulifaj z Mládeže ulice (2018) pripúšťa, že aj keď to primárne nie je cieľom organizácie, dostávajú sa do kontaktu so širokým spektrom klientov, teda potenciálnu cieľovú skupinu predstavujú aj mladí ľudia v ohrození radikalizácie hodnôt, postojov alebo správania. K uľahčeniu legítimácie takéhoto cieľa na nich nahliadajú nie ako na agresorov, ale ako na obeť určitých sociálnych okolností, ktoré človeka vystavujú rizikovým situáciám (Mládež ulice 2016: 74, 75). V tejto súvislosti organizácia vypracovala metodickú príručku pre sociálnych pracovníkov Základy sociálnej práce s mládežou ohrozenou extrémizmom a radikalizáciou (Mládež ulice 2016), ktorú doplnila o schematické video na Youtube (Mládež ulice 2018). V súčasnosti hľadá pre prácu s touto cieľovou skupinou systematickejši

postup. Ako súčasť výskumu sa v priebehu posledného roka členovia organizácie zúčastňovali futbalových zápasov. Už niekoľko mesiacov tiež za týmto účelom hľadajú kolegu, ktorý by sa venoval výhradne téme radikalizácie (Kulifaj 2018).

Mládež ulice vníma v tomto smere 4 skupiny mladých ľudí. Takých, ktorí sa nevymykajú bežnému správaniu, takých ktorí váhajú či sa do extrémistických skupín hlbšie zapojiť, tých čo nasledujú vodcov a stratili schopnosť kritického myslenia a nakoniec samotných vodcov. Intervencia by sa mala zameriavať na druhú skupinu, ktorá ešte nie je rozhodnutá, čo sa zhoduje so sekundárnou prevenciou. Podľa tohto konceptu ponúkajú vodcovia pre mladých ľudí to, po čom je z ich strany dopyt. Sociálni pracovníci alebo pracovníci s mládežou by mali tieto potreby mladých ľudí odhaliť skôr a pokryť ich (Kulifaj 2018).

Podľa pracovníka Kaspianu (2018) je úlohou organizácie poskytnúť mladému človeku potrebné informácie ako reakciu na rôzne výroky extrémistických skupín, ktoré môžu mladí ľudia preberať z internetu alebo na extrémistické symboly, ktoré kolujú na uliciach. Jednou z aktivít organizácie je činnosť na sociálnych sieťach, kde pracovníci reagujú na príspevky a poskytujú potrebné informácie, napríklad aj v téme extrémizmu. Rovnaká aktivita je rozvíjaná aj priamo v teréne, ak je nejaká patológia objavená pozorovaním alebo rozhovorom.

Obaja účastníci rozhovorov sa tiež zhodujú na tom, že základom pri ich práci či už ide o prevenciu extrémizmu, alebo iného sociálne-patologického javu, je dôvera, ktorá uľahčuje ďalší postup (Kulifaj 2018, predstaviteľ Kaspianu 2018). Podľa Kulifaja je dôležité, aby v procese, kedy mladému človeku bola vnuknutá myšlienka nejakého opačného postoja, v tomto prípade protiradikálneho, začína o nej uvažovať a v jeho hlave nastáva chaos, bol prítomný dôveryhodný pracovník s mládežou, o ktorého sa môže oprieť (Kulifaj 2018).

Súčasne sú však sociálni pracovníci a pracovníci s mládežou zatiaľ v práci s touto cieľovou skupinou opatrní a sú vo fáze vytvárania metód. V širšom kontexte tretieho sektora tiež môžeme povedať, že zatiaľ nepanuje zhoda medzi jednotlivými subjektami o tom, či sú mladí ľudia ohrození radikalizáciou hodnôt a postojov legitímnym cieľom ich práce a premýšľajú o tejto oblasti ako o práci polície. Zjednotenie postojov tretieho sektora je predpokladom k tomu, že štátne inštitúcie nasmerujú svoje stratégie viac smerom k primárnej a sekundárnej prevencii (Kulifaj 2018).

8 Spolupráca pri prevencii extrémizmu

V tejto kapitole budeme odpovedať na druhú výskumnú otázku, a teda akým spôsobom miestni aktéri spolupracujú pri svojich úlohách v rámci prevencie extrémizmu navzájom a s ďalšími aktérmi regionálnej a národnej úrovne.

8.1 Spolupráca medzi miestnymi aktérmi a ústrednými orgánmi štátnej správy

Na najvyššej štátnej úrovni je prevencia extrémizmu ako súčasť boja proti extrémizmu koordinovaná prostredníctvom Ministerstva vnútra. To potom ďalej spolupracuje s jednotlivými ministerstvami, ktorým prideľuje úlohy a navrhuje spoluprácu s ďalšími aktérmi verejnej správy. Jednotlivé ministerstvá následne zapracovávajú im pridelené úlohy do svojej agendy. Tým už určitým spôsobom, aj keď sprostredkovane vplývajú na miestnych aktérov.

Môže to byť prostredníctvom nariadení, smerníc, distribúcie metodických materiálov, príručiek alebo vytvorením dotačnej schémy programov prevencie extrémizmu. Ide o limitovaný spôsob spolupráce, nakoľko medzi subjektami nenastáva výmena informácií, tie plynú prevažne jednosmerne od ministerstva. Určitým spôsobom akým sú informácie podávané späť smerom zdola, je sprostredkovane cez rôzne pripomienky zasielané na ministerstvá alebo výskumy, ktoré napríklad v prípade škôl realizujú organizácie zriadené MŠVVaŠ.

Dôležitým miestom, na ktorom na najvyššej úrovni dochádza k interakcii medzi štátnymi, regionálnymi a sprostredkovane aj miestnymi aktérmi, je Výbor pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie Rady vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. V rámci neho majú rôzni aktéri možnosť vplývať na celkový systém prevencie extrémizmu v SR prostredníctvom vypracovávania návrhov čiastkových a systémových opatrení, predkladania podnetov alebo stanovísk rade. Zároveň sa podieľajú aj na tvorbe strategického dokumentu štátu k prevencii extrémizmu (Lajčák 2013).

Zloženie výboru je široké, od reprezentantov ministerstiev, PZ SR, Generálnej prokuratúry SR, SIS, SNSLP, Združenia miest a obcí Slovenska, Únie miest a obcí Slovenska, Akadémie PZ, neziskových organizácií, až po akademických pracovníkov (ibid.). Vzhľadom nato, že všetci vymenovaní aktéri si na stretnutiach vzájomne vymieňajú informácie

a spolupracujú pre dosiahnutie efektívnych výsledkov, prebieha tu *multi-agency working*. Zároveň môžu byť aktéri z výboru sprostredkovateľom výmeny informácií medzi výborom a miestnymi aktérmi vo svojom sektore.

Konkrétne by sme výbor charakterom jeho práce, v ktorej prevláda participácia na tvorbe dokumentov a politík na strategickej úrovni, mohli priradiť zo 4 modelov *multi-agency working* upravených podľa Atkinson et al. (2001) k modelu „Tvorba rozhodnutí“. Zároveň však vidíme aj presah do operatívneho pôsobenia, kedy dochádza ku koordinácii a realizácii preventívnych projektov. Pri tom má výbor podľa jeho štatútu spolupracovať s ďalšími verejnými a neverejnými aktérmi na všetkých úrovniach (Lajčák 2013). Spĺňa tak rovnako podmienky pre zaradenie do modelu „Poskytovanie služieb“.

Ďalším podobným príkladom oboch zmienených modelov *multi-agency working* je Rada vlády pre prevenciu kriminality. Funkciami sú si výbor a rada podobné avšak zloženie členov rady je oveľa limitovanejšie. Zahŕňa ministerstvá, najvyšších zástupcov orgánov, ktoré vynucujú právo, prezidenta Hasičského a Záchranného zboru, splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, predsedu Združenia miest a obcí Slovenska, predsedu Košického samosprávneho kraja, generálneho riaditeľa Slovenskej asociácie poisťovní, zástupcu Akadémie PZ a jedného zástupcu neziskovej organizácie (Vláda SR 2012).

8.2 Spolupráca medzi miestnymi aktérmi a VÚC

Úrad BSK má podľa § 4 zákona č. 302/2001 Z.z. spolupracovať s obcami v oblasti tvorby programov sociálneho a ekonomického rozvoja. Ako však z výskumu vyplynulo, v prípade prevencie extrémizmu v súčasnosti nemôžeme hovoriť o všeobecnom uznaní radikalizácie mladého človeka ako cieľa sociálnej práce (Kulifaj 2018), čo potvrdil aj krátky telefonický rozhovor s vedúcim oddelenia SPODaSK na Úrade PSVaR v Bratislave.

Zo spolupráce v oblasti sociálneho rozvoja v tejto diplomovej práci očakávame skôr nepriame pôsobenie na prevenciu extrémizmu cez sociálne programy pre rizikové skupiny mládeže, u ktorých by sa potenciálne vzhľadom na ich sociálne prostredie alebo vplyvom rozvinutého sociálne-patologického správania, mohla iniciovať radikalizácia. *Multi-agency working* je praktizovaný pri príprave Koncepcie rozvoja sociálnych služieb v kompetencii BSK, na ktorom participujú rôzni zainteresovaní aktéri v kraji (BSK 2018d). Ide o jednorazovú spoluprácu podľa modelu „Tvorba rozhodnutí“. Zároveň je však z dôvodu existencie takéhoto

dokumentu podporený model „Poskytovanie služieb“, pri ktorom dochádza ku sprostredkovanej koordinácii činností v oblasti sociálnej práce prostredníctvom VÚC. Ten podľa zákona č. 305/2005 Z.z. spolupracuje s mestom Bratislava, mestskými časťami, ďalšími zariadeniami, ktoré poskytujú opatrenia podľa zákona o SPODaSK a orgánmi SPODaSK aj vo veci predchádzania a zamedzenia sociálne-patologických javov na svojom území (obrázok 7).

Na rovnakom princípe, teda nepriamym pôsobením na prevenciu extrémizmu funguje aj spolupráca VÚC s neziskovými organizáciami, občianskymi združeniami, obcami a fyzickými osobami, ktoré pôsobia v kraji v oblasti športu a práce s mládežou (BSK 2016a). Pri rozhovore s pánom Bednárikom z oddelenia športu, školstva a mládeže Magistrátu Bratislavy (2018) však vyplynulo, že oddelenie nemá s Úradom BSK naviazané silné vzťahy. Lepšiu situáciu sme zaznamenali u RMBK, ktorej sa v období po posledných voľbách do VÚC v roku 2017 darí nadväzovať dobrú spoluprácu s VÚC (Kuštecká 2018) (obrázok 6).

Aj v tejto oblasti môžeme pozorovať prácu vo forme *multi-agency working*, „Poskytovanie služieb“ cez koordinátora, ktorým je VÚC. Ten vypracováva Konceptiu rozvoja športu a mládeže v podmienkach BSK, na základe ktorej koordinuje poskytovanie služieb. Pri jej vypracovávaní uplatňuje model „Tvorba rozhodnutí“, nakoľko dochádza k jednorazovej spolupráci viacerých zainteresovaných aktérov (BSK 2016a). Spolupráca s aktérmi neziskového a občianskeho sektora prebieha predovšetkým cez dotácie VÚC, ktoré v oblasti športu a mládeže vyslovene smerujú k podpore aktivít zameraných na rozvoj mládežníckych a iných organizácií aktívnych v oblasti zmysluplného využívania voľného času cez systematickú prácu a neformálne vzdelávanie (BSK 2017c).

Spolupráca prebieha aj medzi VÚC a strednými školami. Predovšetkým potom tými, ktoré sú v zriaďovateľskej pôsobnosti kraja. Založená je na zaistovaní potrieb pre vykonávanie výchovno-vzdelávacieho procesu, poskytovaní informácií a finančných prostriedkov podľa zákona č. 416/2001 Z.z. § 2 písmena g), čo je premietnuté aj v Regionálnej stratégii výchovy a vzdelávania v stredných školách v BSK (2018a). Síce v tejto spolupráci nejde primárne o prevenciu sociálne-patologických javov, ale na druhej strane to je súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu, ktorého výkon zaistujú (Obrázok 6).

8.3 Spolupráca medzi miestnymi aktérmi a aktérmi neziskového a občianskeho sektora

Čo sa týka aktérov občianskeho a neziskového sektora, ktoré sú na prechode medzi štátnou, regionálnou a miestnou úrovňou, v oblasti prevencie extrémizmu sme zaznamenali spoluprácu najmä so strednými školami. Prebieha pri realizácii preventívnych aktivít v rámci prevencie sociálne-patologických javov, prípadne pri školeniach pedagogického zboru. Tok informácií je teda jednosmerný a v koncepcii *multi-agency working* upravenej podľa Atkinson et al. (2001) by sme takúto formu spolupráce mohli zaradiť do modelu „Konzultácie a tréningy“ (obrázok 6).

V prípade konkrétnych projektov mimo prostredie školy, môže byť spolupráca nadviazaná aj s nízkoprahovými zariadeniami, RMBK, CPPPaP alebo mládežníckymi organizáciami (obrázok 8). V niektorých prípadoch prebieha aj s mestom Bratislava a mestskými časťami, ale takisto ide o nesystematickú spoluprácu pri ad hoc projektoch, nakoľko samotné mesto nemá aktuálne vytvorenú koncepciu, ktorá by slúžila ako základ k systematickej práci s mládežou cez rôzne sektory, ktorých sa táto téma dotýka (Bednárík 2018). Z toho dôvodu nepovažujeme ani mestom Bratislava poskytované finančné dotácie z Grantového programu pre voľný čas, šport a sociálne aktivity, ktoré by organizácie mohli využiť, za efektívny typ spolupráce v podobe *multi-agency working*.

Systematickejšou spoluprácou môže byť tá medzi rôznymi organizáciami, ktoré sa venujú neformálnemu vzdelávaniu a práci s mládežou a RMBK, nakoľko samotná rada slúži ako platforma, na ktorej sa rôzni predstavitelia organizácií stretávajú, vymieňajú si informácie, koordinujú sa, ale aj realizujú spoločné aktivity (Kuštecký 2018). Dochádza tu k *multi-agency working* podľa modelu „Tvorba rozhodnutí“, ale aj „Poskytovanie služieb“.

8.4 Spolupráca medzi miestnymi aktérmi navzájom

Čo sa týka samotnej spolupráce medzi miestnymi aktérmi navzájom, najbližšie k systematickej prevencii extrémizmu majú stredné školy v spolupráci s CPPPaP a rodičmi žiakov, ktorí v tejto práci neboli predmetom výskumu (obrázok 6). Stredné školy vytvárajú prostredníctvom svojich koordinátorov prevencie v súčinnosti s CPPPaP plán prevencie na aktuálny školský rok a zároveň môžu byť tieto centrá aj priamo organizátormi prevenčným aktivít (Brichta 2018, Chomjak 2018). Ďalším spôsobom spolupráce je realizácia *teambuilding* aktivít pre žiakov. Pri oboch aktivitách môžu následne vziť odporúčania pre pedagógov

v oblasti ďalšej práce s triedou, prípadne môže byť niektorým žiakom navrhnutá návšteva oddelenia psychológa CPPPaP alebo účasť na klubových aktivitách (Brichta 2018). Takýmto spôsobom sa CPPPaP dostáva aj do interakcie s rodičmi. K nej však môže dôjsť aj z iniciatívy rodičov, ktorí sami vyhľadajú pracovníka centra.

Spolupráca medzi školami a CPPPaP je v súčasnosti dosť ustálená, koordinátormi prevencie sú väčšinou tie isté osoby po dlhé obdobie (Brichta 2018). Neplatí to ale pre všetky školy. Niektoré súkromné školy si poskytovanie rôznych služieb vedia pokryť sami, a preto je kontakt s CPPPaP menší.

Práca v oblasti prevencie extrémizmu je realizovaná predovšetkým modelom „Konzultácie a tréningy“. *Multi-agency working* je založený na primárnej prevencii prostredníctvom besied a konzultácií s učiteľmi, koordinátormi prevencie, prípadne školskými psychológmi. K sekundárnej prevencii v tejto oblasti dochádza iba ojedinele (Brichta 2018). V prípade, že k identifikovaniu rizikového jedinca dôjde, postup závisí od individuálnej reakcie pracovníka CPPPaP, pedagóga, ale aj od vôle rodiča sa týmto problémom zaoberať (ibid.).

Spolupráca strednej školy, CPPPaP a rodičov je v súčasnosti hlbšie rozvinutá pri iných sociálne-patologických javoch, avšak ide o dobrý základ, na ktorom by sa vďaka skúsenostiam dala budovať aj systematickejšia sekundárna prevencia extrémizmu. Zároveň však v súčasnosti v žiadnej oblasti prevencie nejde o pokročilú formu *multi-agency working*, tak ako to bolo vymedzené v modeli „Tvorba operačného tímu“. V minulosti existovali pilotné projekty, v ktorých spolupracovali sociálni pracovníci, CPPPaP, rodič, triedny učiteľ, miestny úrad, ale ukázalo sa to ako finančne náročné a s ohľadom na poddimenzovaný systém školstva a sociálneho sektora takisto aj časovo a kapacitne neudržateľné (Brichta 2018, Chomjak 2018).

Spomínanú spoluprácu by sme v prevencii iných sociálne-patologických javov ako je extrémizmus mohli rozšíriť aj o oddelenie SPODaSK Úradu PSVaR v Bratislave (obrázok 6). S ním funguje spolupráca v sekundárnej a terciárnej prevencii sociálne-patologických javov, ak zlyhajú iné možnosti, ako CPPPaP a rodičia. Zároveň spolupráca prebieha, ak neplynie ohrozenie dieťaťa z jeho správania, ale skôr z podmienok, v ktorých žije. S týmto aktérom má vytvorené vzťahy CPPPaP aj stredné školy prostredníctvom vzájomnej výmeny informácií o ohrozených jedincoch (Brichta 2018, Chomjak 2018). Stredné školy sú častejšie ohlasovateľom ohrozených jedincov, nakoľko sa s nimi každodenne stretávajú a majú priamu

skúsenosť. CPPPaP takúto činnosť vykonáva väčšinou iba ak je nutné podporiť tvrdenie školy, aby vzbudili u orgánu SPODaSK záujem ho preveriť. V následnom procese si potom vymieňajú informácie už všetky tri subjekty (Brichta 2018). Priamo v oblasti prevencii extrémizmu zatiaľ pokročilejšia spolupráca nenastala. Môže to plynúť z toho, že školy ani CPPPaP sa nestretli s prípadom, ktorý by bol podľa nich závažný a na druhej strane sa ani orgány SPODaSK v súčasnosti cieľovej skupine mladých ľudí v ohrození radikalizácie postojov a hodnôt nevenujú a ich personál k tomu nemá potrebné školenia.

Samotné orgány SPODaSK majú pri prevencii iných sociálne-patologických javov nadviazané vzťahy spolupráce najmä s mestskými časťami, ktoré majú široké kompetencie pri opatreniach SPODaSK a sú poskytovateľmi opatrení o SPODaSK (Štatút hl. mesta Bratislavy SR v znení dodatkov 1. až 14). So zariadeniami poskytujúcimi takéto opatrenia však reálne nastáva spolupráca iba v individuálnych prípadoch a nejedná sa o systematickú spoluprácu (Kulifaj 2018) (obrázok 7).

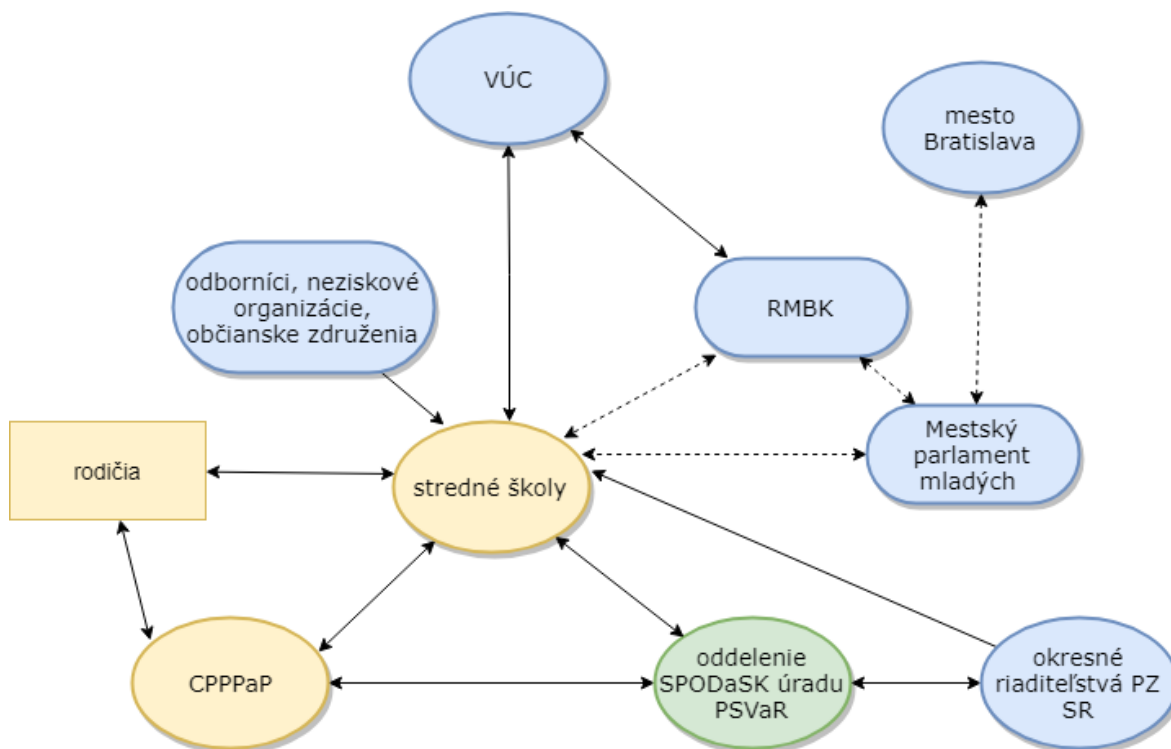
Ďalším dielom reťazca spolupráce by v prípade iných sociálne-patologických javov mohol byť PZ SR, ktorý komunikuje predovšetkým s oddelením SPODaSK úradu PSVaR, a to v súvislosti s podaním žaloby a k následnému zisťovaniu informácií o ohrozenom jedincovi (Brichta 2018). Oddelenia prevencie okresných riaditeľstiev PZ SR majú nadviazané kontakty aj so strednými školami. V tomto prípade ide ale opäť o nesystematické jednorazové poskytnutie prevenčnej aktivity pre žiakov, čo charakterovo spĺňa model *multiagency-working* „Konzultácie a tréningy“ (obrázok 6).

Čo sa týka verejných miestnych aktérov v tejto štúdií, v súčasnosti sa zatiaľ nesystematickým spôsobom o nadviazanie vzťahov s pedagogickými a inými pracovníkmi školy snaží RMBK (obrázok 6). Spolupráca by mala slúžiť k vzbudeniu záujmu u žiakov o neformálne vzdelávanie (Kuštek 2018). Aj v tomto prípade ide o nepriame pôsobenie na prevenciu extrémizmu, nakoľko neformálne vzdelávanie a celkovo aktivity rozvíjané smerom k mladým ľuďom môžu byť účinným prostriedkom k tomu, aby nemali potrebu vyhľadávať podporu u extrémistických skupín.

Potenciálne je v oblasti primárnej prevencie rozvíjaná aj vzájomná spolupráca medzi Mestským parlamentom mladých Bratislavy a školami, nakoľko parlament pôsobí ako reprezentant mladých ľudí v meste, a ako priority v prevencii extrémizmu si vytyčuje aj

spoluprácu so študentmi (Miestna územná samospráva Bratislava 2017). Taktiež má potenciálne vytvorené dobré vzťahy s RMBK a v menšej miere s mestom Bratislava. V súčasnosti je však jeho činnosť pasívna (obrázok 6).

Obrázok 6- Schéma vybraných vzťahov spolupráce pri prevencii extrémizmu a iných sociálne-patologických javov

Vysvetlivky:

modrá farba- primárna prevencia extrémizmu a iných sociálne-patologických javov

oranžová farba- primárna a sekundárna prevencia extrémizmu a iných sociálne-patologických javov

zelená farba- sekundárna a terciárna prevencia iných sociálne-patologických javov

prerušovaná čiara- slabá spolupráca

Zdroj: vlastná tvorba na základe výskumu

V prípade oddelenia školstva, športu a mládeže Magistrátu Bratislavy, nie je spolupráca s jednotlivými aktérmi v meste zameraná na prevenciu sociálne-patologických javov systematická. Ak k nej dochádza, ide skôr o ad hoc spoluprácu na konkrétnych projektoch iniciovaných organizáciami, prípadne cez existujúce dotačné výzvy (Bednárík 2018). Ako z odpovedí pána Bednáríka a z vyplneného dotazníka od hovorkyne mestskej časti Rača vyplynulo, ani vzájomná spolupráca medzi mestom a mestskými časťami nie je príliš intenzívna. V oboch prípadoch, teda aj pri magistráte, aj pri mestských častiach, dochádza

k orientácii na mládež skôr prostredníctvom vlastných zariadení, teda základných umeleckých škôl a centier voľného času v prípade mesta a základných škôl v prípade mestských častí.⁴⁴

V sociálnej oblasti sa spolupráca priamo pri prevencii extrémizmu medzi mestom, mestskými časťami a ďalšími aktérmi nekoná už zo spomínaného všeobecného nesúhlasu pri uznávaní radikalizácie mladého človeka ako sociálneho problému. V oblasti iných sociálne-patologických javov mesto aj mestské časti vypracovávajú v spolupráci s ďalšími zainteresovanými aktérmi komunitné plány sociálnych služieb. Ich súčasťou sú sociálne služby pre podporu rodiny s deťmi, avšak nie vo všetkých prípadoch tie služby, ktoré sú poskytované podľa zákona o SPODaSK (napríklad v prípade mesta Bratislava). Zapracované do svojich komunitných plánov ich má napríklad mestská časť Nové mesto (Mestská časť Nové mesto 2017). Iné časti, ako Karlova ves takýto dokument nemajú vypracovaný vôbec (Cangár, Krupa, 2016: 13). Vzhľadom nato môžeme iba v individuálnych prípadoch hovoriť o *multi-agency working* v modeli „Tvorba rozhodnutí“.

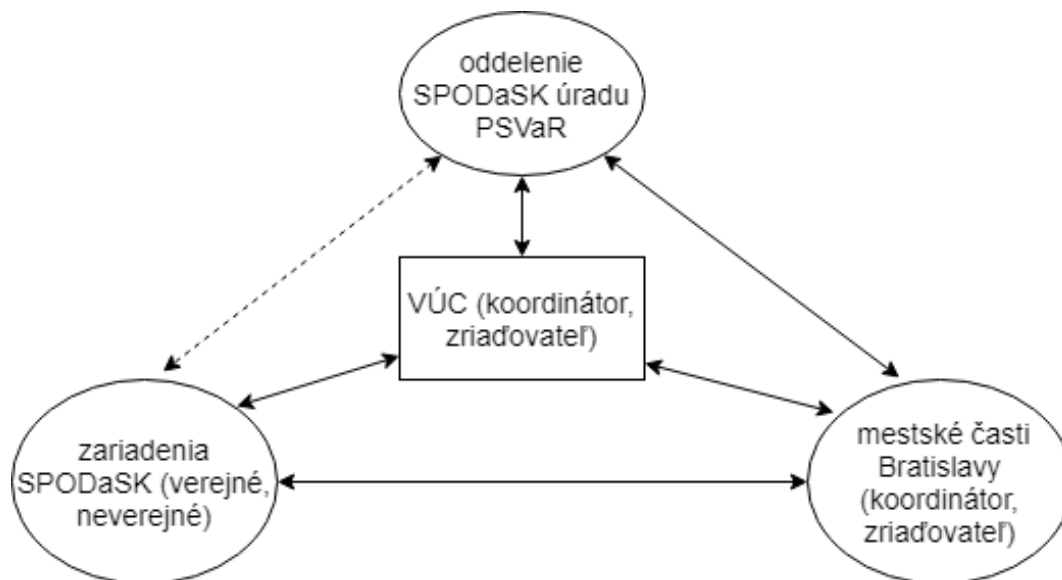
Z praktického hľadiska realizácie týchto služieb už však nemôžeme hovoriť o modeli „Poskytovanie služieb“, nakoľko sa ukazuje, že systematická koordinácia sociálnych služieb v meste chýba (Montarry 2012: 101). Opätovne sa to potvrdzuje aj v súčasnosti pri stretnutiach pracovnej skupiny Deti a mládež k tvorbe nového komunitného plánu mesta na roky 2019-2023. Veľkou bariérou je slabá spolupráca medzi mestskými časťami a magistrátom (Miškaninová 2018).

O niečo lepšiu spoluprácu by sme mohli hľadať medzi mestskými časťami a zariadeniami, ktoré poskytujú opatrenia SPODaSK (obrázok 7). V našom výskume boli v rámci nich rozpracované nízkoprahové zariadenia. Na tieto zariadenia môžu mestské časti delegovať výkon niektorých svojich povinností, ktoré sú v ich kompetenciách a k tomu účelu s nimi uzatvárajú zmluvy (Kulifaj 2018). Konkrétne je na takomto princípe uzatvorená

⁴⁴ Príčinou úzko zameranej politiky v oblasti práce s mládežou, môže byť na týchto úrovniach aj nedostatočné vzdelanie úradníkov, ktorí by mali dať zmysel neformálnemu vzdelaniu (Kuštecký 2018, Iuventa 2018). Stratégia rozvoja práce s mládežou na roky 2016-2020 pritom pre samosprávy vydáva odporúčania k podpore práce s mládežou a jej financovanie (MŠVVaŠ 2014).

napríklad zmluva s mestskou časťou Karlova ves, kde sú podrobne rozpísané podmienky a náplň spolupráce (Mestská časť Karlova ves 2018).⁴⁵

Obrázok 7- Schéma vzťahov spolupráce pri prevencii sociálne-patologických javov v oblasti opatrení SPODaSK

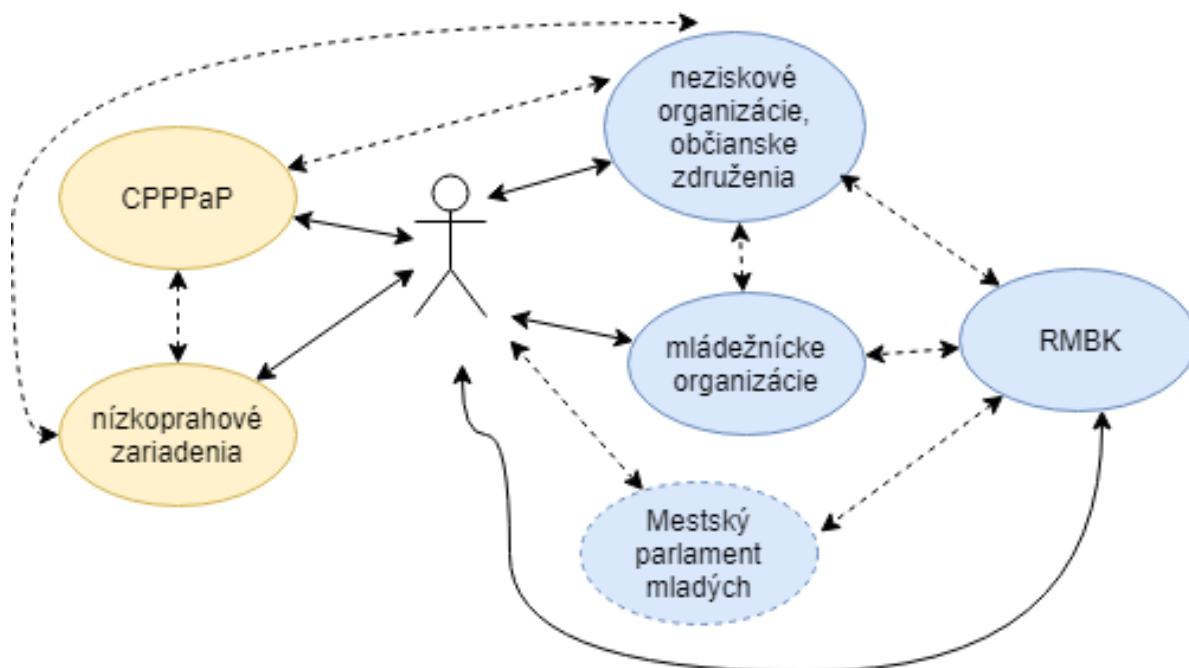

Zdroj: vlastná tvorba na základe výskumu

Neverejní miestni aktéri, ako mládežnícke organizácie, mestský parlament mladých, nízkoprahové zariadenia a RMBK pôsobia na mladého človeka predovšetkým mimo školského prostredia. K vzájomnej spolupráci dochádza podľa potreby a na konkrétnych projektoch. Tak je to v súčasnosti napríklad medzi nízkoprahovými zariadeniami Kaspian, Mixklub a v tomto prípade aj klubu, ktorý vedie CPPPaP II (Brichta 2018). V prípade ďalších aktérov, ktorí svojou činnosťou realizujú primárnu prevenciu, dochádza na miestnej úrovni najmä k spolupráci s RMBK ako platformou výmeny informácií (obrázok 8).

⁴⁵ Prehľad zmlúv je dostupný na webovej stránke mestskej časti Karlova ves <https://www.karlovaves.sk/otvoreny-urad/zverejnene-zmluvy-objednavky-faktury/>

Obrázok 8- Schéma vzťahov spolupráce aktérov prevencie extrémizmu a iných sociálne-patologických javov v mimoškolskom prostredí

Vysvetlivky:

modrá farba- primárna prevencia extrémizmu a iných sociálne-patologických javov

oranžová farba- primárna aj sekundárna prevencia extrémizmu a iných sociálne-patologických javov

prerušovaná čiara- nestála spolupráca/ slabý vplyv na mladého človeka

plná čiara- vplyv na mladého človeka

Zdroj: vlastná tvorba na základe výskumu

Záver

Cieľom tejto práce bolo pochopiť, akým spôsobom funguje prevencia extrémizmu u mládeže v Bratislave prostredníctvom miestnych aktérov. Vybrali sme si ho vzhľadom na to, že vo výskumoch európskej siete RAN je neustále pripomínaná dôležitosť činnosti miestnych aktérov pri prevencii extrémizmu. V slovenskej koncepcii boja proti extrémizmu na roky 2015-2019 sa síce hovorí o nutnosti zapojiť všetkých občanov, avšak zároveň určuje úlohy skôr pre centrálnu štátnu inštitúciu. Zaujímalo nás teda, ako sú miestni aktéri v súčasnosti zapojení. Špecificky mládež v stredoškolskom veku je považovaná za rizikovú skupinu, pretože prechádza vývojovým štádiom dospievania, ktoré môže byť sprevádzané aj nestabilitou a negatívnymi prejavmi. Výber Bratislavy súvisí s jeho charakteristikami ako hlavného a najväčšieho mesta na Slovensku, čo bolo bližšie rozvedené v kapitole o situačnej analýze mesta.

K dosiahnutiu nášho cieľa boli stanovené dve výskumné otázky, ktorými sme odhalili úlohy miestnych aktérov v prevencii extrémizmu u mládeže, a to, akým spôsobom pri svojej činnosti využívajú spoluprácu s aktérmi na národnej, regionálnej a miestnej úrovni. K položeniu druhej otázky nás viedol koncept *multi-agency working* založený na systematickej spolupráci viacerých aktérov zapojených do určitej problematiky, čo by malo viesť k zamedzeniu fragmentácie činností a k vytvoreniu efektívnejšieho kolaboratívneho prístupu.

V metodologickej časti sme si na základe teoretických poznatkov o možných príčinách radikalizácie a prevencii extrémizmu, určili desať miestnych aktérov, u ktorých sme predpokladali činnosť v oblasti prevencie extrémizmu. Konkrétne sme tak skúmali úlohy Magistrátu hl. mesta SR Bratislavy, miestnych úradov mestských častí Bratislavy, okresných riaditeľstiev PZ, oddelenia sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately Úradu práce sociálnych vecí a rodiny v Bratislave, centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, stredných škôl, Mestského parlamentu mladých hl. mesta SR Bratislavy, Rady mládeže Bratislavského kraja, mládežníckych organizácií a nízkoprahových zariadení.

U vymenovaných aktérov sme sa zameriavali na rôzne oblasti ich činnosti. Také, ktoré vedú cielene k prevencii extrémizmu, ale aj také ktoré prispievajú k prevencii extrémizmu nepriamo bez toho, aby to bol ich primárny cieľ. K identifikovaniu relevantných činností nám slúžili teoretické poznatky a zároveň bola odrazovou aj kapitola o vývoji extrémizmu na

Slovensku a jej podkapitola o vzťahu mládeži k extrémizmu, na základe ktorých sme pochopili špecifické problémy, ktoré sa vzťahujú na Slovensko a Bratislavu. Jednotlivé úlohy boli skúmané v rovine primárnej a sekundárnej prevencie podľa rozdelenia predstaveného v teoretickej kapitole.

Hlavnou metódou zberu dát boli rozhovory s vybranými reprezentantmi miestnych aktérov. Vo väčšine prípadov išlo o osobné rozhovory, prípadne telefonické alebo formou dotazníka s otvorenými otázkami. Zároveň sme používali primárne dokumenty v podobe rôznych plánov, stratégií, zákonov, a pod. Tie jednak slúžili k doplneniu informácií získaných z rozhovorov a vtedy, keď oslovení miestni aktéri neprejavili záujem spolupracovať s nami pri rozhovoroch.

Vzhľadom nato, že miestni aktéri svoju činnosť nerozvíjajú v sociálnom vákuu, v krátkosti sme si v práci predstavili aj k našej téme dôležitých aktérov regionálnej a národnej úrovne, a to v rozsahu ich činnosti, ktorá má vplyv na miestnych aktérov. To nám v niektorých smeroch pomáhalo pochopiť ich jednanie.

Čo sa týka samotných úloh jednotlivých aktérov, prevláda činnosť v oblasti primárnej prevencie extrémizmu. Venujú sa jej všetci nami študovaní aktéri. Jej najčastejšou formou je poskytovanie alebo zabezpečovanie aktivít pre zmysluplné trávenie voľného času. To zahŕňa rozvoj športových aktivít, záujmovej činnosti a v systematickejšej podobe aj prácu s mládežou, neformálne vzdelávanie a dobrovoľníctvo. Zároveň tieto aktivity plnia úlohu sociálneho začleňovania mládeže. Niektoré sa prekrývajú aj s rozvojom demokratických hodnôt u mládeže. Okrem RMBK, mládežníckych organizácií a mestského parlamentu mladých, u ktorého sme objavili dočasnú pasivitu, k tomu dochádza aj v školách cez žiacke školské rady a všeobecnovzdelávacie predmety. Tie sú zároveň aj formou prevencie extrémizmu cez vzdelávanie. Vo svojej ďalšej podobe, je primárna prevencia realizovaná cez výchovné programy, ktoré sú primárne úlohou školy, CPPPaP a okresných riaditeľstiev PZ. Väčšinou sa jedná o jednorazové aktivity, ktoré vo všeobecnosti nie sú považované za najefektívnejšie. Za efektívne v primárnej prevencii sociálne-patologických javov ako celku sa považuje aj vytváranie dobrej klímy v školách, čo môže byť okrem činnosti samotných pedagógov pokrývané aj ďalším odborným personálom, ako psychológmi, koordinátormi prevencie a *teambuilding* intervenciami CPPPaP.

V sekundárnej prevencii extrémizmu sme objavili prevažné zameranie na činnosti, ktorých cieľom je celé spektrum sociálne-patologických javov, teda sú nepriamou prevenciou extrémizmu. V niektorých ojedinelých prípadoch, pri CPPPaP, stredných školách a nízkoprahových zariadeniach, môže dôjsť k realizácii sekundárnej prevencie v tejto oblasti aj priamo, avšak zatiaľ sa to stáva iba v ojedinelých prípadoch. V súčasnosti sa ešte len hľadajú efektívne spôsoby akými by sa to dalo realizovať. Zároveň sme odhalili, že cieľová skupina mladých ľudí v ohrození radikalizácie názorov a postojov zatiaľ vôbec nie je náplňou práce oddelenia SPODaSK Úradu PSVaR v Bratislave a ani niektorých aktérov neziskového a občianskeho sektora, ktorí zatiaľ nie sú utvorení v tom, že radikalizácia je sociálnym problémom. Nepriame účinky na prevenciu extrémizmu majú však aj ich činnosti a takisto aj činnosti mesta Bratislava a jej mestských častí, ktoré majú vo svojich kompetenciách poskytovanie sociálnych služieb a opatrení SPODaSK. Okrem porúch v správaní mladého človeka, sú cieľovou skupinou sekundárnej prevencie aj mladí ľudia, ktorí vyrastajú v zlých sociálnych podmienkach.

Čo sa týka spolupráce, miestni aktéri môžu sprostredkované cez regionálnych a celoštátnych aktérov ich sektora ovplyvňovať aj centrálné štátne orgány, a to najmä v medzirezortnom Výbore pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie a v Rade vlády pre prevenciu kriminality, ktoré spolutvorí politiky v oblasti prevencie extrémizmu. Vzhľadom na svoju blízkosť má väčšina aktérov nadviazané vzťahy s VÚC, ktorý má navyše na Slovensku aj najviac kompetencií, čo sa týka mládeže v stredoškolskom veku. Na svojom území naviac zastrešuje aj sociálnu oblasť. Pri konkrétnych aktivitách spolupracujú miestni aktéri aj s neziskovými a občianskymi organizáciami, ktoré sú na pomedzí rôznych úrovní. Čo sa týka škôl, spolupráca s týmito organizáciami vzniká na základe existujúcich koncepcií. V ostatných prípadoch ide skôr o ad hoc spoluprácu pri realizácii konkrétnych projektov.

Na miestnej úrovni sme stabilnejšie vzťahy spolupráce odhalili medzi verejnými aktérmi, ktorí ich udržujú na základe rôznych koncepčných materiálov alebo im povinnosť spolupracovať vyplýva zo zákona. V oblasti sociálnych služieb a opatrení o SPODaSK sme v spolupráci vypožirovali najväčšiu nesystematickosť, a to z dôvodu fragmentácie agendy medzi rôznymi aktérmi, aplikáciu rôznych zákonov, a dokonca v niektorých prípadoch aj chýbajúcich koncepčných materiálov. Spolupráca, ktorá zahŕňa primárnu aj sekundárnu

prevenciu extrémizmu, je v súčasnosti najviac rozvinutá medzi školami a CPPPaP, prípadne rodičmi, ktorých sme hlbšie v tejto práci neskúmali. V oblasti iných sociálne-patologických javoch by sme ju mohli rozšíriť aj o spoluprácu s oddelením SPODaSK úradu PSVaR. Najslabší z existujúcich vzťahov sme odhalili medzi mestskými časťami a mestom, a to v sociálnej oblasti, ale aj v oblasti školstva, športu a mládeže. Mesto sa ukázalo ako najviac izolované čo sa týka systematických vzťahov s akýmikoľvek nami skúmanými aktérmi. Spolupráca je s nimi nadväzovaná iba ad hoc formou dotačných výziev. Ďalším slabým spôsobom spolupráce sú aj vzťahy medzi neverejnými miestnymi aktérmi, ktoré vznikajú len podľa potreby alebo za účelom konkrétneho projektu. Najviac vzťahov spolupráce má RMBK, a to aj vzhľadom na svoj charakter platformy, ako miesta stretnutí pracovníkov s mládežou. Mimo svoj sektor sa v súčasnosti snaží nadviazať kontakty aj so strednými školami s cieľom šíriť povedomie o neformálnom vzdelávaní.

Ak by sme hovorili o systematickejšej spolupráci, ktorá je charakteristická pre *multi-agency working*. Takú sme našli hlavne pri tvorbe rôznych koncepcií, na ktorých sa podieľajú viacerí aktéri. To sa zároveň viaže aj k následnému koordinovaniu poskytovania služieb cez hlavného zadávateľa koncepcie. Ako sa však ukázalo, nie vždy existujúca kompetencia v praxi znamená koordináciu, ako napríklad v oblasti sociálnych služieb. Ďalej sme v prípade škôl narazili aj na formu *multi-agency working* „Konzultácie a tréning“ podľa upravenej koncepcie Atkinsona et al. (2001), ktorá bola uvedená v teoretickej kapitole. Tá sa zakladá hlavne na poskytovaní besied a prednášok alebo školení pedagógov a ďalšieho personálu.

Vo všeobecnosti prevládajú ad hoc typy spolupráce, ktoré nie sú systematické. V žiadnom prípade sme neodhalili spoluprácu v zmysle tvorby operačného tímu, čo sa v poddimenzovanom školstve, sociálnych službách a PZ ukazuje vzhľadom na časovú, finančnú a personálnu náročnosť, ako nemožné. S tým súvisí aj pomerne individuálny prístup k mladým ľuďom v procese radikalizácie, nakoľko záleží od záujmu, motivácie a schopností jednotlivých miestnych aktérov či budú takéto prejavy riešiť a ako. V súčasnosti sú si nie všetci vedomí svojich rolí, respektíve si myslia, že štát im ich v tejto oblasti nevymedzuje alebo neidentifikovali prejavy radikalizácie ako problém. Nedostatočnú pozornosť sme objavili predovšetkým voči mladým ľuďom, ktorí nemajú sami záujem sa seba rozvíjať alebo žijú v sociálnom vylúčení a nemajú priestor pre trávenie svojho voľného času.

Zdroje

Primárne zdroje

Academia Istropolitana Nova (2010). Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja hlavného mesta SR Bratislavy na roky 2010-2020. [online] Dostupné z: <https://bratislava.blob.core.windows.net/media/Default/Dokumenty/Str%C3%A1nky/Chcem%20vediet/Strategick%C3%A9%20dokumenty/Program%20hospod%C3%A1rskeho%20a%20soci%C3%A1lného%20rozvoja.pdf>

Bartoš, J. (2016). Študentské parlamentné voľby 2016. Pozadia, výsledky, porovnania. [online] Dostupné z: http://www.ivo.sk/buxus/docs//rozne/SV_2016_clanok.pdf

Bieliková, M., Pétiová, M., Janková, M. (2017). Školská samospráva ako forma participácie mládeže. [online] Dostupné z: http://www.cvtisr.sk/buxus/docs/prevenicia/texty/Publ.ZSR_2017.pdf

BSK (2016a). Konceptcia rozvoja športu a mládeže v podmienkach Bratislavského samosprávneho kraja. [online] Dostupné z: <http://www.region-bsk.sk/dokumenty-koncepcne-materialy.aspx>

BSK (2016b). Zoznam neakreditovaných subjektov vedených v evidencií BSK, ktoré vykonávajú opatrenia SPODaSK podľa §10 zákona č.305/2005 Z.z. [online] Dostupné z: file:///C:/Users/Lila/Downloads/tabu%C4%Beka_na_net_-05.04._2016.pdf

BSK (2017c). Výzva na predkladanie žiadostí o poskytnutie dotácií z Bratislavskej regionálnej dotačnej schémy na podporu športu a mládeže 2018. [online] Dostupné z: https://brds.sk/wp-content/uploads/2018/05/VYZVA_BRDS_SM_2018.pdf

BSK (2018a). Regionálna stratégia výchovy a vzdelávania v stredných školách v Bratislavskom samosprávnom kraji na roky 2013 – 2018 – záverečný odpočet k 30. 4. 2018. [online] Dostupné z: <http://www.region-bsk.sk/dokumenty-koncepcne-materialy.aspx>

BSK (2018b). Konceptcia rozvoja sociálnych služieb v kompetencii Bratislavského samosprávneho kraja na roky 2018-2023. [online] Dostupné z: <http://www.region-bsk.sk/clanok/navrh-koncepcie-rozvoja-socialnych-sluzieb-v-kompetencii-bratislavskeho-samospravneho-kraja-na-roky-2018-2023-267667.aspx>

BSK (2018d). Register poskytovateľov sociálnych služieb k 31. 10.2018. [online] Dostupné z: <http://www.region-bsk.sk/poskytovatelia-socialnych-sluzieb.aspx>

Cangár, M., Krupa, S. (2016). Zariadenie sociálnych služieb v Karlovej vsi. [online] Dostupné z: https://www.karlovaves.sk/wp-content/uploads/RPSP_Zariadenie-soc.sluzieb-v-KV_analytický-material.pdf

Erasmusplus.sk (2016a). Štatistika mobility prichádzajúcich študentov a zamestnancov vysokých škôl z Výzvy 2016 KA103. [online] Dostupné z: http://www.erasmusplus.sk/kniznica/statistiky/KA103-Incoming_Vyzva_2016.pdf

Erasmusplus.sk (2016b). Štatistika mobility prichádzajúcich študentov a zamestnancov vysokých škôl z Výzvy 2016 KA107. [online] Dostupné z: http://www.erasmusplus.sk/kniznica/statistiky/KA107-Incoming_Vyzva_2016.pdf

Európska komisia (2018b). *Situation of young people in the European Union*. Luxembourg: Publication Office of the European Union. [online] Dostupné z: <file:///C:/Users/Lila/Downloads/NC0118604ENN.en.pdf>

Európska komisia (2018c). Erasmus+ programme guide. [online] Dostupné z: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/erasmus-programme-guide-2019_en

Európska rada (2013). Council conclusion on the contribution of quality youth work to the development, well-being and social inclusion of young people. [online] Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013XG0614\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013XG0614(02)&from=EN)

Grečnerová, D. (2016). Záverečná správa 2015/2016. [online] Dostupné z: <https://cphpapba2.sk/zverejnene-dokumenty/>

Inštitút sociálnej inovácie (2018). Služby pre klientov. [online] Dostupné z: <http://www.isi-slovensko.sk/Akredit%C3%A1cia%20Extr%C3%A9mizmus%201.pdf>

Iuventa (2018). *Správa o mládeži 2018*. [online] Dostupné z: [http://www.iuventa.sk/files/som/som-sprava%20o%20mladezi%202018%20\(kompletn%C3%A1%20verzia\).pdf](http://www.iuventa.sk/files/som/som-sprava%20o%20mladezi%202018%20(kompletn%C3%A1%20verzia).pdf)

Kopčanová, D., Kopányiová, A., Smiková, E. (2016). Metodická príručka pre zamestnancov a zamestnankyne poradenských zariadení v rezorte školstva SR. [online] Dostupné z: <https://www.minedu.sk/data/att/10843.pdf>

Krizové centrum Repuls (2017). Výročná správa 2017. [online] Dostupné z: http://www.krizovecentrumba.sk/assets/File.ashx?id_org=700035&id_dokumenty=1061

Kuruc, A., Jablonická Zezulová, J. (2017). Celoslovenský LGBT prieskum. [online] Dostupné z: <http://inakost.sk/wp-content/uploads/2018/05/Celoslovensky-LGBT-prieskum-2017-sprava.pdf>

Lajčák, M. (2013). Štatút Výboru pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a iných foriem intolerancie. [online] Dostupné z: https://www.radavladyp.gov.sk/data/files/3644_statut-vyboru-pre-predchadzanie-rasizmu.pdf

Mesežnikov, Gyarfášová (2016). Súčasný pravicový extrémizmus a ultranacionalizmus na Slovensku. Stav, trendy, podpora. [online] Dostupné z: http://www.ivo.sk/buxus/docs/publikacie/subory/Sucasny_pravicovy_extremizmus_IVO.pdf

Mestská časť Karlova Ves (2018). Zmluva o spolupráci. [online] Dostupné z: <https://mail.karlovaves.sk/isvs/publish/printDocument/3/4737>

Mestská časť Nové mesto (2017). Komunitný plán sociálnych služieb mestskej časti Bratislava-Nové mesto na roky 2017-2021. [online] Dostupné z: https://www.banm.sk/data/files/11224_komunitny-plan-socialnych-sluzieb-2017-2021.pdf

Mestská časť Rača (2016). Komunitný plán sociálnych služieb Mestskej časti-Bratislava Rača. 2017-2019. [online] Dostupné z: https://www.raca.sk/data/files/570_kpss-2017-2019.pdf

Mestská časť Ružinov (2016). Komunitný plán sociálnych služieb MČ Bratislava- Ružinov 2017-2021. [online] Dostupné z: <http://www.ruzinov.sk/data/MediaLibrary/1/11494/kpss-mc-ruzinov-2017-2021.pdf>

Miestna územná samospráva Bratislava (2018). Návrh záverečného účtu hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy za rok 2017 a hodnotiaca správa za rok 2017. [online] Dostupné z: <https://bratislava.sk/sk/uradna-tabula/Filter/Detail?NoticeboardId=MAG00B07IN18%230&RecordId=2516>

Milo, D., Klingová, K. (2017). Vulnerability Index. Subversive Russian influence in Central Europe. [online] Dostupné z: https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2017/09/globsec_vulnerability_index.pdf

Ministerstvo vnútra SR (2006). Návrh koncepcie boja proti extrémizmu (nové znenie). [online] Dostupné z: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/RokovanieDetail/245>

Ministerstvo vnútra SR (2011). Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011-2014.

Ministerstvo vnútra SR (2014). Správa o plnení úloh vyplývajúcich z koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2011-2014 za rok 2014. [online] Dostupné z: <http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-191541?prefixFile=m>

Ministerstvo vnútra SR (2015a). *Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019*. [online] Dostupné z: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/nptj/koncepcia%20extremizmus%202015-2019.pdf

Ministerstvo vnútra SR (2015b). Vestník Ministerstva vnútra SR. Nariadenie Ministerstva vnútra SR o organizačnom poriadku Ministerstva vnútra SR. [online] Dostupné z: https://www.minv.sk/?urad_MV

Ministerstvo vnútra SR (2016). Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2016-2020. [online] Dostupné z: <https://www.minv.sk/?dokumenty-na-stiahnutie>

Ministerstvo vnútra SR (2017a). Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2016. 1.1.-31.12.2016. Podľa druhu kriminality. [online] Dostupné z: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-za-rok-2016-1>

Ministerstvo vnútra SR (2017c). Správa o plnení úloh z Koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2015-2019 za obdobie od 1.januára 2015 od 31. decembra 2016. [online] Dostupné z:

<http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-212639?prefixFile=m>

Ministerstvo vnútra SR (2018a). Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2017. 1.1-31.12. 2017. Podľa druhu kriminality. [online] Dostupné z: [https://www.minv.sk/?Statistika kriminality za rok 2017](https://www.minv.sk/?Statistika%20kriminality%20za%20rok%202017)

Ministerstvo vnútra SR (2018b). Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2018. 1.1-30.11. 2018. Podľa druhu kriminality. [online] Dostupné z: [https://www.minv.sk/?statistika kriminality 2018 csv](https://www.minv.sk/?statistika%20kriminality%202018%20csv)

Ministerstvo vnútra SR (2018c). Reformný zámer. Systematická podpora v boji proti prejavom extrémizmu a šíreniu propagandy v Slovenskej republike. [online] Dostupné z: <https://www.minv.sk/?schvalene-rz>

Miškaninová (2018). Komunitný plán sociálnych služieb 2019-2023. [online] Dostupné z: <https://www.bratislava.sk/sk/komunitny-plan-socialnych-sluzieb-2019-2023>

Mládež ulice (2016). Základy sociálnej práce s mládežou ohrozenou extrémizmom a radikalizáciou. Metodická príručka pre sociálnych pracovníkov a pracovníkov s mládežou. [online] Dostupné z: [http://rideproject.eu/media/Zaklady-soc-prace-extremizmus-radikalizmus final v2.0.pdf](http://rideproject.eu/media/Zaklady-soc-prace-extremizmus-radikalizmus-final-v2.0.pdf)

Montarry (2012). Komunitný plán sociálnych služieb hlavného mesta SR Bratislavy. [online] Dostupné z: <https://bratislava.blob.core.windows.net/media/Default/Dokumenty/Str%C3%A1nky/Komunitn%C3%BD%20pl%C3%A1n%20soci%C3%A1lnych%20slu%C5%BEieb%20hlavn%C3%A9ho%20mesta%20SR%20Bratislavy.pdf>

MPSVaR (2018). Zoznam akreditovaných neštátnych subjektov-výkon opatrení SPODaSK. [online] Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/akreditacie/zoznam-akreditovanych-subjektov/zoznam-spodsk-opatrenia.pdf>

MŠVVaŠ (2013). Štátny vzdelávací program pre odborné vzdelávanie a prípravu. Skupina študijných a učebných odborov 26 Elektrotechnika. [online] Dostupné z: [http://siov.sk/Documents/08-11-2016/%C5%A0VP 26%20Elektrotechnika.pdf](http://siov.sk/Documents/08-11-2016/%C5%A0VP%2026%20Elektrotechnika.pdf)

MŠVVaŠ (2014). Stratégia Slovenskej republiky pre mládež na roky 2014-2020. [online] Dostupné z: https://www.minedu.sk/data/files/3889_strategia_pre_mladez.pdf

MŠVVaŠ (2015). Rámcový učebný plán pre gymnázia s vyučovacím jazykom slovenským. [online] Dostupné z: [http://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/rup g 4 r s vyuc jaz slov.pdf](http://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/rup_g_4_r_s_vyuc_jaz_slov.pdf)

MŠVVaŠ (2016). Rozhodnutie. [online] Dostupné z: [https://mpc-edu.sk/sites/default/files/vp/rozhodnutia/1640 2016 kv.pdf](https://mpc-edu.sk/sites/default/files/vp/rozhodnutia/1640_2016_kv.pdf)

MŠVVaŠ (2018a). Pedagogicko-organizačné pokyny na školský rok 2018/2019. [online] Dostupné z: <https://www.minedu.sk/data/att/13081.pdf>

MŠVVaŠ (2018b). Výzva na predloženie žiadostí o poskytnutie dotácie ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky na prevenciu extrémizmu na rok 2018. [online] Dostupné z: <https://www.minedu.sk/dotacie-msvvas-sr-na-prevenciu-extremizmu-na-rok-2018/>

MŠVVaŠ (2018c). Smernica č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach. [online] Dostupné z: <https://www.minedu.sk/data/att/13481.pdf>

MŠVVaŠ (2018d). Registre regionálneho školstva. Dostupné z: <https://crinfo.iedu.sk/RISPortal/register/>

Naše Slovensko (2016). Volebný program politickej strany Kotleba- Ľudová strana Naše Slovensko. [online] Dostupné z: <http://www.naseslovensko.net/wp-content/uploads/2015/01/Volebn%C3%BD-program-2016.pdf>

Nové Slobodné Slovensko (2011). Manifest združujúcich sa Slovenov. [online] Dostupné z: <http://nss.sk/2279/manifest-zdruzujucich-sa-slovenov>

NR SR (2018). Správa špeciálneho prokurátora o činnosti Úradu špeciálnej prokuratúry a poznatky Úradu špeciálnej prokuratúry o stave zákonnosti za rok 2017. [online] Dostupné z: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=7&ID=981>

OECD (2018). *Education at glance 2018: OECD indicators*. Paris: OECD publishing. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2018-en>

Pétiová, M. (2017). Názory a skúsenosti žiakov základných a stredných škôl s prejavmi extrémizmu. [online] Dostupné z: http://www.cvtisr.sk/buxus/docs//prevencia/texty/Prevenciab_-_extremizmus_ziaci_2017_MP.pdf

Prezídium PZ (2017). Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. [online] Dostupné z: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocenky/rok_2017/2017-rocenka-UHCP-SK.pdf

Rada mládeže Slovenska (2017). Krajina pre mladých. [online] Dostupné z: <http://visegrad.mladez.sk/wp-content/uploads/2017/03/V4-infografika.pdf>

Rada vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť (2013). Štatút výboru pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie. [online] Dostupné z: <https://www.radavladyp.gov.sk//dokumenty-vyboru-vrx/>

RAN (2016a): Ex post paper. Handbook on How to set up a multi-agency structure that includes the health and social care sectors? [online] Dostupné z: <https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we->

[do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/ex-post-paper-handbook-
ran-hsc-18-19-may-2016-copenhagen-dk_en.pdf](https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/ex-post-paper-handbook-
ran-hsc-18-19-may-2016-copenhagen-dk_en.pdf)

RAN (2016b): RAN study visit. Ex-ante paper. Introduction. [online] Dostupné z: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/ran_study_visit_multi_agency_key_paris_22-23_112016_en.pdf

RAN (2017). Preventing radicalisation to terrorism and violent extremism. Family support. [online] Dostupné z: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/docs/family_support_en.pdf

RAN (2018). *Preventing radicalisation to terrorism and violent extremism*. [online] Dostupné z: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/docs/creating_counter_violent_extremism_infrastructures_en.pdf

Spoločnosť priateľov detí z detských domovov (2017). Výročná správa 2017. [online] Dostupné z: https://www.usmev.sk/images/docs/vyroczne_spravy/Vyrocná_správa_2017.pdf

ŠPÚ (©2017a). Slovenský jazyk a literatúra. [online] Dostupné z: http://www.statpedu.sk/files/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-gymnazia-so-stvorrocnym-patrocnym-vzdelavacim-programom/jazyk-komunikacia/slovensky_jazyk_a_literatura_g_4_5_r_novy.pdf

ŠPÚ (©2017b). Občianska náuka. [online] Dostupné z: http://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/obcianska_nauka_g_4_5_r.pdf

Štatistický úrad (2017a). Pramenné dielo-Pohyb obyvateľstva (.zip). [online] Dostupné z: https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/demography/population/indicators!/ut/p/z1/pZRNU4MwEIZ_DVeyfKRQbwFsGssglI9iLk7rYIsi7QC2f19KPVIRoGNuSd4n7-5mE8RRini5PubbdZPvy3XRzh_45DEwmGIZCgHTSlRghrdUFkFAF46BVp1gFvoqmerUdpb3M2CRrZqhO1EBFMSv-IVtA_Nw5ODE0_xb_ZO3KZnrhgtguhQDI_N4OQ00DYi2jR_wh4FB4He8IMBrHhvQbocxQBJCCN_Dje4JhnpIIC_IOWAXlpZOR-rcCUf6K3vPvCUR8MsbHxl_r3zMQ8GygivmzQOTv4xF_H_8vfueSv6A9V4h3EtELGDuDC5vk_AaFWZwvaazN7hDfFvvN5Ucg5UYzt4hX2XNWZZX8XrXLu6Y53Eggwel0kuum_UDqJn-q5fpVgp-g3b5uUNoTo8Nb_GWkkLMXXBxd8gEApGmL/dz/d5/L2dJQSEvUUt3QS80TmxFL1o2X1E3StHCQjFBMDhCVjIwSTdOUjFLUVFHSTky/

Štatistický úrad (2017b). Návštevníci v ubytovacích zariadeniach cestovného ruchu. [online] Dostupné z: [http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID\(%22iE056116EF235434383C9186D0E8992D9%22\)&ui.name=N%C3%A1v%C5%A1tevn%C3%ADci%20v%20ubytovac%C3%ADch%20zariadeniach%20cestovn%C3%A9ho%20ruchu%20%5bcr1002rs%5d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclose.html&run.outputLocale=sk](http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID(%22iE056116EF235434383C9186D0E8992D9%22)&ui.name=N%C3%A1v%C5%A1tevn%C3%ADci%20v%20ubytovac%C3%ADch%20zariadeniach%20cestovn%C3%A9ho%20ruchu%20%5bcr1002rs%5d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclose.html&run.outputLocale=sk)

Štatistický úrad (2017c). Kapacita a výkony ubytovacích zariadení vo vybraných mestách. [online] Dostupné z: [http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID\(%22i11037C7E28C74C4BBF70E4E3D44F6449%22\)&ui.name=Kapacita%20a%20v%C3%BDkony%20ubytovac%C3%ADch%20zariaden%C3%AD%20vo%20vybran%C3%BDch%20mest%C3%A1ch%20%5bcr1003rr%5d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclose.html&run.outputLocale=sk](http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID(%22i11037C7E28C74C4BBF70E4E3D44F6449%22)&ui.name=Kapacita%20a%20v%C3%BDkony%20ubytovac%C3%ADch%20zariaden%C3%AD%20vo%20vybran%C3%BDch%20mest%C3%A1ch%20%5bcr1003rr%5d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclose.html&run.outputLocale=sk)

Štatistický úrad SR (2013). Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre kandidátov na predsedov podľa samosprávnych krajov. [online] Dostupné z: http://volby.statistics.sk/osk/osk2013/VUC/download_sk.html

Štatistický úrad SR (2016). Voľby do Národnej rady SR. [online] Dostupné z: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/data03.html>

Štátna školská inšpekcia (2016). Správa o stave a úrovni výchovy a vzdelávania k ľudským právam v strednej škole v školskom roku 2015/2016 v SR. [online] Dostupné z: https://www.ssiba.sk/admin/fckeditor/editor/userfiles/file/Dokumenty/SPRAVY/2016/133142_SS_LP.pdf

Štátna školská inšpekcia (2018). Správa o stave a úrovni uplatňovania výchovy a vzdelávania k demokratickému občianstvu a k ľudským právam v stredných školách v SR. [online] Dostupné z: https://www.ssiba.sk/admin/fckeditor/editor/userfiles/file/Dokumenty/SPRAVY/2018/136149_Stav_a_urov_npl_VaV_k_DOaLP_20181121.pdf

Štátny pedagogický ústav (2016). K prevencii extrémizmu a radikalizmu. [online] Dostupné z: <http://www.statpedu.sk/aktuality/statny-pedagogicky-ustav-v-spolupraci-s-dalsimi-instituciami-vypracoval-material-k/>

Štatút hlavného mesta SR Bratislavy v znení dodatkov č.1 až 14. [online] Dostupné z: <https://zastupitelstvo.bratislava.sk/data/att/14713.pdf>

UN (2015). Plan of action to prevent violent extremism. Report of the secretary- general. [online] Dostupné z: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/674

Úrad vlády SR (2012). Štatút Rady vlády SR pre prevenciu kriminality. [online] Dostupné z: https://www.vlada.gov.sk/data/files/3405_s-t-a-t-u-t-rvpk-v-zneni-uzn-471-z-19-septembra-2012-3.pdf

Úrad vlády SR (2016). *Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2016-2020*. [online] Dostupné z: <https://www.vlada.gov.sk//programove-vyhlasenie-vlady-sr-na-roky-2016-2020/?pg=2>

Veľšic, M. (2016). Mladí ľudia v kyberpriestore. Šance a riziká pre demokraciu. [online] Dostupné z: http://www.ivo.sk/buxus/docs/vyskum/subor/Mladi_v_kyberpriestore.pdf

Zákon č. 300/2005 Z.z. v znení od 1.1.2018 (Trestný zákon)

Zákon č. 300/2005 Z.z. v znení od 1.7.2016-31.12.2016 (Trestný zákon)

Zákon č. 302/2001 Z.z. v znení neskorších predpisov (Zákon o samosprávnych krajoch).

Zákon č. 317/2009 Z.z. v znení neskorších predpisov (Zákon o pedagogických a o odborných zamestnancoch)

Zákon č. 416/2001 Z.z. v znení neskorších predpisov (Zákon o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky).

Zákon č. 448/2008 Z.z. v znení neskorších predpisov (Zákon o sociálnych službách).

Zákon č. 596/2003 Z.z. v znení neskorších predpisov (Zákon o štátnej správe v školstve a školskej samospráve)

Zákon č.180/2013 Z.z. v znení neskorších predpisov (Zákon o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Zákon č.245/2008 Z.z. v znení neskorších predpisov (Školský zákon)

Zákon č.305/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov (Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele)

Správy o výsledkoch a podmienkach výchovno-vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017

Babišová, V. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Gymnázium Grosslingová 18. [online]

Barčiaková, G. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Gymnázium Jána Papánka. [online]

Biela, K. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Hotelová akadémia Mikovíniho. [online]

Búci, M. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Stredná umelecká škola scénického výtvarníctva. [online]

Čerman, P. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Konzervatórium, Tolstého 11. [online]

Drobná E. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Stredná zdravotnícka škola, Strečnianska 20. [online]

Ďungel, K. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Stredná priemyselná škola stavebná a geodetická, Drieňová. [online]

Ferenčík, M. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Zochova. [online]

Hegerová, Ľ. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. SOŠ kaderníctva a vizáže, Svätoplukova 2. [online]

Horák, J. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. SOŠ gastronómie a hotelových služieb, Farského 9. [online]

Jankovičová, M. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Gymnázium Ivana Horvátha. [online]

- Katreniaková, M. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. SOŠ na Pántoch. [online]
- Knydl, N. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Gymnázium Ladislava Novomeského. [online]
- Kováčová, Ľ. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Gymnázium Pankúchova, 6. [online]
- Kováľ, Ľ. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. SOŠ Ivánska cesta. [online]
- Kovaříková, D. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Gymnázium Einsteintova 35. [online]
- Kozová, E. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej za školský rok 2016/2017. Stredná priemyselná škola dopravná Kvačalova 20. [online]
- Krchnák, S. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Obchodná akadémia Dudova. [online]
- Laznibatová, J. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Škola pre mimoriadne nadané deti a gymnázium, Teplická 7. [online]
- Ledererová, N. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. SOŠ podnikania. [online]
- Loffayová, S. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. SOŠ chemická, Vlčie hrdlo. [online]
- Marošová, E. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Obchodná akadémia Nevádzova. [online]
- Marušič, M. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Spojená škola s organizačnými zložkami Gymnázium, SOŠ umeleckopriemyselná a SOŠ Drevárska Tokajicka 24. [online]
- Mašlejová, J. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. SOŠ masmediálnych a informačných štúdií. [online]
- Morvayová, K. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Základná škola a gymnázium s vyučovacím jazykom maďarským. [online]
- Mydlová, M. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Obchodná akadémia Račianska. [online]
- Paulik, V. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Športové gymnázium, Ostredková 10. [online]
- Rodziňáková, M. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Gymnázium, Hubeného 23. [online]
- Senáši, V. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. SOŠ elektrotechnická, Rybníčná 59. [online]

Skalná, E. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Stredná zdravotnícka škola, Záhradnícka 44. [online]

Šafránková, I. (2017). Správa o výsledkoch a podmienkach výchovno–vzdelávacej činnosti za školský rok 2016/2017. Stredná priemyselná škola elektrotechnická, Hálová 16. [online]

Všetky správy sú dostupné na stránke: <http://www.region-bsk.sk/clanok/spravy-o-podmienkach-a-vysledkoch-vychovno-vzdelavacej-cinnost-646974.aspx?q=Y2hudW09NQ%3d%3d>

Rozhovory

Daniel Adamko (2018). Osobný rozhovor. 15.11.

Jakub Bednárik (2018). Osobný rozhovor. 31.10.

Martin Kuštek (2018). Osobný rozhovor. 8.11.

Michal Tarbaja (2018). Osobný rozhovor. 4.11.

Peter Chomjak (2018). Osobný rozhovor. 15.11.

Peter Kulifaj (2018). Osobný rozhovor. 31.10.

Predstaviteľ nízkoprahového zariadenia Kaspian. Osobný rozhovor. 31.10.

Riaditeľ súkromného gymnázia (2018). Telefontický rozhovor. 7.11.

Vedúci oddelenia SPODaSK Úradu PSVaR v Bratislave (2018). Telefontický rozhovor. 12.11.

Viktor Brichta (2018). Osobný rozhovor. 12.11.

Dotazníky

Hovorkyňa Miestneho úradu mestskej časti Rača (2018)

Predstaviteľ neziskovej organizácie Inštitút sociálnych inovácií (2018)

Predstaviteľ neziskovej organizácie Európska agentúra vzdelávania (2018)

Predstaviteľka neziskovej organizácie Indícia (2018)

Predstaviteľka neziskovej organizácie Adel Slovakia (2018)

Predstaviteľka neziskovej organizácie Kľúč (2018)

Predstaviteľka neziskovej organizácie SEEDS (2018)

Sekundárne zdroje

Aly, A., Taylor, E., & Karnovsky, S. (2014). Moral disengagement and building resilience to violent extremism: An education intervention. *Studies in Conflict & Terrorism*, 37(4), 369-385.

Arnett, J. (1992). Reckless behavior in adolescence: A developmental perspective. *Developmental review*, 12(4), 339-373.

Atkinson, M., Wilkin, A., Stott, A., Doherty, P., & Kinder, K. (2001). *Multi-agency working: A detailed study*. Local Government Association.

Awan, A. N. (2006). Negative Youth Engagement: Involvement in Radicalism and Extremism. *group*, 607-629.

Backes, U. (2007). Meaning and Forms of Political Extremism. *Středoevropské politické studie*, 9(4), 242-262.

Barany, Z. (2000). The socio-economic impact of regime change in Eastern Europe: Gypsy marginality in the 1990s. *East European politics and societies*, 15(1), 64-113.

Bjørger, T. (2011). Dreams and disillusionment: Engagement in and disengagement from militant extremist groups. *Crime, law and social change*, 55(4), 277-285.

Borum, R. (2011). Radicalization into violent extremism I: A review of social science theories. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 2.

Carlsson, Y. (2006). Violent Right-wing Extremism in Norway: Community Based Prevention and Intervention. *Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective*. Deutsches Jugendinstitut, 12-29.

Creswell, J. (2003). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage publications.

Crone, E. A., & Dahl, R. E. (2012). Understanding adolescence as a period of social–affective engagement and goal flexibility. *Nature Reviews Neuroscience*, 13(9), 636.

Čížik, T., Masariková, M. (2018). Cultural Identity as Tool of Russian Information Warfare: Examples From Slovakia. *Science & Military Journal*, 1, 2018.

Dandurand, Y. (2014). Social inclusion programmes for youth and the prevention of violent extremism. *Countering radicalisation and violent extremism among youth to prevent terrorism*, 22-36.

Danics, Š., Teichmanová, L. (2017). *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Praha: Univerzita Jána Ámose Komenského.

Danihel, V. (2014). Vybrané prejavy extrémizmu vo futbale a možnosti ich trestnoprávneho postihu v podmienkach SR. In: Augustín, P., Holubiczky, V. (eds.), *Spoločenský boj proti diváckemu násiliu*. Akadémia policajného zboru v Bratislave. Katedra policajných vied, 127-138

Drulák a kol. (2008), Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Praha: Portál.

Eckstein, K., Noack, P., & Gniewosz, B. (2012). Attitudes toward political engagement and willingness to participate in politics: Trajectories throughout adolescence. *Journal of Adolescence*, 35(3), 485-495.

Erikson, E. H. (1956). The problem of ego identity. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 4(1), 56-121.

Flick, U., von Kardoff, E., Steinke, I. (2004). *A companion to qualitative research*. London: Sage publications.

Hapalová, M. (2017). Nízkoprahové kluby pre deti a mládež. [online] Dostupné z: https://www.ia.gov.sk/npkiku/data/files/np_kiku/dokumenty/Nizkoprahove%20kluby%20br ozura%20Jun2017%20blok.pdf

Harris, K. (2018). Russia's Fifth Column: The Influence of the Night Wolves Motorcycle Club. *Studies in Conflict & Terrorism*, 1-15.

Harris-Hogan, S., Barrelle, K., & Zammit, A. (2016). What is countering violent extremism? Exploring CVE policy and practice in Australia. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 8(1), 6-24.

Hemmingsen, A. S. (2015). *An introduction to the Danish approach to countering and preventing extremism and radicalization* (No. 2015: 15). DIIS Reports, Danish Institute for International Studies.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hessler, D. M., Katz, L. F. (2010). Brief report: Associations between emotional competence and adolescent risky behavior. *Journal of adolescence*, 33(1), 241-246.

Hogg, M. A. (2014). From uncertainty to extremism: Social categorization and identity processes. *Current Directions in Psychological Science*, 23(5), 338-342.

Charvát, J. (2007). *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál.

Jackson, S. (2016). Non-normative political extremism: Reclaiming a concept's analytical utility. *Terrorism and Political Violence*, 1-16.

Kahne, J., Middaugh, E., Lee, N. J., & Feezell, J. T. (2012). Youth online activity and exposure to diverse perspectives. *new media & society*, 14(3), 492-512.

Kleeberg-Niepage, A. (2014). Is young people's political extremism a developmental problem?. *monduzzi editore*, 101.

Kluknavská, A., & Smolík, J. (2016). We hate them all? Issue adaptation of extreme right parties in Slovakia 1993–2016. *Communist and Post-Communist Studies*, 49(4), 335-344.

Krekó, P., Gyori, L., Zgut, E. (eds.) (2017). *From Russia with hate. The activitx of pro-Russian extremist groups in Central-Eastern Europe*. Political Capital.

Mastroe, C. (2016). Evaluating CVE: Understanding the recent changes to the United Kingdom's implementation of Prevent. *Perspectives on Terrorism*, 10(2), 50-60.

Maxwell, J. A. (2008). Designing a qualitative study. *The SAGE handbook of applied social research methods*, 2, 214-253.

Mesežnikov, Bránik (2017). Slovakia. In: Krekó, P., Gyori, L., Zgut, E. (eds.), *From Russia with hate. The activity of pro-Russian extremist groups in Central-Eastern Europe*. Political Capital, 25-38.

Mihálik, J. (2014). The Rise of Anti-Roma Positions in Slovakia and Hungary: A New Social and Political Dimension of Nationalism. *Baltic Journal of Law & Politics*, 7(2), 179-208.

Mirahmadi, H. (2016). Building resilience against violent extremism: A community-based approach. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 668(1), 129-144.

Mudde, C. (2005). *Racist Extremism in Central & Eastern Europe*. Routledge.

Mudde, C. (2014). *Political extremism*. Volume I, Concepts, theories and responses. London: Sage.

National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2017). *Countering Violent Extremism Through Public Health Practice: Proceedings of a Workshop*. National Academies Press.

Neumann, P. R. (2003). The trouble with radicalization. *International affairs*, 89(4), 873-893.

Nociar, T. (2012). *Right-wing extremism in Slovakia*. Friedrich-Ebert-Stiftung.

Ramalingam, V. (2014). Government responses to far-right extremism: Learning from 10 European states. *Journal Exit-Deutschland. Zeitschrift für Deradikalisierung und demokratische Kultur*, 1, 258-293.

Rieger, D., Frischlich, L., Bente, G. (2017). Propaganda in an insecure, unstructured world: How psychological uncertainty and authoritarian attitudes shape the evaluation of right-wing extremist internet propaganda. *Journal for Deradicalization*, (10), 203-229.

Rybář, M., & Spáč, P. (2017). The March 2016 parliamentary elections in Slovakia: A political earthquake. *Electoral Studies*, 45, 153-156.

Sedgwick, M. (2010). The concept of radicalization as a source of confusion. *Terrorism and Political Violence*, 22(4), 479-494.

Schmid, A. P. (2013). Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review. *ICCT Research Paper*, 97(1), 22.

Schmid, A. P. (2014). Violent and non-violent extremism: Two sides of the same coin. *ICCT Research Paper*.

Sotlar, A. (2004). Some Problems with a Definition and Perception of Extremism within a Society. *Policing in central and Eastern Europe: Dilemmas of contemporary criminal justice*, 703-707.

Steinberg, L. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. *Trends in cognitive sciences*, 9(2), 69-74.

Struhár, P., Nociar, T., Krčál, P., Kudynová, M., Divišová, V., & Hanzelka, J. (2016). Vývoj neoficiálnej pravicovo-extremistickej scény na Slovensku od roku 1989. *Rexter*, 14(1), 1-43.

Štefančík, R. (2013). *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU

Vegrichtová, B. (2013). *Extremismus a společnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Mediálne výstupy

BSK (2017a). Predstavenie SND o extrémizme prvýkrát v školskej triede. [online] Dostupné z: <http://www.region-bsk.sk/clanok/predstavenie-snd-o-extremizme-prvykrat-v-skolskej-triede-700151.aspx>

BSK (2017b). Stredoškoly spoznajú návštevou Osvienčimu tragédiu holokaustu. [online] Dostupné z: <http://www.region-bsk.sk/clanok/aktualne-spravy-stredoskolaci-spoznaju-navstevou-osviencimu-tragediu-holokaustu.aspx>

BSK (2018c). O krok bližšie k spolupráci Žiackych školských rád v Bratislavskom kraji. [online] Dostupné z: <http://www.region-bsk.sk/clanok/o-krok-blizsie-k-spolupraci-ziackych-skolskych-rad-v-bratislavskom-kraji-393516.aspx>

HN (2015). Dnes sa konal v Bratislave protest proti islamizmu. Polícia celé poobedie riešila výtržnosti. [online] Dostupné z: <https://slovensko.hnonline.sk/538890-bratislava-sa-stalatercom-vytrznosti-policaiti-zatkli-vyse-sto-extremistov>

HN (2018). Tank a obrnené vozidlá. Noční vlci majú pri Trnave vojenskú techniku, ukazujú snímky. [online] Dostupné z: <https://slovensko.hnonline.sk/1781267-tank-a-obrnene-vozidla-nocni-vlci-maju-pri-trnave-vojensku-techniku-ukazuju-snimky>

IVO (2014). Výsledky študentských volieb: Týchto trinásť poslancov by stredoškoly poslali do europarlamentu za Slovensko. [online] Dostupné z: <http://www.ivo.sk/7431/sk/aktuality/vysledky-studentskych-volieb-tychto-trinast-poslancov-by-stredoskolaci-poslali-do-europarlamentu-za-slovensko>

Kopřiva, T. (2013). Extrémizmus na Slovensku. [online] Dostupné z: http://www.sho.sk/clanok/1389/extremizmus-na-slovensku?fbclid=IwAR0x0bEtq2kyYzr6m_mP1eva1P_12VGWjTatDtmtl6vO0kJ28HoGLkSmVa_c

Ľudová mládež (2018a). Letný tábor Ľudovej mládeže 2018. [online] Dostupné z: <http://www.ludovamladez.sk/letny-tabor-ludovej-mladeze-2018/>

Ministerstvo vnútra SR (2017b). Vznikla Národná jednotka boja proti terorizmu a extrémizmu, je súčasťou NAKA. [online] Dostupné z: <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=vznikla-narodna-jednotka-boja-proti-terorizmu-a-extremizmu-je-sucastou-naka>

Mládež ulice. In: Youtube [online]. 2.5.2018. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=oLGFmGeLm9E>

MO SR (2018). Minister Gajdoš podáva podnet na preskúmanie zákonnosti polovojskej organizácie Slovenskí branci. [online] Dostupné z: <https://www.mod.gov.sk/42350-sk/minister-gajdos-podava-podnet-na-preskumanie-zakonnosti-polovojskej-organizacie-slovenski-branci/>

Naše Slovensko (2017). 14.marec- Deň slovenskej štátnosti sme oslávili veľkolepým podujatím spojeným s charitatívnou zbierkou. [online] Dostupné z: <http://www.naseslovensko.net/nasa-praca/reportaze-z-akcii/14-marec-den-slovenskej-statnosti-sme-oslavili-velkolepym-podujatim-spojenym-s-charitativnou-zbierkou/>

Naše Slovensko (2018). Film Stratená Európa, zobrazujúci desivé následky imigrácie, si prišli napriek zákazom pozrieť stovky ľudí. [online] Dostupné z: <http://www.naseslovensko.net/nasa-praca/film-stratena-europa-zobrazujuci-desive-nasledky-imigracie-si-prisli-napriek-zakazom-pozriet-prve-stovky-ludi/>

Noviny.sk (2017). Mariána Magáta obžalovali z popierania holokaustu. [online] Dostupné z: <https://www.noviny.sk/krimi/246113-mariana-magata-obzalovali-z-popierania-holokaustu>

Pravda (2016). Fico v rozhovore: Nechceme meniť tradície, islam tu nemá miesto. [online] Dostupné z: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/394210-fico-v-rozhovore-nehceme-menit-tradicie-islam-tu-nema-miesto/>

Rada mládeže Slovenska (2018). Mladí ľudia chcú voliť, ale nemajú koho. [online] Dostupné z: <https://mladez.sk/2018/11/26/mladi-ludia-chcu-volit-ale-nemaju-koho/>

Rádio Slovenska (2018). K veci: Polovojské združenie Slovenskí branci. [online] Dostupné z: <https://slovensko.rtvs.sk/relacie/k-veci/170298/k-veci-polovojske-zdruzenie-slovenski-branci>

Slosiarik, M. (2018). Press release. Volebné preferencie politických strán- november 2018. [online] Dostupné z: http://www.focus-research.sk/files/n236_Volebne%20preferencie%20politickych%20stran_november2018.pdf

SP (2012). Antirasistická elita. [online] Dostupné z: <https://pospolitost.wordpress.com/2012/12/19/antirasisticka-elita/>

SP (2015). Chráň svoju slobodu, chráň svoj rod! [online] [online] Dostupné z: <https://pospolitost.wordpress.com/2015/08/30/chran-svoju-slobodu-chran-svoj-rod/>

Školský portál (2017), MŠVVaŠ reaguje na účasť Slovenských brancov na školách usmernením. [online] Dostupné z: <https://www.skolskyportal.sk/prevadzka-skoly/msvvas-reaguje-na-ucast-slovenskych-brancov-na-skolach-usmernenim>

TASR (2009). V Hnúšti sa stretlo okolo 50 sympatizantov a členov Slovenskej pospolitosti. [online] Dostupné z: <https://slovensko.hnonline.sk/397600-v-hnusti-sa-stretlo-okolo-50-sympatizantov-a-clenov-slovenskej-pospolitosti>

TVNOVINY.SK (2016). Kto vlastne volil Mariana Kotlebu podľa Exit Pollu? Ponúkame analýzu. TV Noviny. [online] Dostupné z: http://www.tvnoviny.sk/domace/1821688_kto-vlastne-volil-mariana-kotlebu-podla-exit-pollu-ponukame-analyzu#

Webové stránky

Argumentuj.sk (©2018). O projekte. [online] Dostupné z: <http://argumentuj.sk/o-projekte/>

Asociácia nízkoprahových programov pre deti a mládež (©2008-2016). O nás. [online] Dostupné z: <http://nizkoprah.sk/o-nas/>

Metodicko-pedagogické centrum (nedatované) [online] Dostupné z: <http://bezpre.mpc-edu.sk/prevencia/>

CPPPaP BA II (nedatované). O nás. [online] Dostupné z: <https://cppedpba2.sk/>

CPPPaP BA IV (nedatované). O nás. Oddelenie sociálneho poradenstva a prevencie. [online] Dostupné z: <https://psychologickeporadenstvo.sk/o-nas/prevencia/>

DO Fénix (©2018). Projekty. Vyskilluj sa. [online] Dostupné z: <http://www.do-fenix.sk/projekty/nova-etapova-hra-vyskilluj-sa/>

Domka (©2017a). Štruktúra. [online] Dostupné z: <https://www.domka.sk/o-domke/struktura/>

Domka (©2017b). Kto sme. [online] Dostupné z: <https://www.domka.sk/o-domke/predstavenie-domky/kto-sme/>

EDUMA (nedatované). Čo robíme. [online] Dostupné z: <http://eduma.sk/4ve-akademia/>

Európska komisia (2018a). What we do. Networks. [online] Dostupné z: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran_en

Inštitút pre aktívne občianstvo (nedatované). Projekty. [online] Dostupné z: <https://ipao.sk/projekty/>

KDMS (nedatované). Aktivity. Fórum mladých. [online] Dostupné z: <http://kdms.sk/aktivity/forum-mladych/>

Laura (©2018). O nás. [online] Dostupné z: <https://www.laura-mladez.sk/o-nas/kto-sme/>

Ľudia proti rasizmu (nedatované). O kampani. [online] Dostupné z: <http://protinenavisti.sk/o-kampani/>

Ľudová mládež (©2018b). O nás. [online] Dostupné z: <http://www.ludovamladez.sk/o-nas/>

Mestský parlament mladých hl. mesta SR Bratislavy (2017). In *Facebook* [online] Cit. Dňa 26.11.2018. Dostupné z: <https://www.facebook.com/mpm.ba/>

Miestna územná samospráva Bratislava (nedatované). Mestský parlament mladých. [online] Dostupné z: <https://www.bratislava.sk/sk/mestsky-parlament-mladych>

Miestna územná samospráva Bratislava (nedatované). Mestské časti. [online] Dostupné z: <https://www.bratislava.sk/sk/mestske-casti>

Ministerstvo vnútra SR (©2018d). Krajské riaditeľstvá PZ. KR PZ v Bratislave. Preventívne aktivity pre deti a mládež. [online] Dostupné z: <http://www.minv.sk/?preventivne-aktivita>

Nadácia Milana Šimečku (nedatované). Programy. [online] Dostupné z: <http://nadaciamilanasimecku.sk/sk/projekty/>

Nadácia otvorenej spoločnosti (©2017). Čo robíme. [online] Dostupné z: <http://osf.sk/co-robime/>

Nadácia pre deti Slovenska (©2015). Kto sme. [online] Dostupné z: <http://www.nds.sk/kto-sme/>

OZ Living Memory (©2016). O nás. [online]. Dostupné z: <https://www.livingmemory.sk/o-nas>

Pre stredoškóľakov (nedatované). O študentských voľbách. [online] Dostupné z: <https://www.studentskevolby.sk/>

Rada mládeže Slovenska (©2016). Členovia. [online] Dostupné z: <https://mladez.sk/clenske-organizacie/>

Slovenskí branci (nedatované). Kto sme. [online] Dostupné z: <http://www.slovenski-branci.sk/kdo-sme/>

Slovenská debatná asociácia (©2017). Prečo debata. [online] Dostupné z: <http://www.sda.sk/preco-debata/prinosy-debaty/>

Štruktúrovaný dialóg (©2017). Členovia a partneri. [online] Dostupné z: <http://strukturovanydialog.sk/narodna-pracovna-skupina/clenovia-a-partneri/>

UPside (nedatované). Vitaj u nás. [online] Dostupné z: <http://upside.sk/>

Všetky online zdroje boli overené ku dňu **11.12. 2018**